

ЗОЛОТА ПЕДАГОГІЧНА СКАРБНИЦЯ

Н. П. Наволокова, В. М. Андреева

ПРАКТИЧНА ПЕДАГОГІКА ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

99

СХЕМ І ТАБЛИЦЬ

Книга скачана с сайта <http://e-kniga.in.ua>

Издательская группа «Основа» —
«Электронные книги»

Харків
Видавнича група «Основа»
2010

УДК 37.02
ББК 74.202
Н15

Серія «Золота педагогічна скарбниця»

Наволокова Н. П.

Н15 Практична педагогіка. 99 схем і таблиць / автори-уклад.
Н. П. Наволокова, В. М. Андреева.— Х. : Вид. група «Основа»,
2010.— 117, [3] с.— (Серія «Золота педагогічна скарбниця»)

ISBN 978-966-333-729-6

У даному посібнику представлені 99 опорних схем і таблиць із загальних основ педагогіки, дидактики, освітніх технологій, основ педагогічної діяльності та ін. Особливістю посібника є доступна, зручна, лаконічна форма подачі матеріалу та його систематизований виклад.

Для широкого педагогічного загалу, студентів ВНЗ.

УДК 37.02
ББК 74.202

Навчальне видання

Серія «Золота педагогічна колекція»

Автори-укладачі

НАВОЛОКОВА Надія Петрівна
АНДРЕЄВА Вікторія Миколаївна

ПРАКТИЧНА ПЕДАГОГІКА. 99 СХЕМ І ТАБЛИЦЬ

Навчально-методичний посібник

Головний редактор *В. М. Андреева*
Редактор *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лебедєва*
Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 25.03.2008. Формат 60×90/8.
Папір офсетний. Гарнітура Ньютон. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 15,00. Зам. № 8-04/14-05.

ТОВ «Видавнична група «Основа»
61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731-96-33

e-mail: office@osnova.com.ua

Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2911 від 25.07.2007 р.

ISBN 978-966-333-729-6

© Наволокова Н. П., Андреева В. М., 2008
© ТОВ «Видавнична група «Основа», 2010

Зміст

Передмова	4
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ	5
Глава 1. Предмет педагогіки	6
Розділ 2. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ (ДИДАКТИКА)	11
Глава 2. Поняття про дидактику	12
Глава 3. Сутність процесу навчання	16
Глава 4. Методи й засоби навчання	26
Глава 5. Форми організації навчального процесу	36
Глава 6. Діагностика й контроль у навчанні	60
Глава 7. Сучасні технології навчання	64
Розділ 3. КОМПЕТЕНТНІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ	85
Розділ 4. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ	93
Глава 8. Виховання як педагогічний процес	94
Глава 9. Класне керівництво	102
Розділ 5. ОСОБИСТІСТЬ ПЕДАГОГА	107
Література	118

ПЕРЕДМОВА

Шановні колеги! Погодьтеся, що постійно знаходитися в творчому пошуку, самовдосконалюватися — це єдиний можливий шлях сучасного вчителя. Кожен із нас — і досвідчений фахівець, і вчитель-початківець,— іноді відчуває, що не встигає за величезним потоком професійної інформації, що не завжди може віднайти необхідну літературу. А вчитися сьогодні потрібно постійно, ґрунтовно, але раціонально та швидко.

Тож, створюючи цей посібник, автори зробили спробу у концентрованому, лаконічному та зрозумілому вигляді відобразити основи практичної педагогіки. Зрозуміло, що деякі питання залишилися поза увагою, деякі — є дискусійними.

У першому розділі розглядається предмет, об'єкт та задачі сучасної педагогічної науки. Основну увагу звернемо на розділ, присвячений теорії навчання, де представлені структурно-логічні схеми та таблиці щодо організації навчального процесу (сутність, форми й методи, сучасні технології та ін.). Також Ви знайдете інформацію щодо теорії виховання, вимог до особистості педагога й такого актуального питання, як компетентнісно орієнтований підхід до навчання.

Сподіваємось, що посібник допоможе поглибити й систематизувати Ваші знання, більш ефективно використати їх на практиці.

Редактор

Розділ 1

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

Існують речі, про які ми знаємо та знаємо, що знаємо. Існує те, про що ми не знаємо і знаємо, що не знаємо. Проте існує ще і таке, чого ми не знаємо і не знаємо, що не знаємо.

Вернер Ерхард

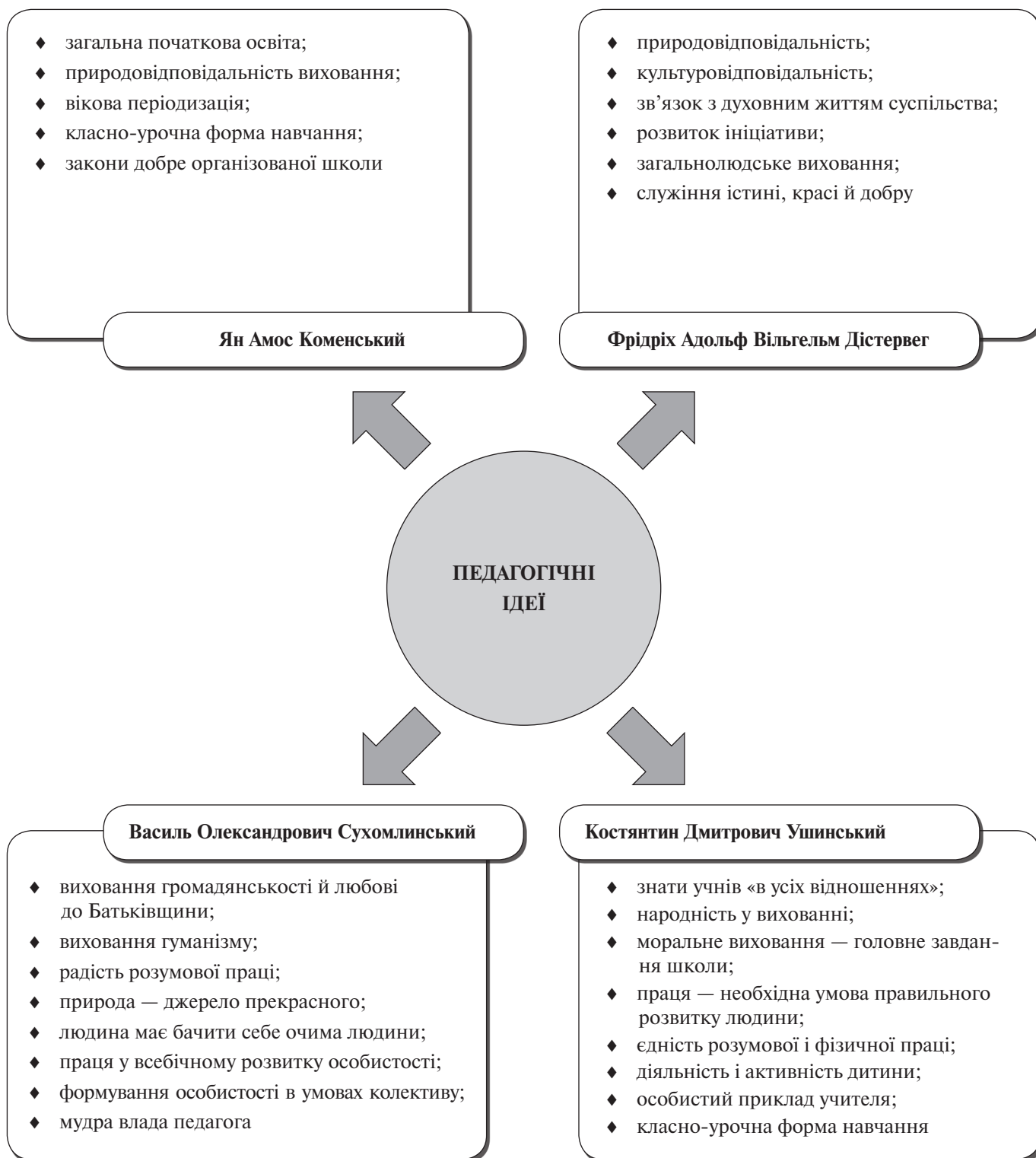
Базові поняття:

- педагогіка,
- предмет педагогіки,
- структура педагогіки,
- функції педагогіки,
- система педагогічних наук.

Глава 1

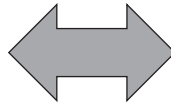
ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІКИ

1. Педагогічні ідеї засновників наукової педагогіки

2. Народна педагогіка

Народна педагогіка — галузь педагогічних знань і досвіду народу, що виявляється в домінуючих у нього поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання та навчання

Етнопедагогіка (термін запроваджено у 60-ті роки ХХ ст. Г. Волковим) — галузь педагогіки, яка досліджує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей конкретного народу в сучасній науково-педагогічній практиці, способи встановлення контактів народної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення явищ народного життя і визначає їх відповідність сучасним завданням виховання

Складові народної педагогіки

Особливості етнопедагогіки

- ◆ зосередженість на особистості з її проблемами, у різних аспектах життєдіяльності;
- ◆ залучення підростаючого покоління до праці, виховання працелюбства;
- ◆ врахування в навчально-виховній роботі з дітьми їх вікових та індивідуальних особливостей, дотримання принципу природовідповідності;
- ◆ підготовка дітей до спілкування з ровесниками, молодими та старшими людьми, шанобливе ставлення до батьків;
- ◆ налаштованність на засвоєння молодими людьми моральних знань, норм і правил поведінки;
- ◆ повага до сім'ї, її цінностей, високий авторитет батьків.

(За М. М. Фіцулою)

Джерела народної педагогіки

- ◆ фольклорні твори;
- ◆ етнографічні матеріали;
- ◆ народні звичаї;
- ◆ традиції;
- ◆ свята тощо

3. Різноманітні підходи до визначення предмета педагогіки

Виховна діяльність, що здійснюється в закладах освіти людьми уповноваженими на це суспільством.

(«Педагогіка», М. М. Фіцула)

Свідомо та цілеспрямовано організований процес, тобто спеціально організована, розтягнута у часі та рамках визначеної виховної системи взаємодія вихователів та вихованців, що спрямована на досягнення поставленої мети та покликана привести до перетворення особистісних властивостей та якостей вихованців.

(«Педагогіка» за ред. Л. І. Крившенко)

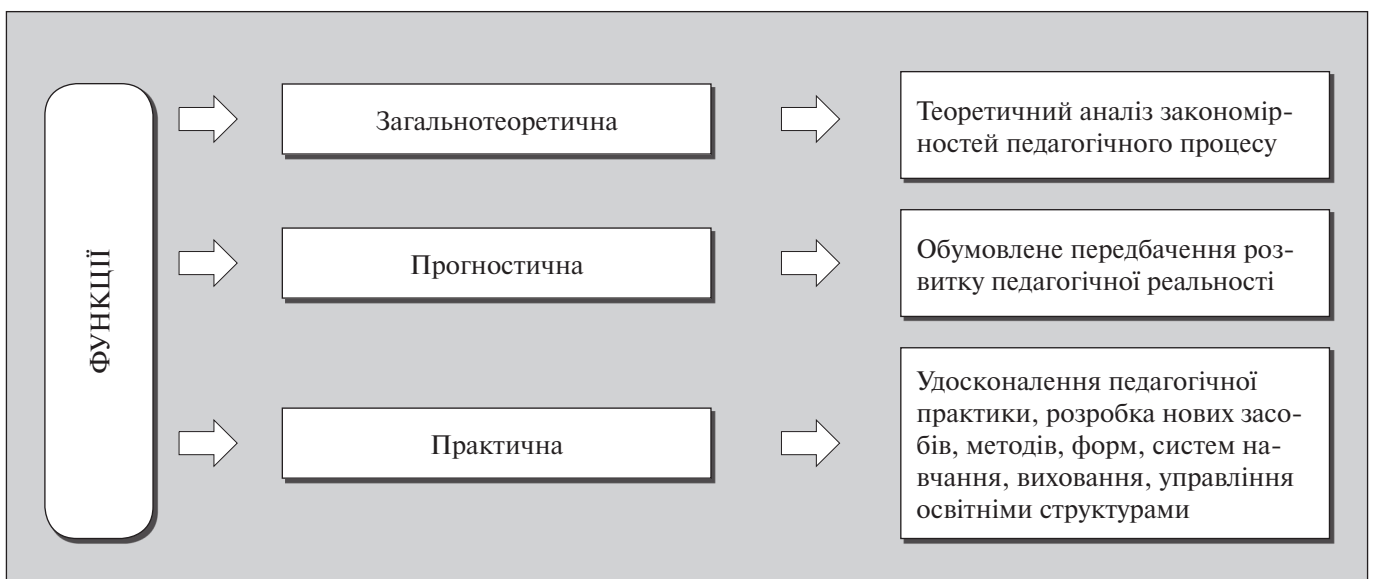
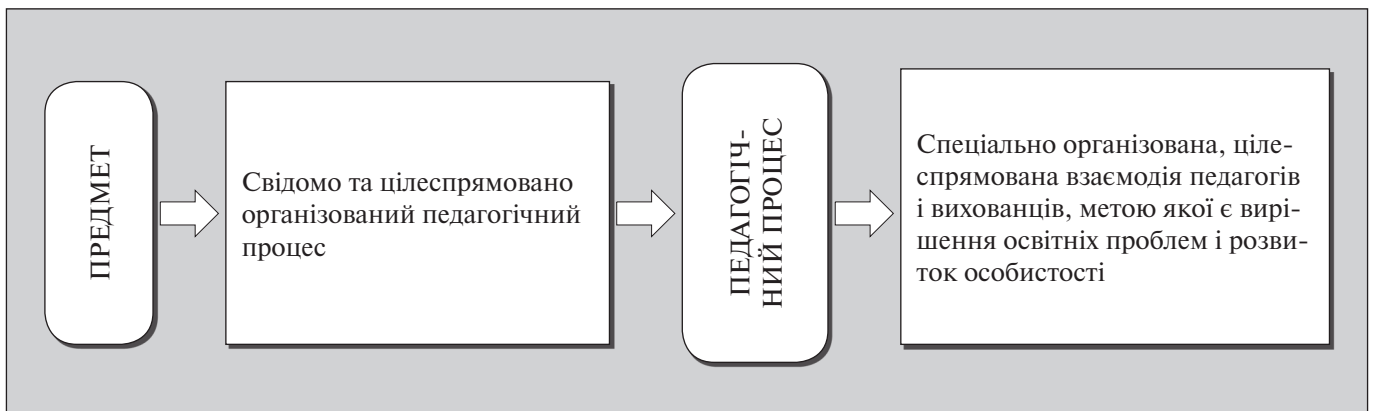
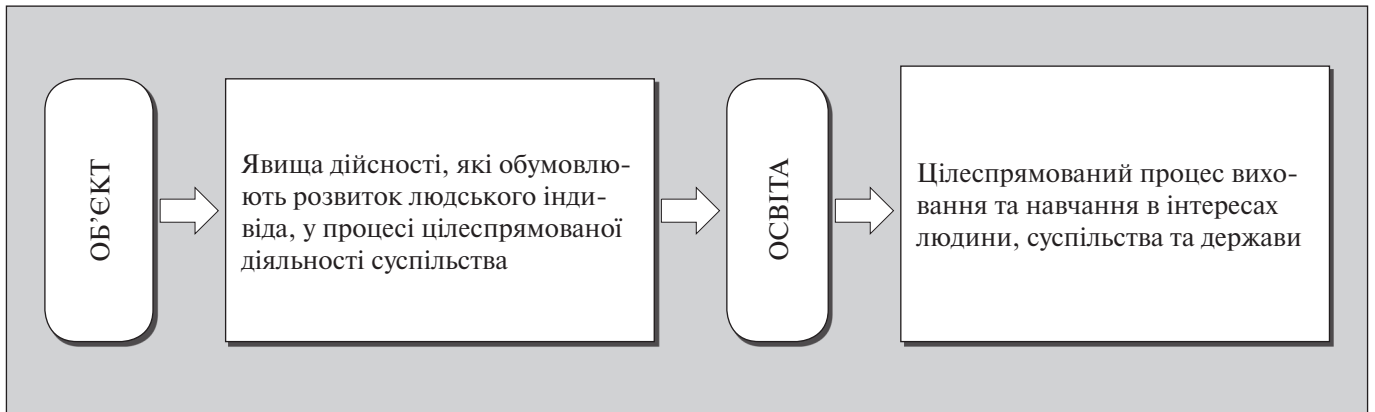

Закономірності, принципи організації процесу виховання, навчання, освіти, що передбачає визначення цілей, змісту, методів, форм, засобів залучення індивіда до оволодіння соціальним досвідом людства, його культурними цінностями, створення для цього оптимальних умов у різних видах діяльності та спілкування особистості з метою забезпечення її позитивних змін, формування і розвитку, а також аналіз результативності процесу і його корегування за необхідності.

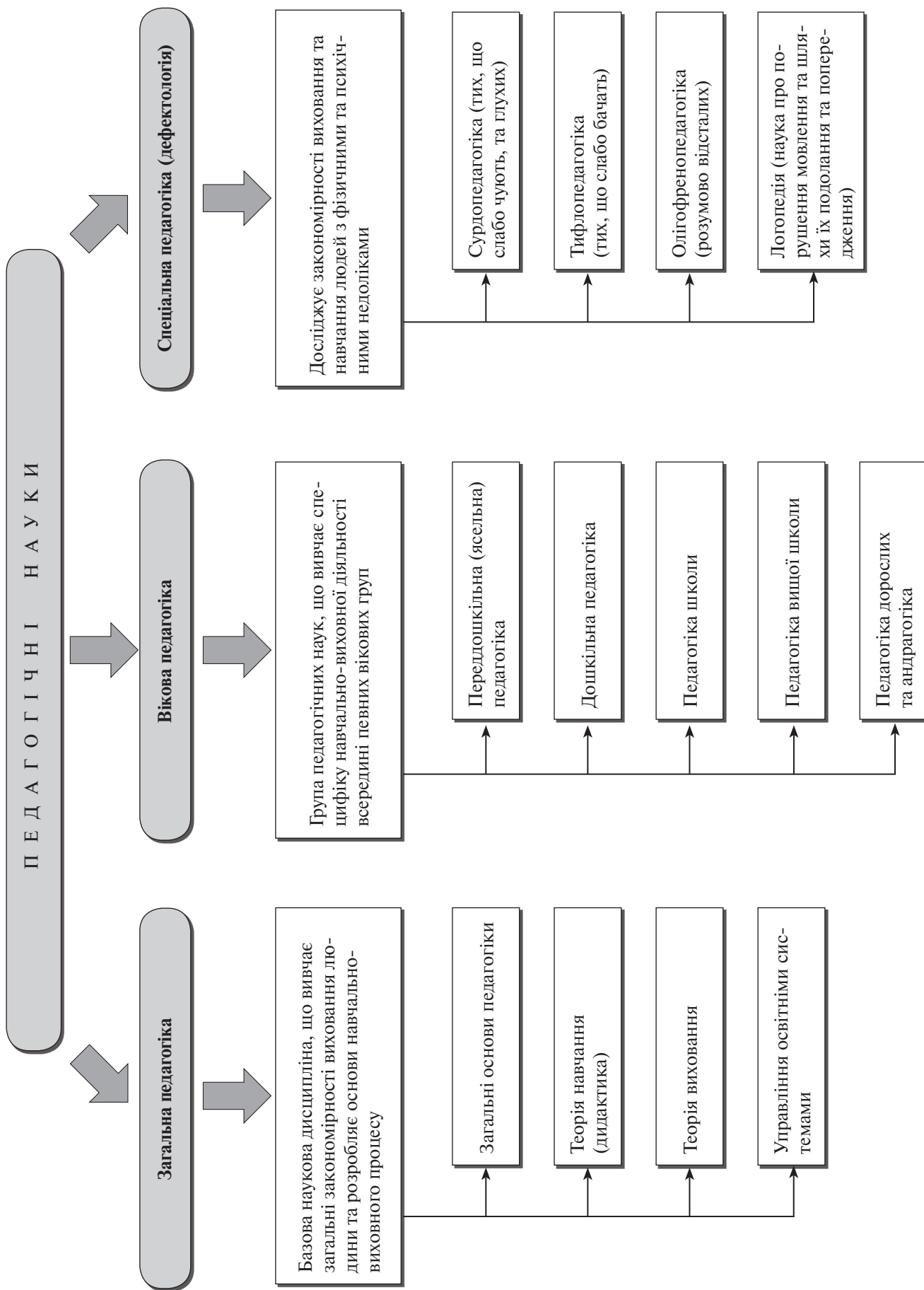
(«Теоретичні основи виховання і навчання», В. І. Лозова, Г. В. Троцько)

4. Структура педагогіки

5. Система педагогічних наук

Розділ 2

ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ (ДИДАКТИКА)

Юнацтво повинно отримувати освіту не ту, що здається, а істинну, не поверхову, а ґрунтовну, тобто — щоб розумна істота — людина привчалася керуватися не чужим розумом, а своїм власним, не тільки вчитувати з книжок та розуміти чужі думки... але й розвивати у собі здібність проникати у корінь речей і виробляти істинне їх розуміння та їх використання.

Базові поняття:

- **дидактика,**
- **основні дидактичні категорії,**
- **навчання, принципи навчання,**
- **засоби й форми навчання,**
- **форми організації навчання,**
- **вимоги до різноманітних форм організації навчання,**
- **діагностика,**
- **форми й методи контролю.**

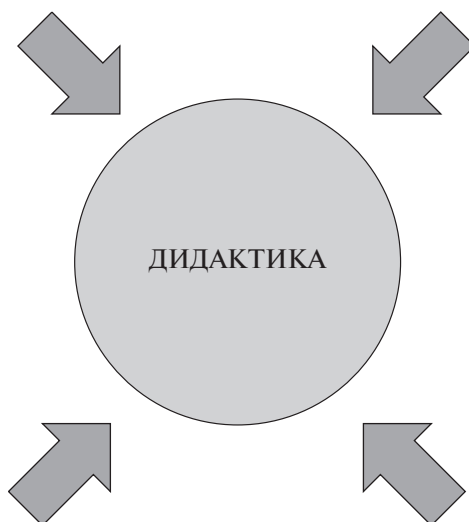
Глава 2

ПОНЯТТЯ ПРО ДИДАКТИКУ

6. Трактовка поняття «дидактика» у різні історичні періоди

Я. А. Коменський (1592–1670) у своєму теоретичному трактаті «Велика дидактика» висказав ідею, що дидактика представляє собою «універсальне мистецтво навчання всіх усьому», «формування вдачі в напрямі всебічної моральності»

І. Ф. Герbart (1762–1841), розробляючи теоретичні основи дидактики, розумів її як внутрішню, цілісну та несуперечливу теорію «виховального навчання», що об'єднує процес викладання та навчання

Д. Д'юї (1859–1952) основну увагу спрямував на активну роль дитини у процесі навчання, принцип практичної діяльності на основі особистого досвіду й формування спроможності до інтелектуальної діяльності

К. Д. Ушинський (1824–1870) поставив проблему необхідності встановлення зв'язків між теорією та практикою навчання, психологією та педагогікою на основі єдності почуттєвого та раціонального у пізнанні

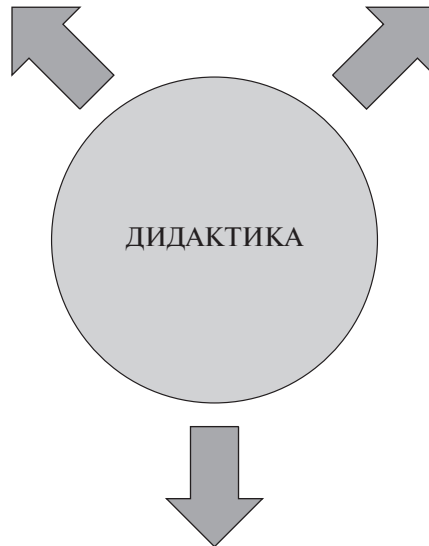
7. Трактовка поняття «дидактика» в сучасний період

Дидактика — це наука про навчання та освіту, їх мету, зміст, методи, засоби та організаційні форми.

(За І. П. Підласим)

Дидактика — це педагогічна теорія навчання, що дає наукове обґрунтування його змісту, методів і організаційних форм.

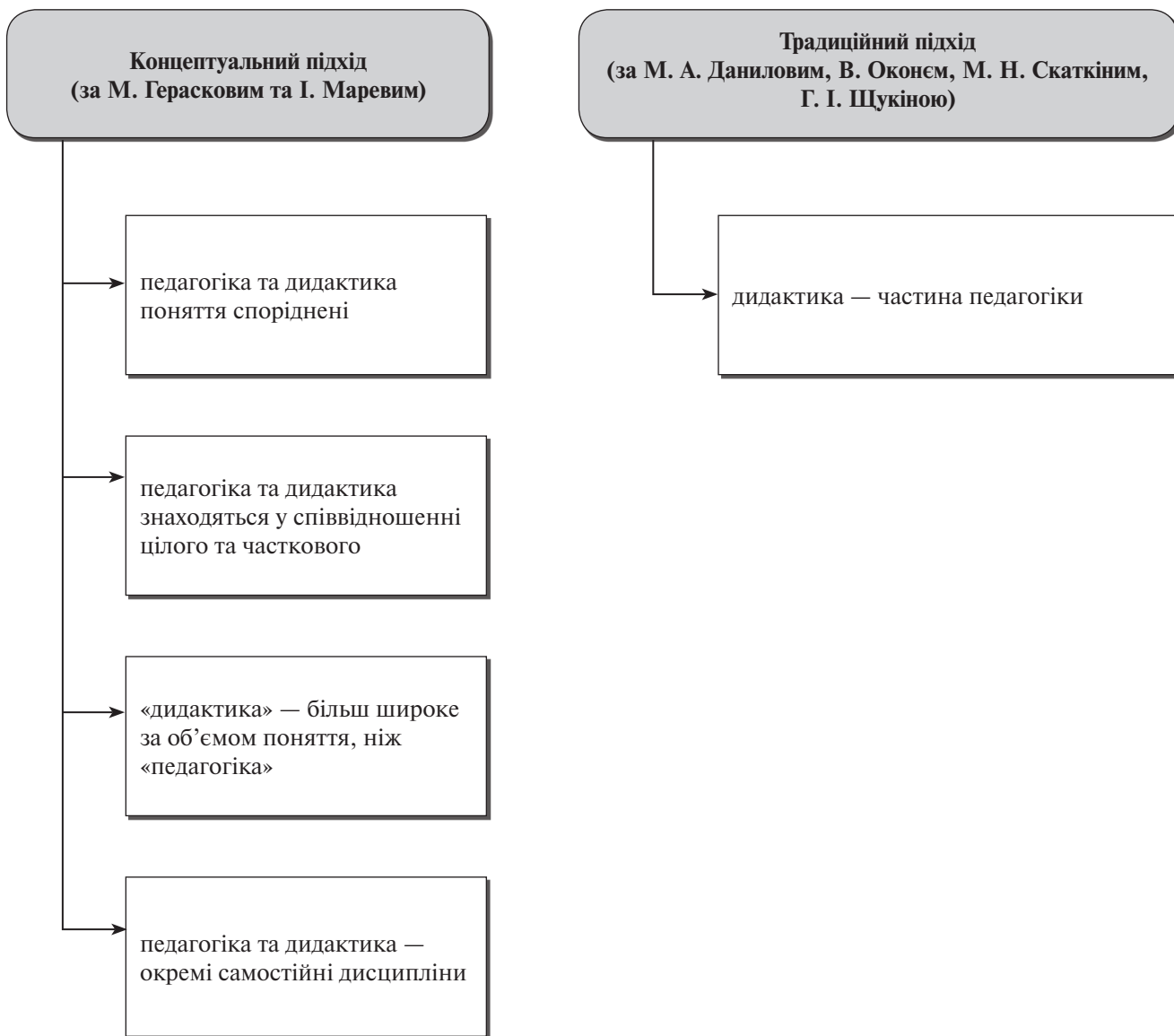
(За П. І. Підкасистим)

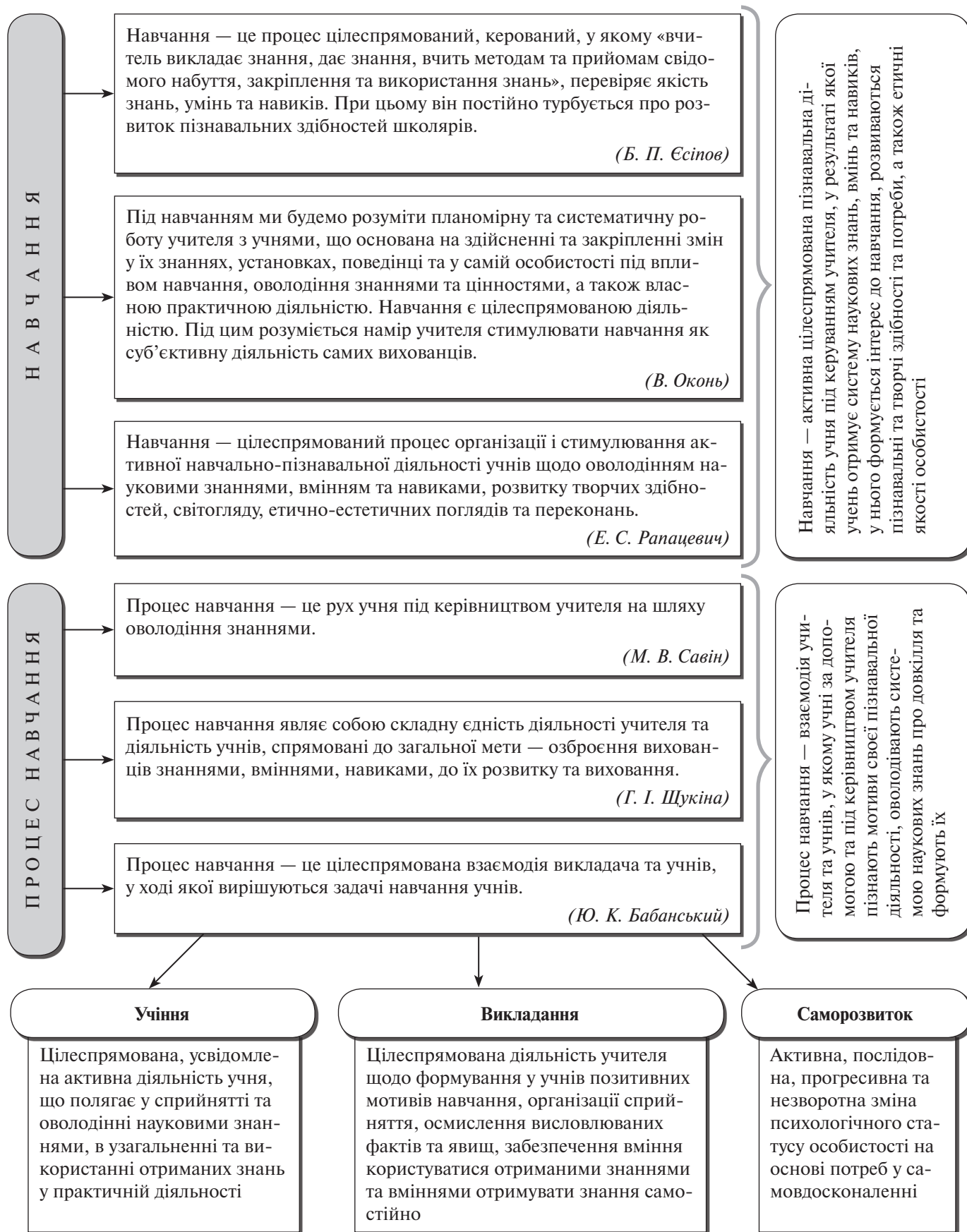
Дидактика — це наука про теорії освіти та технології навчання.

(За В. І. Андрєєвим)

8. Підходи до взаємодії між категоріями «педагогіка» та «дидактика»

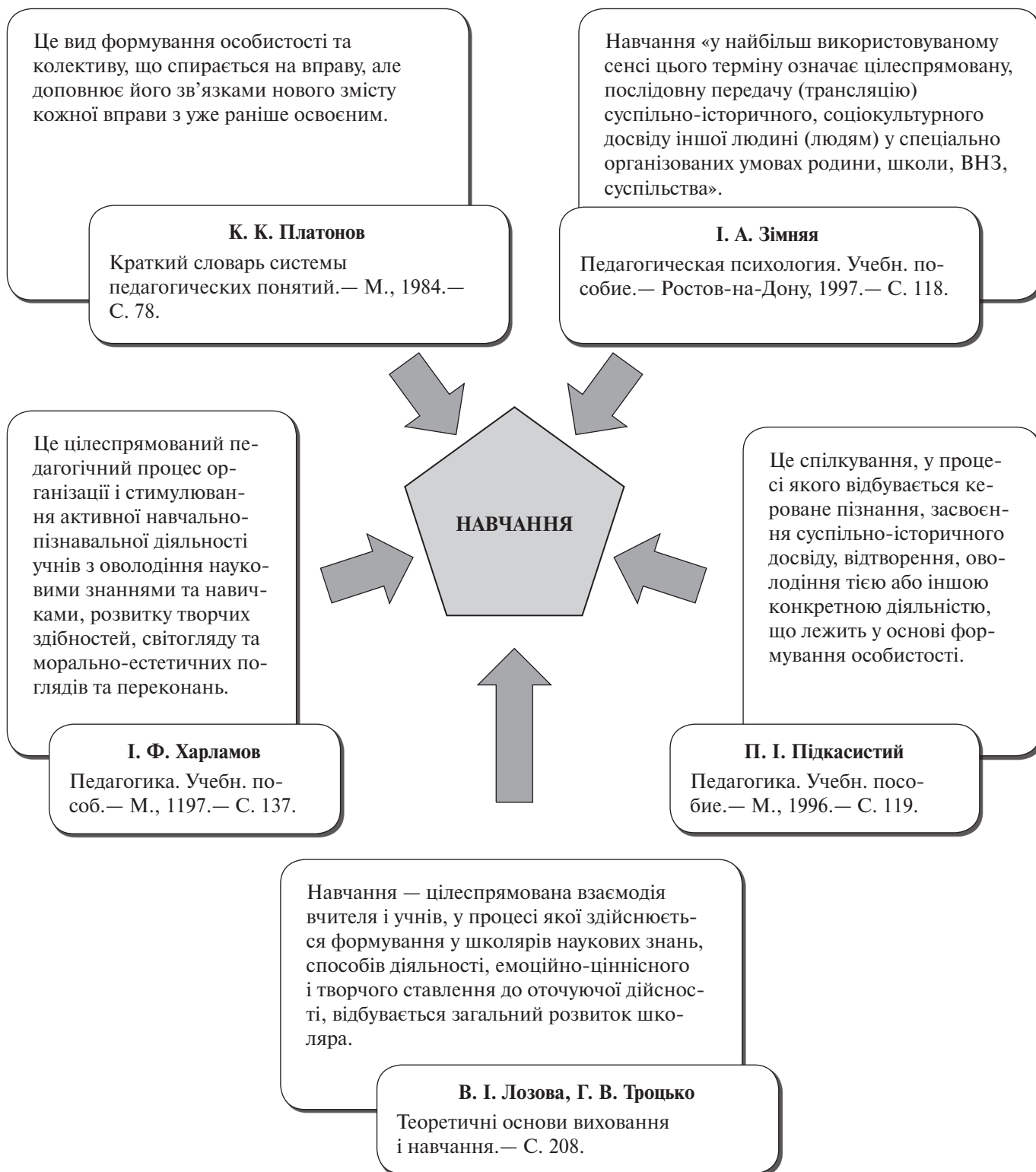
9. Основні дидактичні категорії

Глава 3

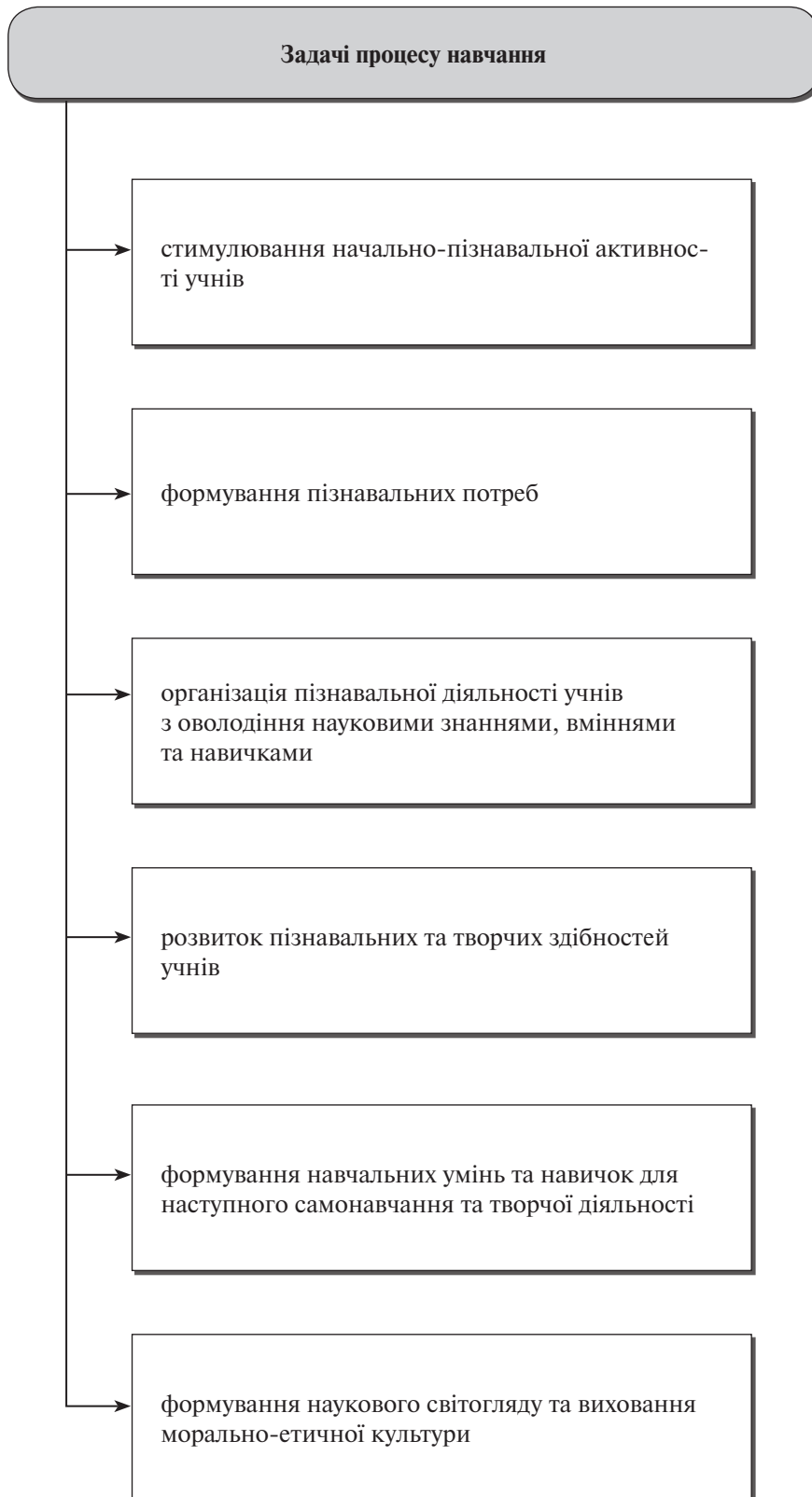
СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

10. Різні підходи до визначення навчання

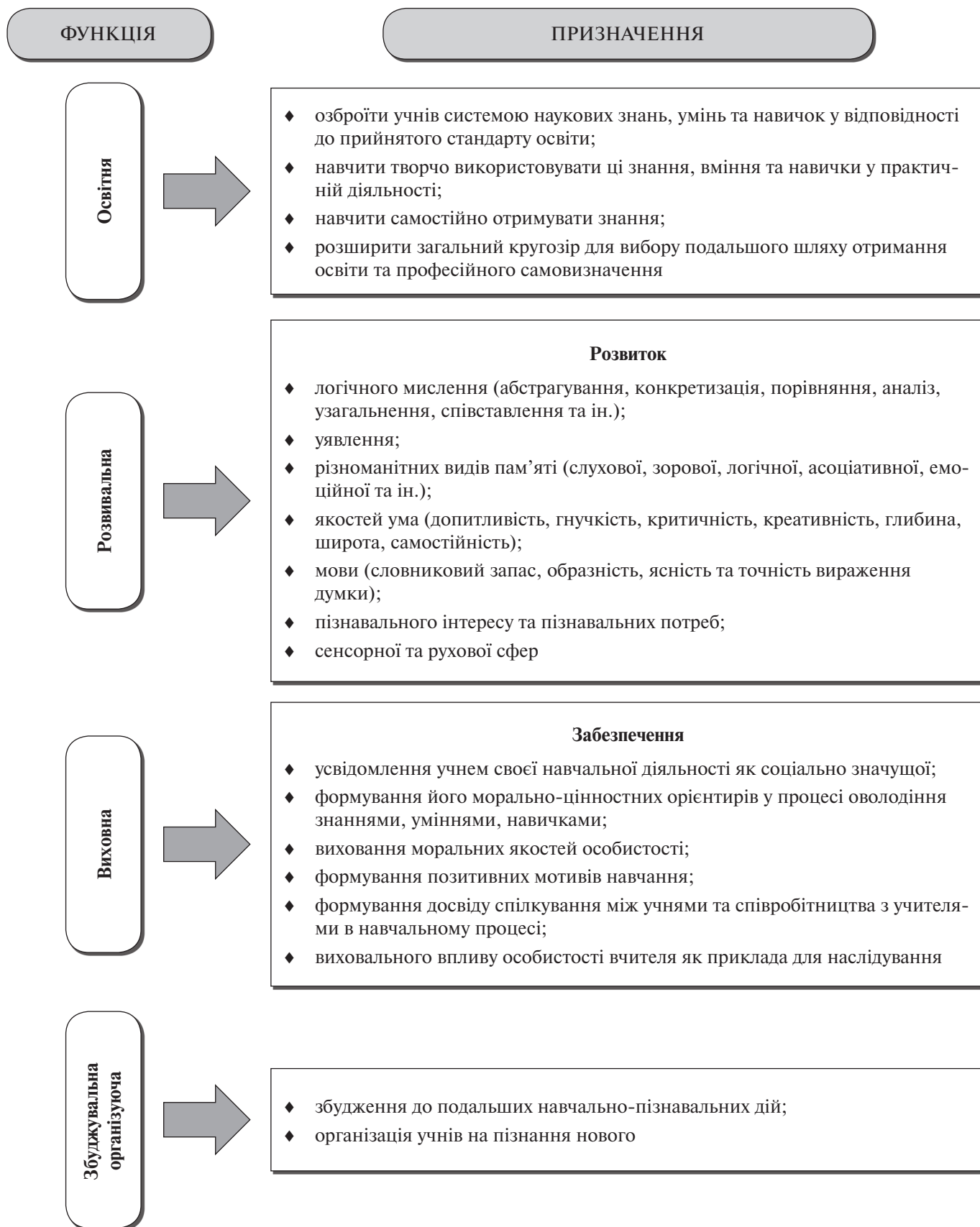

11. Основні задачі навчання

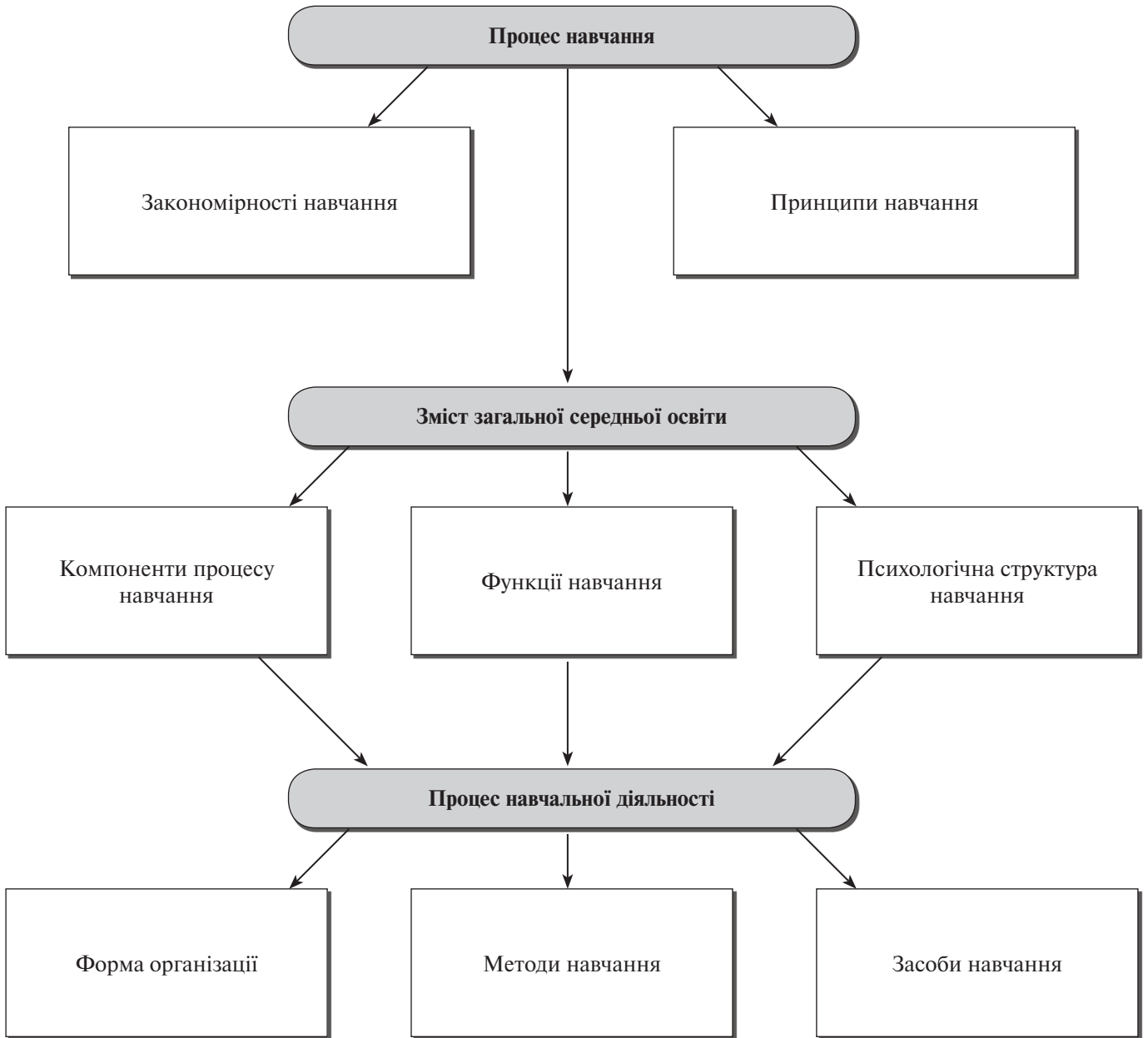

12. Функції процесу навчання

13. Структура процесу навчання

(М. А. Данілов, Б. П. Єсінов, Н. А. Сорокін, Ю. К. Бабанський, М. І. Махмутов та ін.)

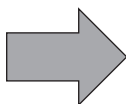

14. Принципи навчання та правила, що забезпечують їх реалізацію

ПРИНЦИП

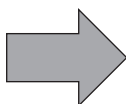
П РА В И Л А

НАУКОВОСТІ

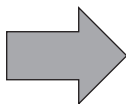
- ◆ використання логіки та мови науки, що вивчається;
- ◆ викладення основних понять та теорії повинно бути максимально наближеним до рівня сучасного розуміння наданих питань науки;
- ◆ використання методів конкретної науки;
- ◆ вивчення об'єктів у розвитку, розкриття діалектики суспільних та природних явищ та формування діалектичного складу мислення;
- ◆ забезпечення правильного сприйняття об'єктів, що вивчаються, на основі виділення їх істотних сторін;
- ◆ використання у навчанні наукових методів пізнання природних та суспільних явищ

ДОСТУПНОСТІ

- ◆ у навчанні йти від легкого до важкого, від відомого до невідомого, від простого до складного, від близького до далекого;
- ◆ пояснювати простою, доступною мовою;
- ◆ керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- ◆ урахувати різницю у швидкості сприйняття, темпі роботи, домінуючих видах діяльності, інтересах, життєвому досвіді, особливостях розвитку різних учнів;
- ◆ використовувати аналогію, порівняння, співставлення, протиставлення та інші прийоми;
- ◆ уведення кожного нового поняття повинно не тільки логічно витікати із поставленої пізнавальної задачі, але й бути підготовленим всім ходом навчання;
- ◆ під час розвитку та тренування працездатності необхідно привчати учнів здійснювати все більш тривалу та інтенсивну розумову діяльність

СВІДОМОСТІ ТА АКТИВНОСТІ

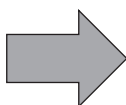
- ◆ добиватися чіткого розуміння навчальної мети та задач майбутньої роботи;
- ◆ використовувати захоплюючі факти, відомості, приклади;
- ◆ використовувати наочні методики й технічні засоби;
- ◆ залучати учнів до практичної діяльності з використанням теоретичних знань;
- ◆ використовувати активні та інтенсивні методи навчання;
- ◆ логічно пов'язувати відоме та невідоме;
- ◆ вчити учнів знаходити причинно-наслідкові зв'язки;
- ◆ підтримувати оптимізм учнів та впевненість в успіху

Продовження схеми «Принципи навчання та правила, що забезпечують їх реалізацію»

ПРИНЦИП

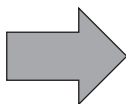
П РА В И Л А

НАОЧНОСТІ

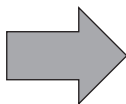
- ◆ наочність повинна відображувати сутність предметів і явищ, що вивчаються, та образно показувати те, що необхідно засвоїти;
- ◆ краще один раз побачити, ніж сто разів почути;
- ◆ те, що діти бачать, будить їх думки та краще запам'ятовується;
- ◆ наочність використовувати не як мету, а як засіб навчання;
- ◆ не перевантажувати учнів конкретно-образним сприйняттям закономірностей, що вивчаються, щоб не затримувати абстрактно-логічне мислення;
- ◆ наочність використовувати як джерело знань;
- ◆ за мірою підростання дітей необхідно більше використовувати символічну наочність в обмін на предметну;
- ◆ використовувати різні види наочності в міру, тому що надмірна їх кількість розсіює зосередженість та заважає сприйняттю головного;
- ◆ наочність повинна виховувати естетично;
- ◆ враховувати вік учнів

ПРОЧНОСТІ

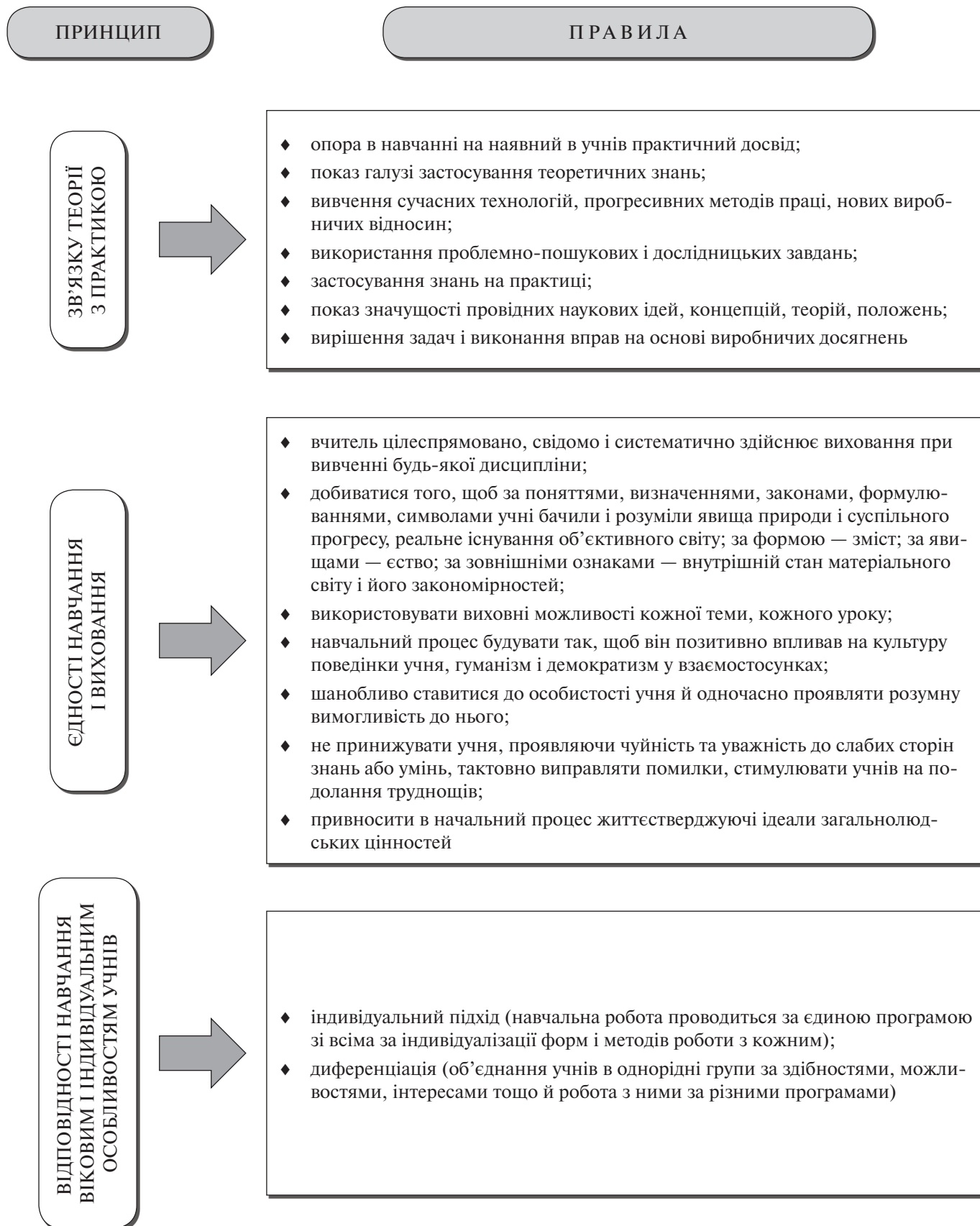
- ◆ учень проявляє інтелектуальну пізнавальну активність;
- ◆ навчальний матеріал, що підлягає засвоєнню, структурується з урахуванням індивідуальних відмінностей учнів;
- ◆ новий навчальний матеріал зв'язується з колишніми знаннями, спирається на уявлення, що вже склалися;
- ◆ використовуються різні підходи, методи, форми, засоби навчання;
- ◆ активізується думка учнів, ставляться питання на порівняння, зіставлення, узагальнення, аналіз матеріалу, встановлення причинно-наслідкових і асоціативних зв'язків, виділення головного та ін.;
- ◆ процес засвоєння супроводиться систематичним контролем за його якістю

СИСТЕМАТИЧНОСТІ
ТА ПОСЛІДОВНОСТІ

- ◆ формування системи знань на основі розуміння їх взаємозв'язків;
- ◆ розподіл матеріалу, що вивчається, на логічно зв'язані розділи і блоки;
- ◆ використання схем, планів, таблиць, опорних конспектів, модулів та інших форм логічного подання навчального матеріалу;
- ◆ здійснення міжпредметних зв'язків;
- ◆ проведення уроків узагальнення і систематизації;
- ◆ координація діяльності всіх суб'єктів педагогічного процесу на основі єдності вимог, забезпечення спадкоємності в їх діяльності

Продовження схеми «Принципи навчання та правила, що забезпечують їх реалізацію»

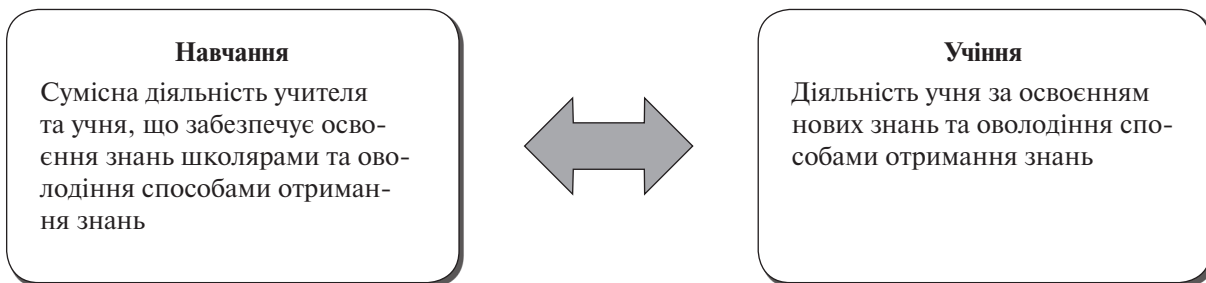

15. Співвідношення основних компонентів навчального процесу з принципами навчання (за Ю. К. Бабанським)

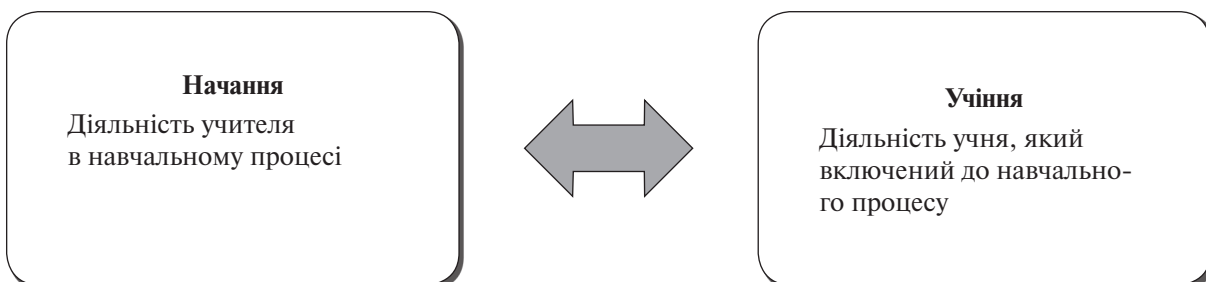
Основні компоненти та умови навчання	Принципи навчання
Задачі навчання	Принцип спрямованості навчання на розв'язання у взаємозв'язку задач освіти, виховання та загального розвитку
Зміст навчання	Принципи: науковості навчання; зв'язку навчання з життям; систематичності та послідовності навчання; доступності навчання
Методи навчання та відповідні їм засоби	Принципи: наочності навчання; свідомості та активності учнів під керівництвом учителя; поєднання різних методів, а також засобів навчання у залежності від задач та змісту навчання
Форми організації навчання	Принцип поєднання різних форм у залежності від задач, змісту та методів навчання
Умови для навчання	Принцип створення необхідних умов для навчання
Результати навчання	Принцип міцності, усвідомленості та дієвості результатів освіти, виховання та розвитку

16. Співвідношення понять «учіння» та «навчання»

за А. К. Марковою

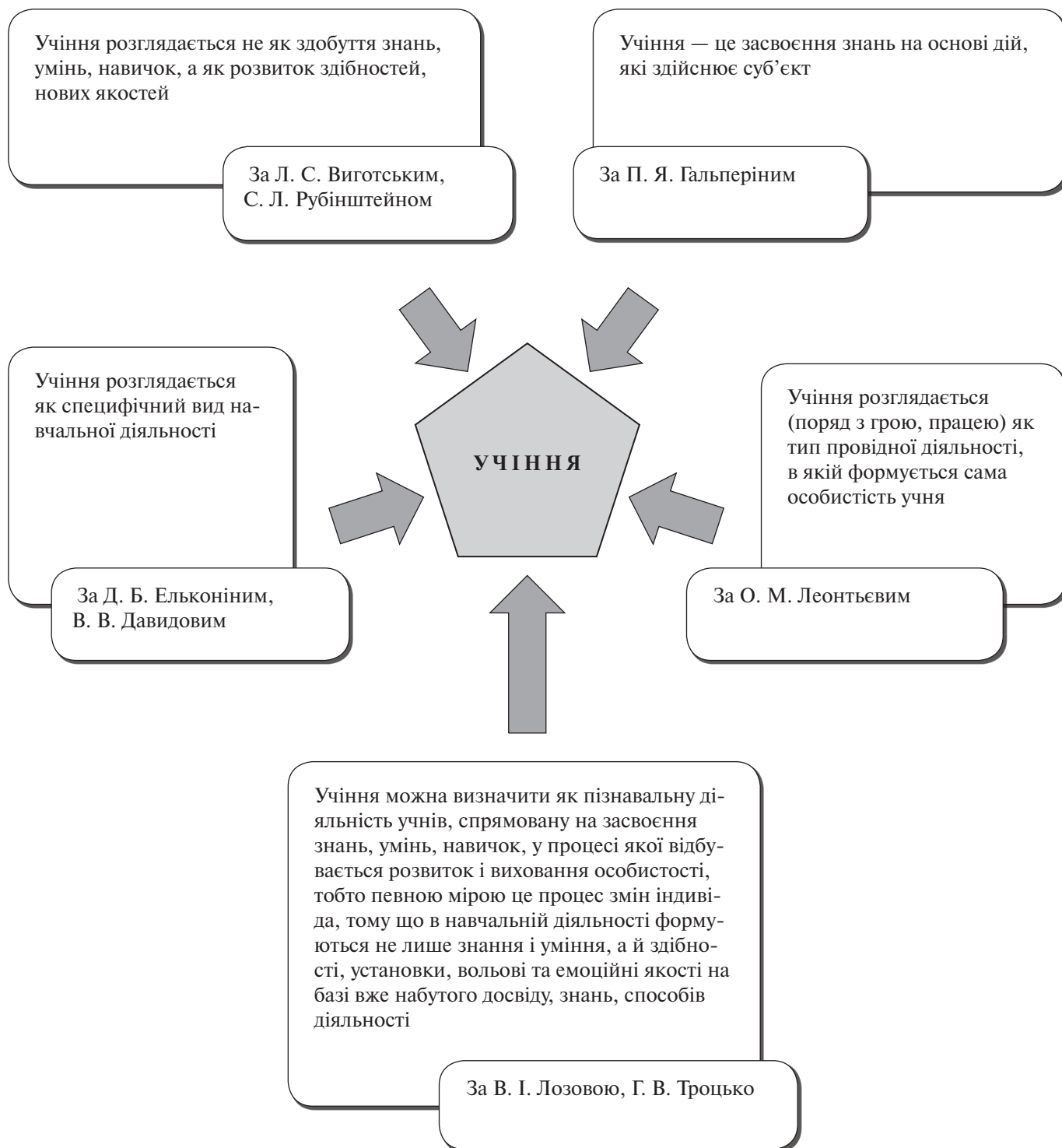

за Н. Ф. Талізінною

17. Різні підходи до визначення учіння

Глава 4

МЕТОДИ Й ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

18. Визначення методу навчання

Методи навчання — є способи роботи учителя та учнів, за допомогою яких досягається освоєння останніми знань, умінь та навиків, а також формування їх світогляду та розвитку пізнавальних сил.

(М. А. Данілов, Б. П. Єсіпов)

Методи навчання — це способи взаємопов'язаної діяльності педагогів та учнів зі здійснення задач освіти, виховання та розвитку.

(Ю. К. Бабанський)

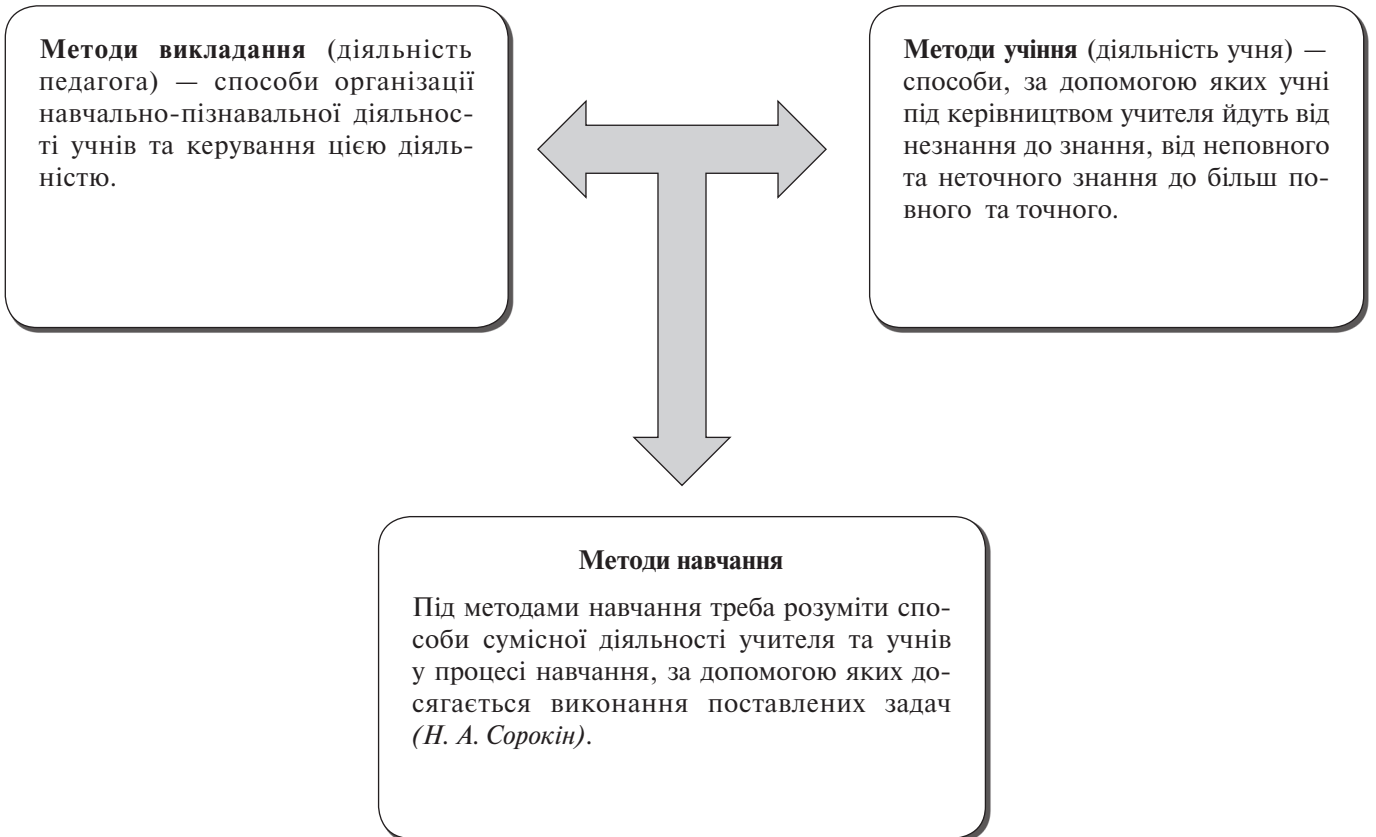
Методи навчання — система послідовних, взаємопов'язаних дій учителя та учнів, що забезпечують засвоєння змісту освіти, розвитку розумових сил та здібностей учнів, оволодіння ними засобами саморозвитку та самонавчання.

(Г. М. Коджаспірова)

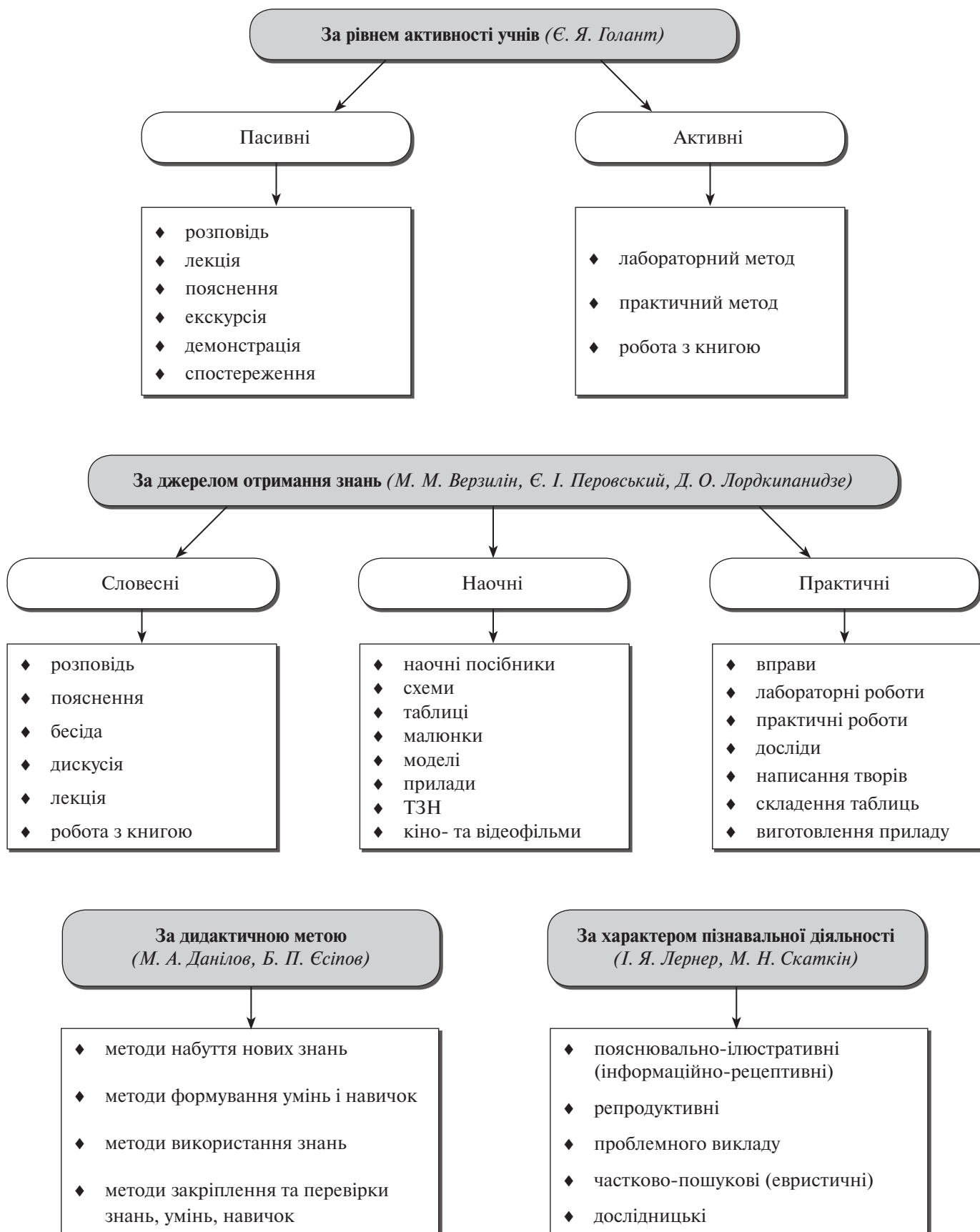
Методи навчання — це засоби навчальної роботи учителя та організації навчально-пізнавальної діяльності учнів щодо розв'язання різноманітних дидактичних задач, спрямованих на оволодіння навчальним матеріалом.

(І. Ф. Харламов)

19. Розмежування понять

20. Класифікація методів навчання

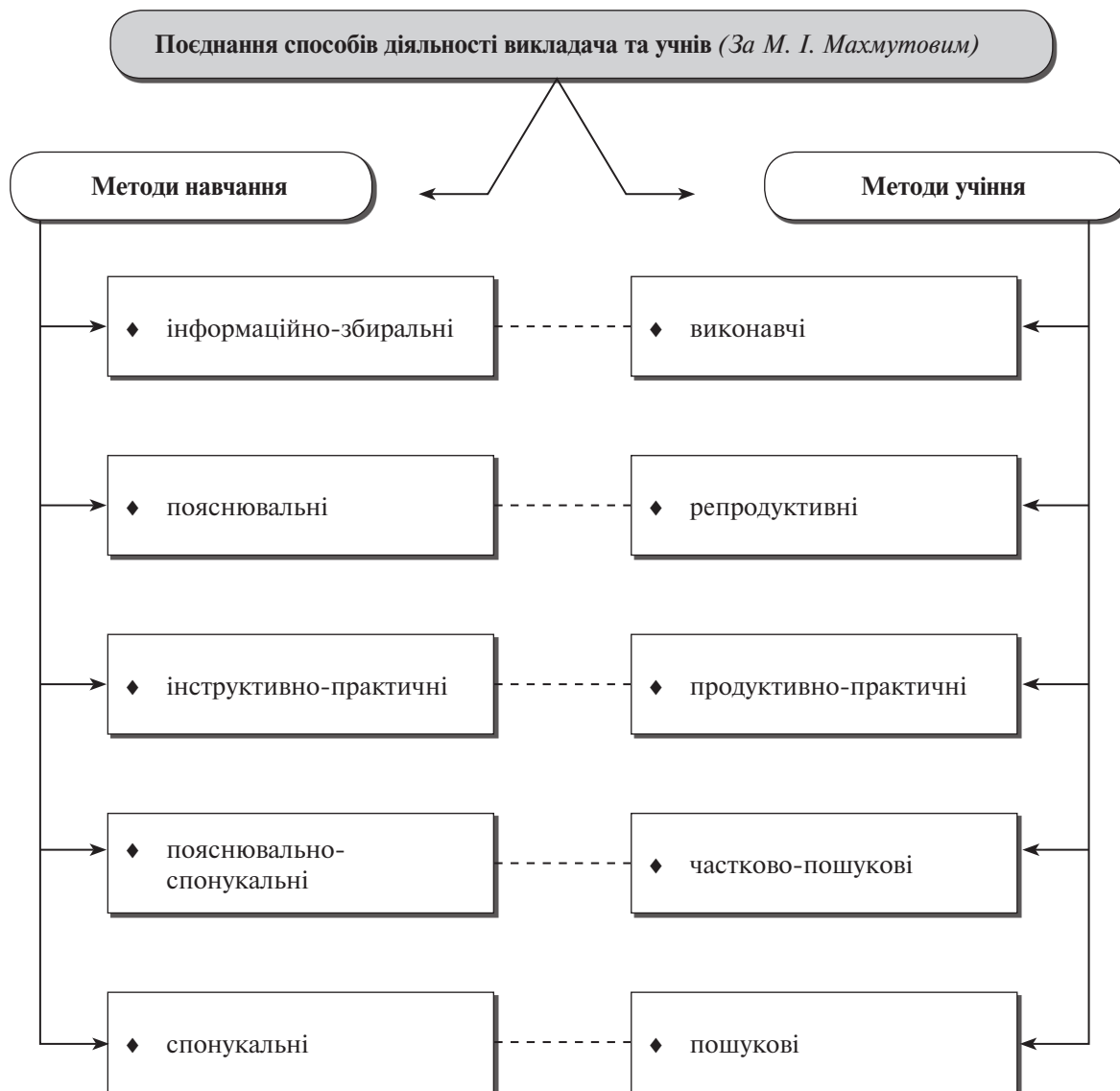

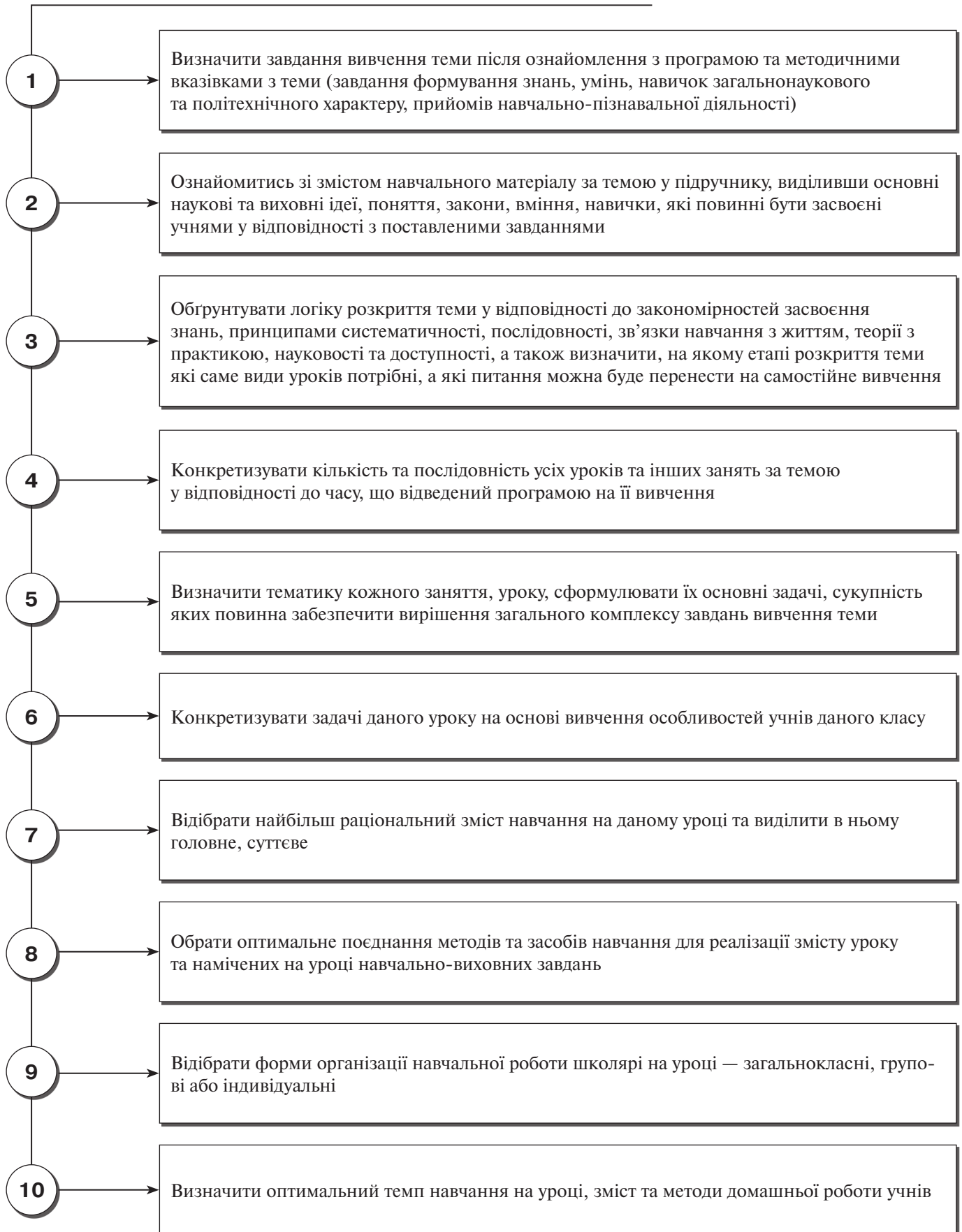
21. Класифікація методів навчання (за Ю. К. Бабанським)

Група I		Група II		Група III		
Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності		Методи стимулювання і мотивації учіння		Методи контролю і самоконтролю в навчанні		
<i>Домінуючі функції</i>		<i>Домінуючі функції</i>		<i>Домінуючі функції</i>		
Організація пізнавальної діяльності учнів щодо чуттєвого сприйняття, логічного осмислення навчальної інформації, самостійного пошуку й отримання нових знань		Стимулюючо-мотиваційна, регулювальна, комунікативна (створення сприятливого спілкування, вплив позитивного прикладу)		Контрольно-оцінювальні (створення контролю і самоконтролю в процесі навчання)		
<i>Суміжені функції</i>		<i>Суміжені функції</i>		<i>Суміжені функції</i>		
Стимулюючо-мотиваційна, контрольючо-регулювальна		Організаційно-пізнавальна, контрольючо-регулювальна		Організаційно-пізнавальна, стимулюючо-мотиваційна, регулювальна		
Підгрупа I	Підгрупа II	Підгрупа III	Підгрупа IV	Підгрупа I	Підгрупа II	Підгрупа III
За джерелом передачі і сприйняття навчальної інформації (перцептивні методи)	За логікою передачі і сприйняття навчальної інформації (логічні методи)	За ступенем самостійності мислення школярів під час оволодіння знаннями	За ступенем управління навчальною роботою (методи управління навчанням)	Методи стимулювання інтересу до учіння	Методи стимулювання обов'язків і відповідальності під час учіння	Методи усного контролю
Словесні: розповідь, бесіда, лекція.	Індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні	Репродуктивні, пошукові, частковопошукові, дослідницькі	Навчальна робота під керівництвом учителя, включаючи роботу з навчальними машинами і самостійну роботу учнів: робота з книгою, письмова робота, лабораторна робота, виконання трудових завдань	Переконання в значущості навчання, висунення вимог, вправи з виконання вимог, заохочення успіху в навчанні, осуд недоліків у навчанні	Переконавання в значущості навчання, висунення вимог, вправи з виконання вимог, заохочення успіху в навчанні, осуд недоліків у навчанні	Контрольні лабораторно-практичні роботи, машинний контроль
Наочні: ілюстрації, демонстрації, практичні дослідження.				Пізнавальні ігри, навчальні дискусії, створення ситуацій емоційно-етичних переживань, створення ситуацій зацікавленості, створення ситуацій аперцепції	Пізнавальні ігри, навчальні дискусії, створення ситуацій емоційно-етичних переживань, створення ситуацій зацікавленості, створення ситуацій аперцепції	Контрольні письмові роботи, письмові заліки, іспити, програмовані письмові роботи
Практичні: досліди, вправи навчально-виробнича праця				(опори на життєвий досвід), створення ситуацій пізнавальної новизни		

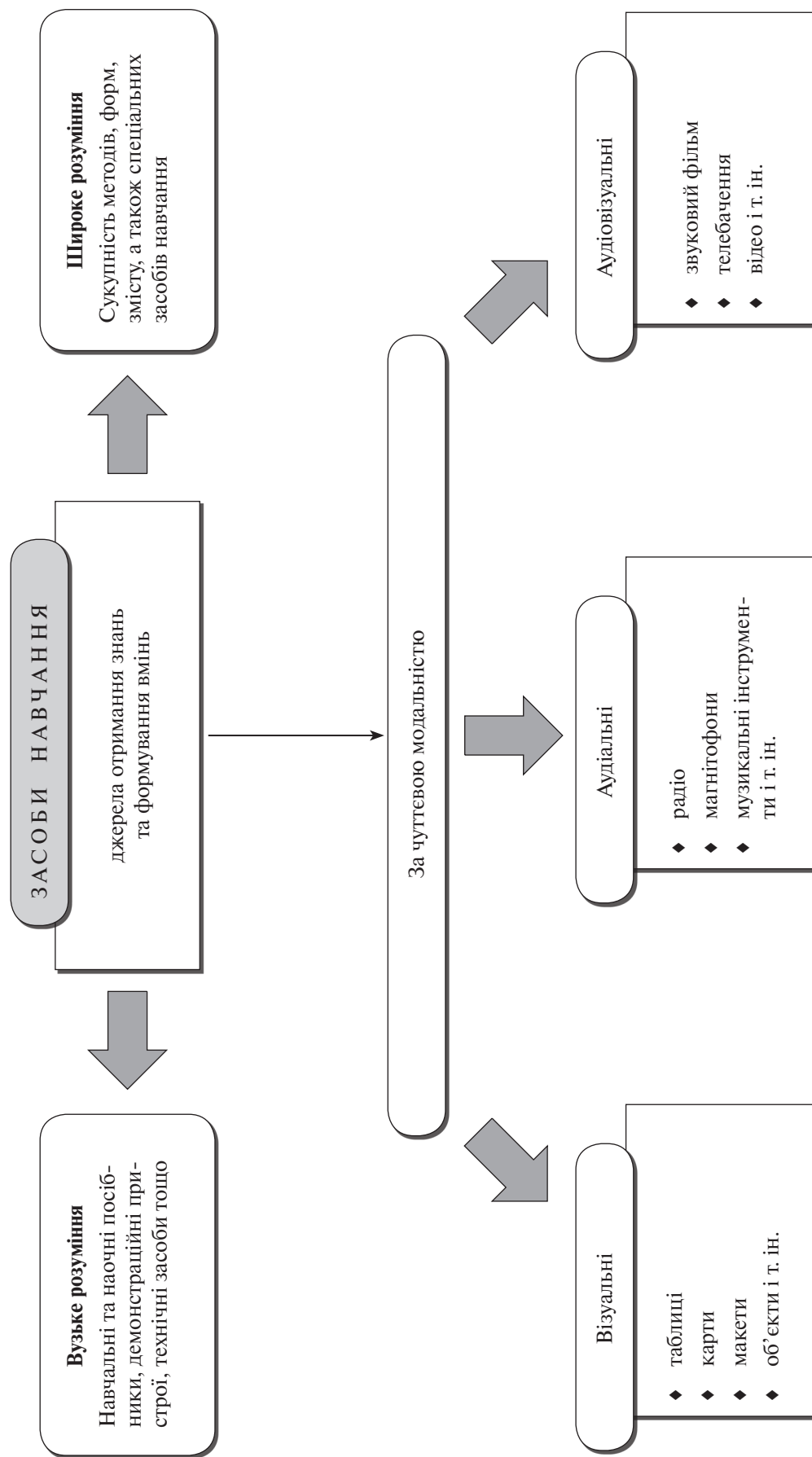
(За В. А. Сітаровим. *Дидактика*. — *Издательский центр «Академия», 2002.*)

22. Бінарна класифікація методів навчання

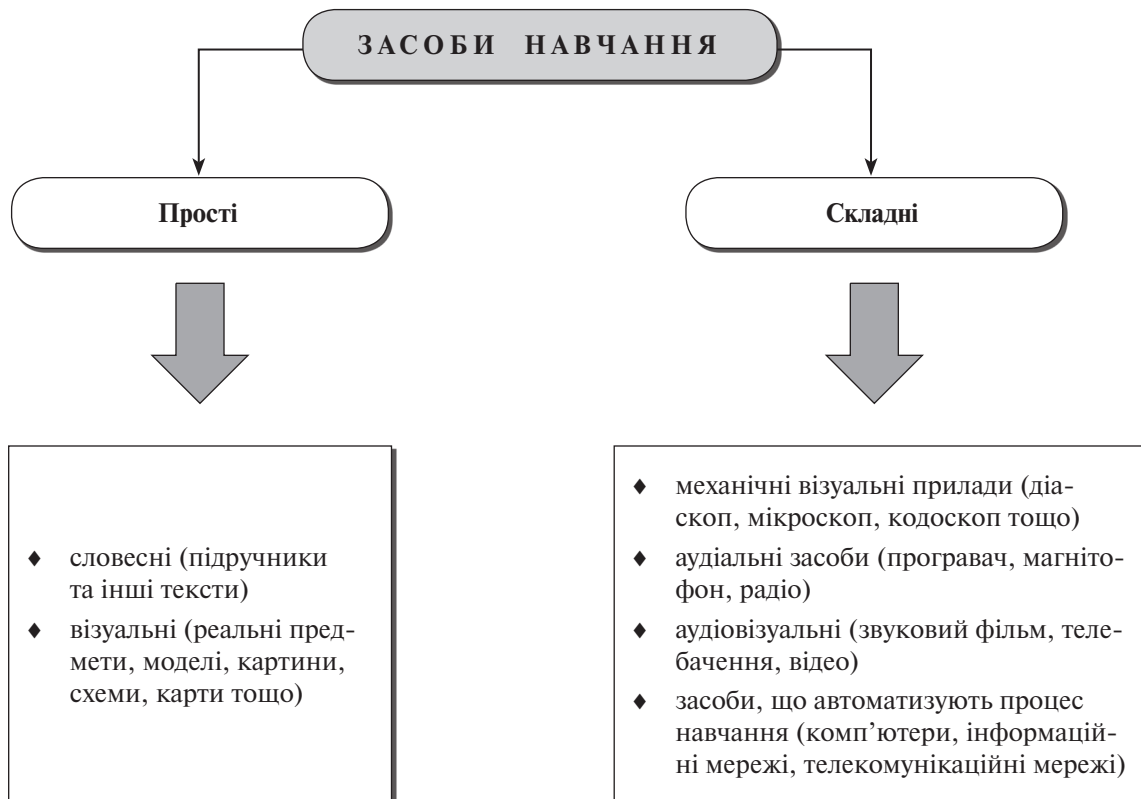
23. Критерії вибору методів навчання (за Ю. К. Бабанським)

24. Характеристика засобів навчання

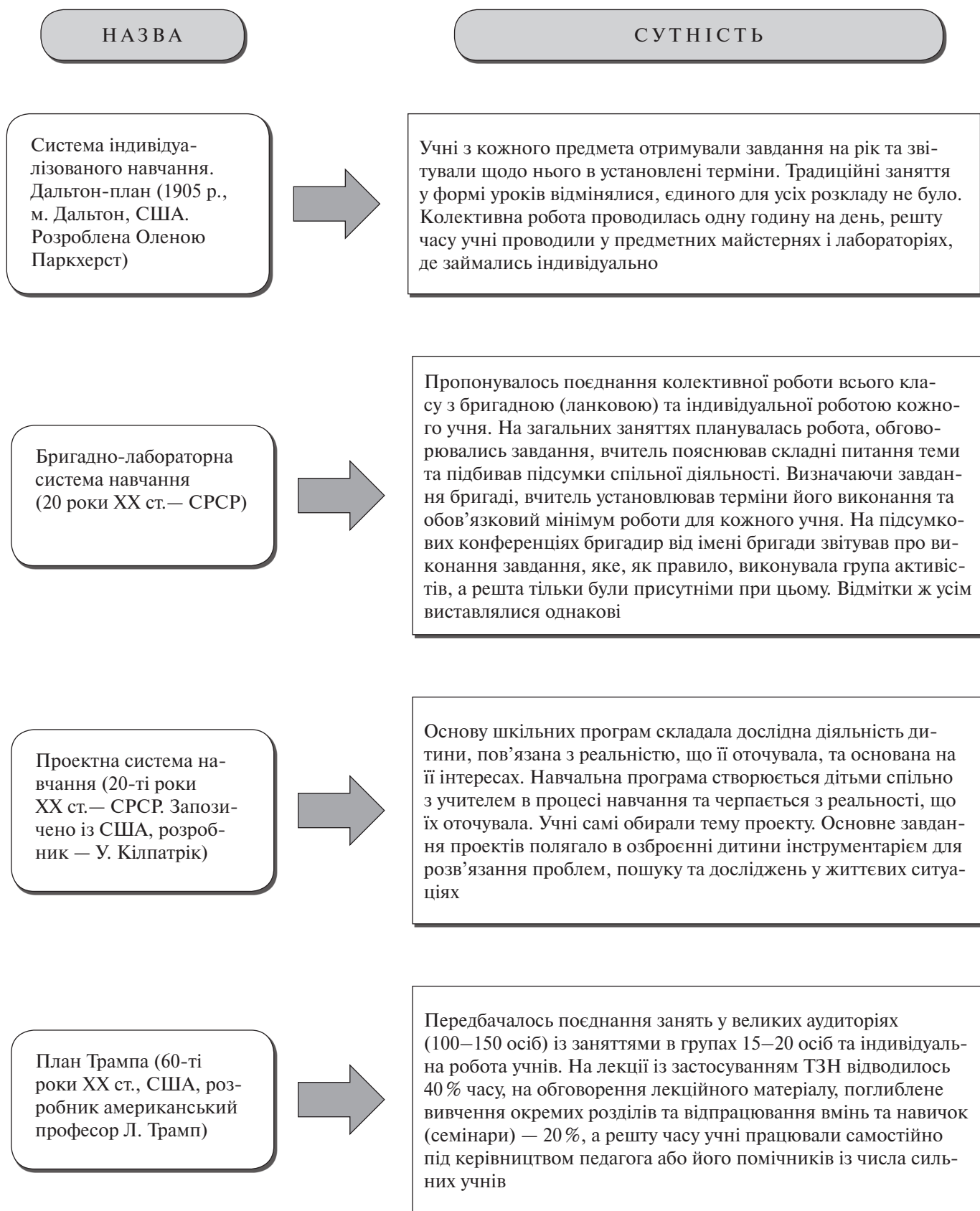

25. Класифікація засобів навчання (за В. Оконєм)

26. Генеза форм навчання

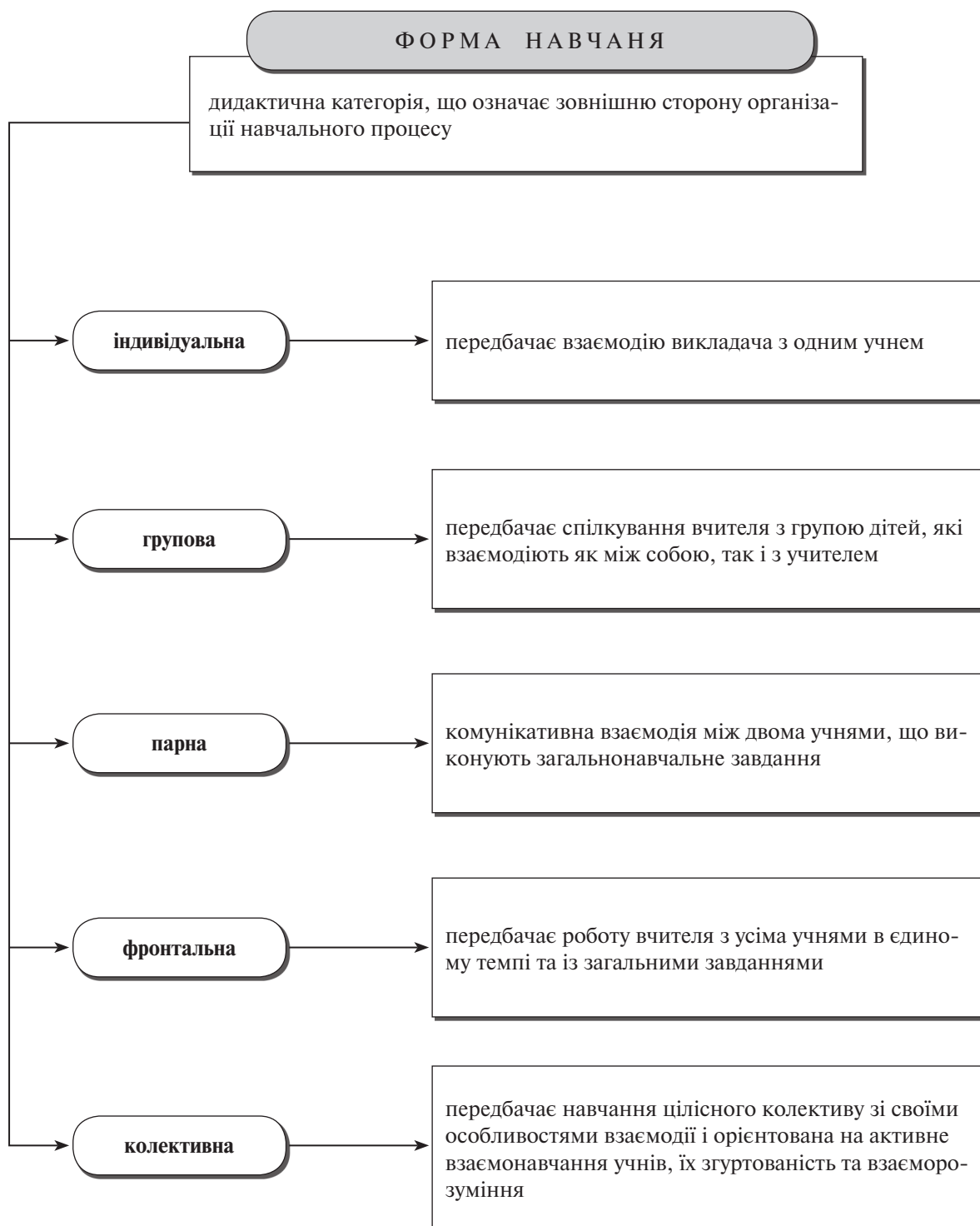
НАЗВА	СУТНІСТЬ
Класно-урочна система навчання (зародилася у XVI ст.)	Масове навчання, обумовлене потребою в освічених людях у зв'язку з прогресивним соціально-економічним розвитком країн
Белл-ланкастерська система взаємонавчання (кінець XVIII — початок XIX ст., Англія. Засновник — священик А. Белл та вчитель Дж. Ланкастер)	Старші учні спочатку під керівництвом учителя самі вивчали матеріал, а потім, отримавши відповідні інструкції, навчали своїх молодших товаришів, що у результаті дозволяло за малої кількості вчителів здійснювати масове навчання дітей
Батовська система навчання (кінець XIX ст., США)	Час учителя поділявся на дві частини: перша відводилась на колективну роботу з класом, а друга — на індивідуальні заняття з тими учнями, які потребували таких занять. З учнями, які бажали поглибити знання, працював сам учитель, з учнями, що були менш здібними, — його помічник
Мангеймська система навчання (кінець XIX ст., Західна Європа, м. Мангейм. Засновник Й. Зіккінгер)	При зберіганні класно-урочної системи навчання учні в залежності від здібностей, рівня інтелектуального розвитку та ступеня підготовки розподілялись по різних групах: <ul style="list-style-type: none"> ◆ класи для найбільш здібних дітей; ◆ основні класи для дітей із середніми здібностями; ◆ класи для малоздібних; ◆ допоміжні класи для розумово відсталих дітей

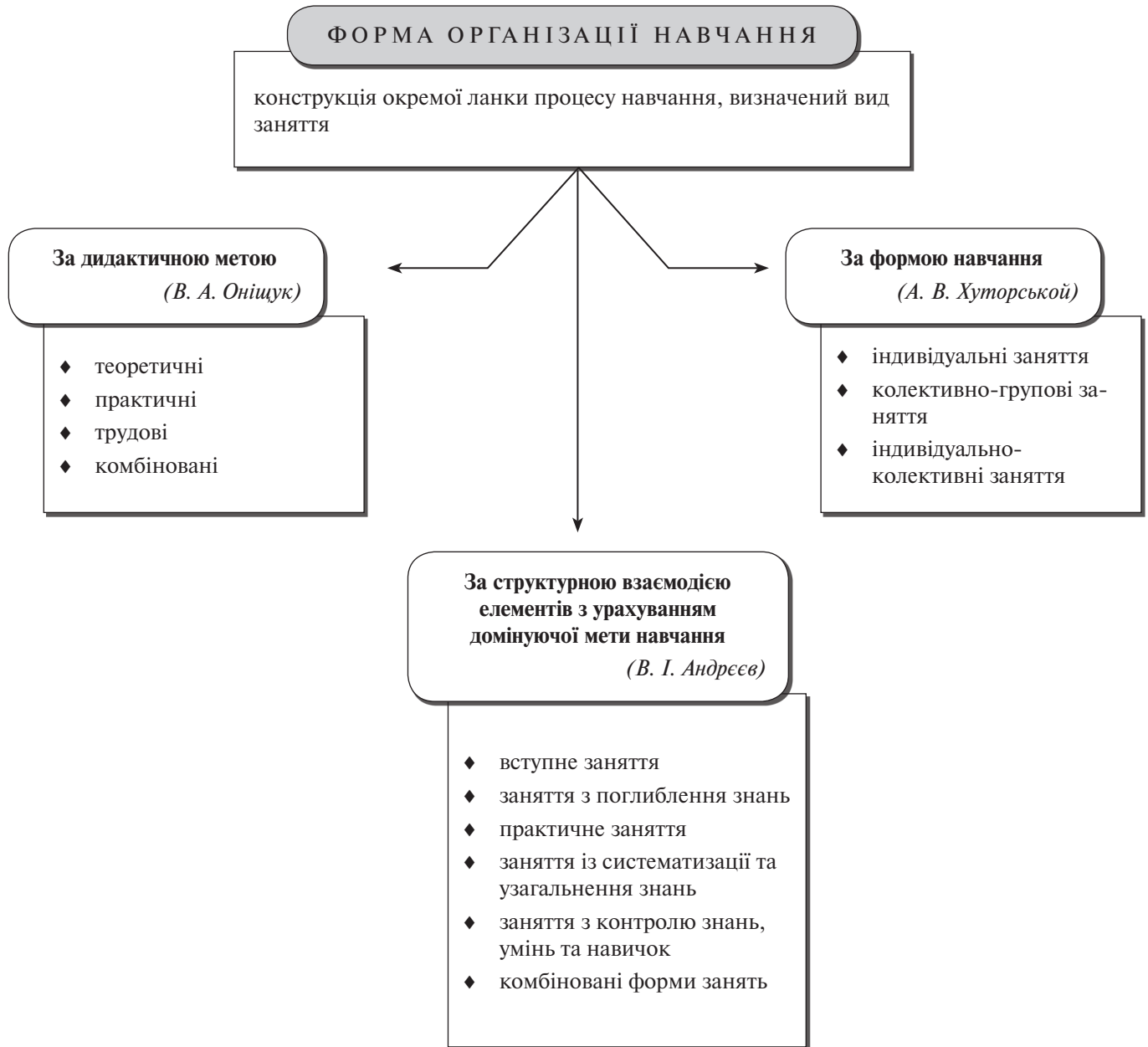
Глава 5

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

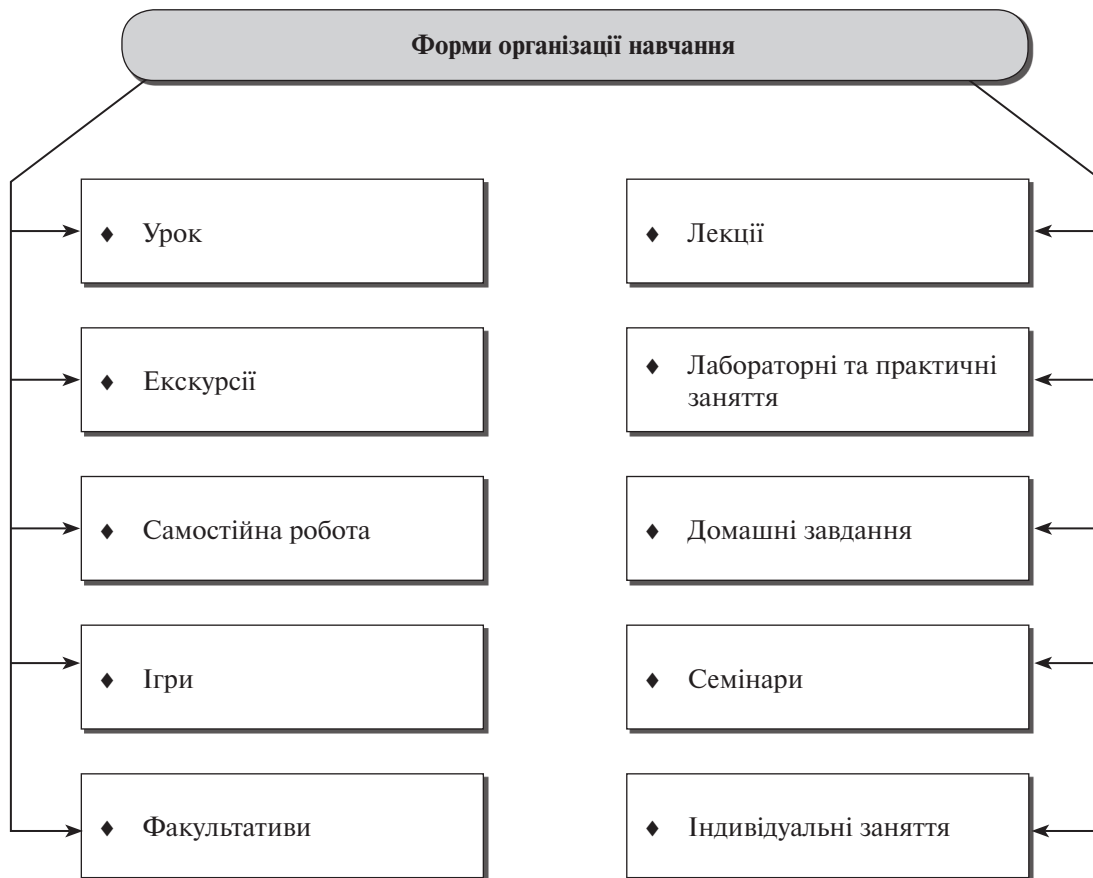
27. Класифікація форм навчання

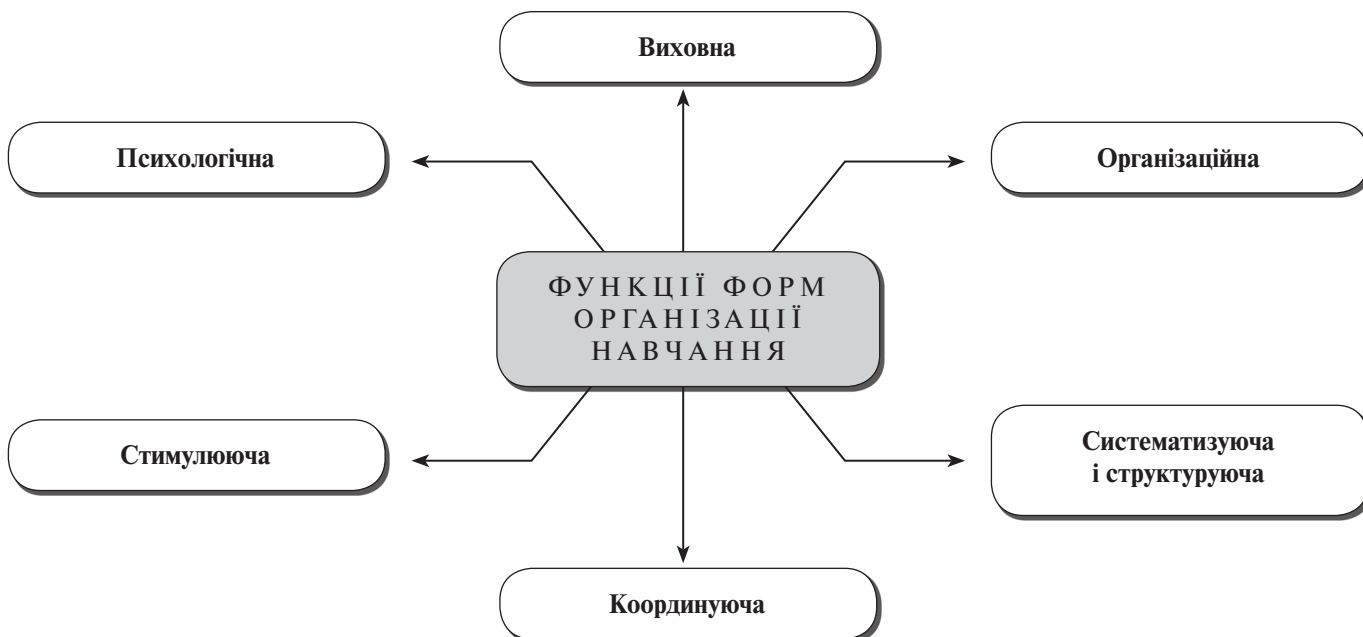
28. Класифікація форм організація навчання

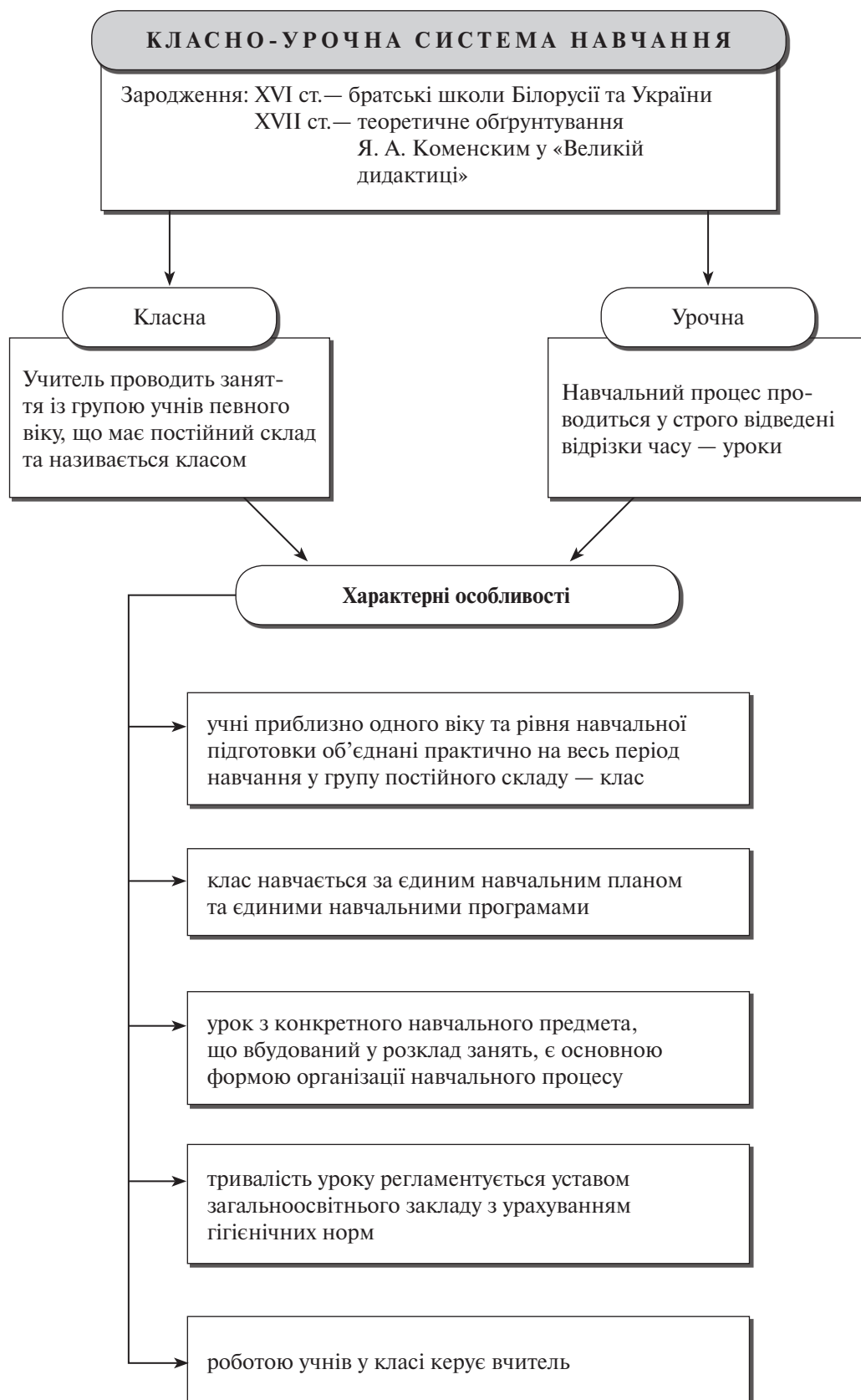
29. Форми організації навчання

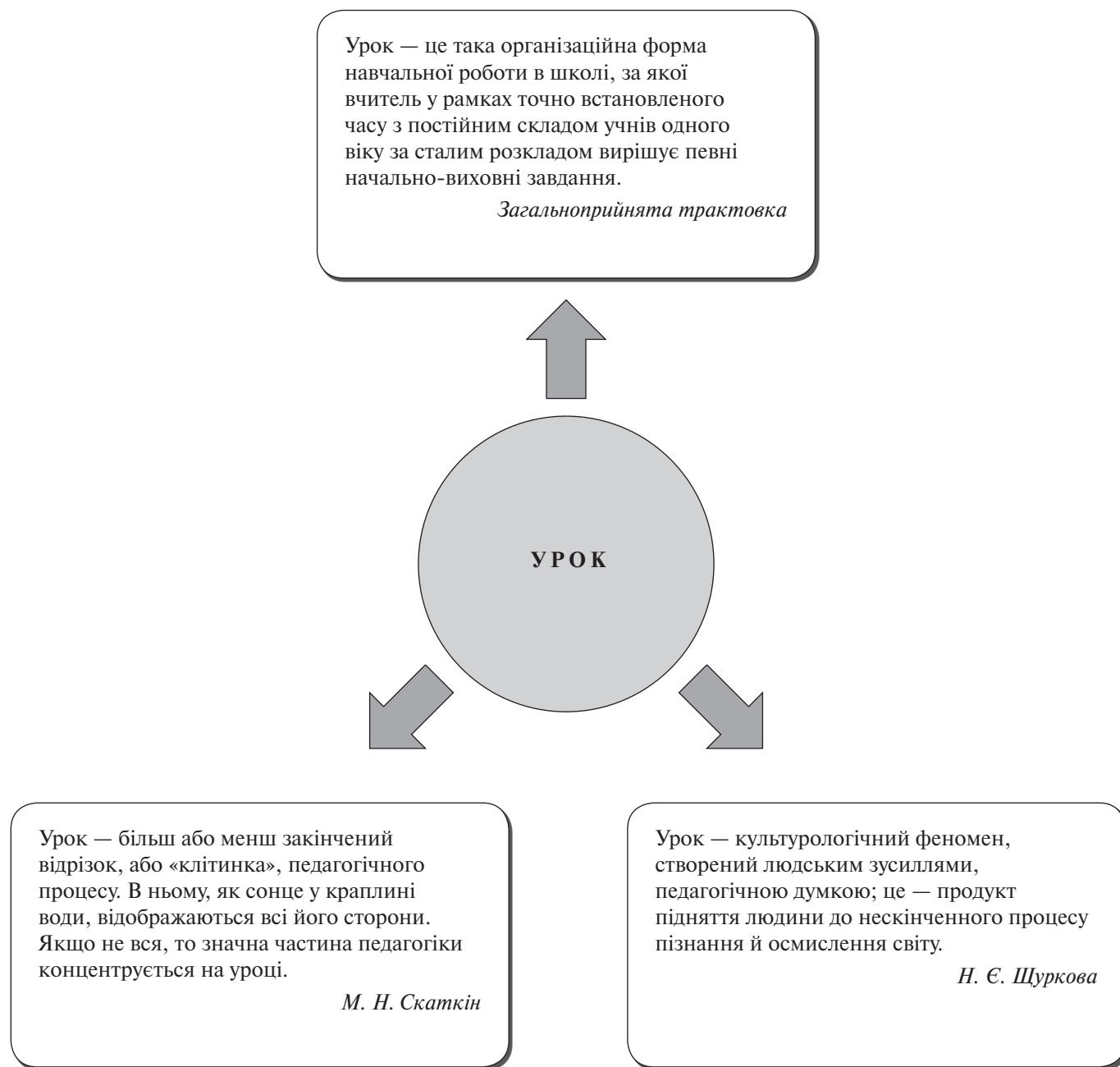
30. Функції форм організацій навчання

31. Класно-урочна система навчання

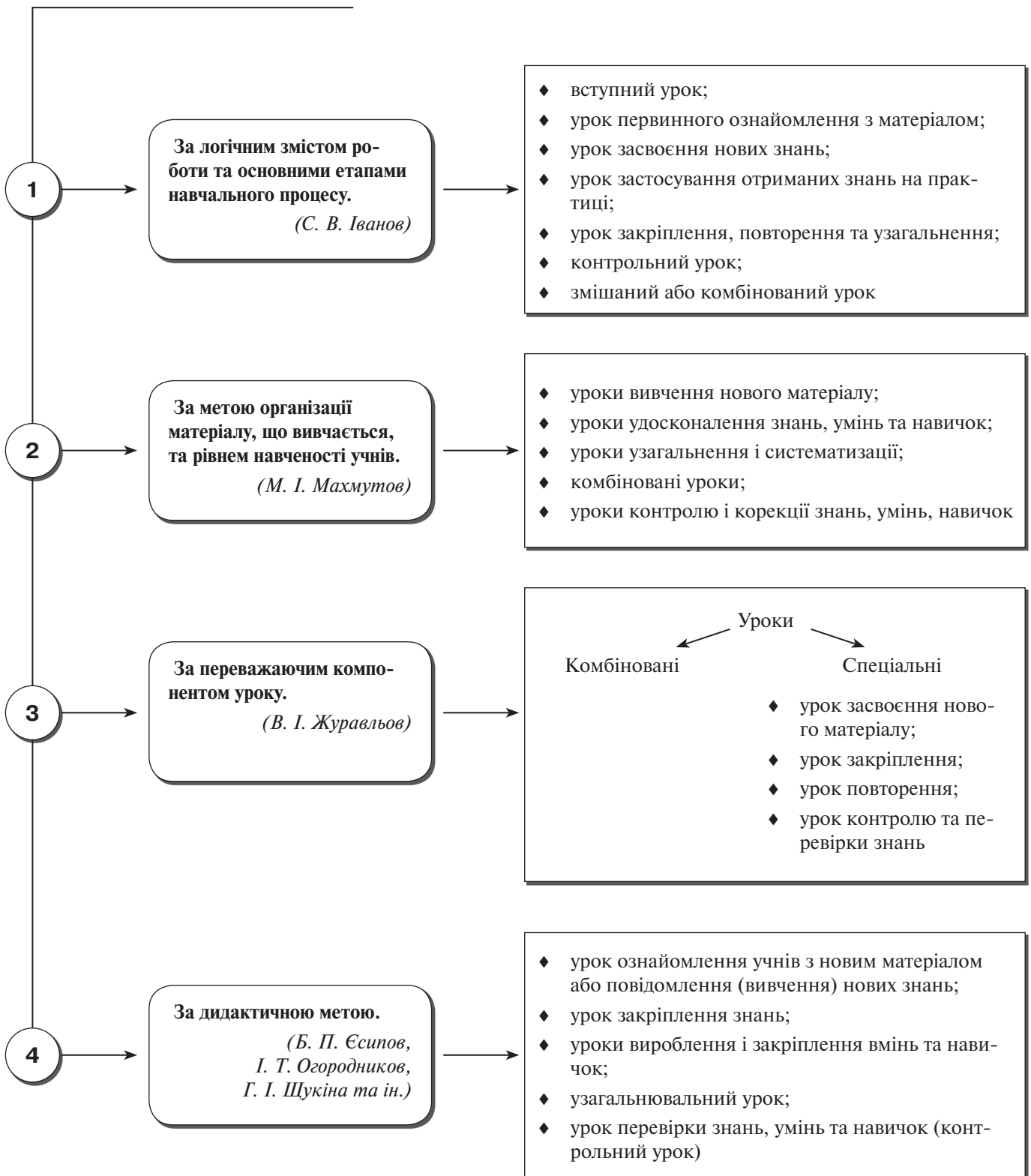

32. Урок як форма організації навчання

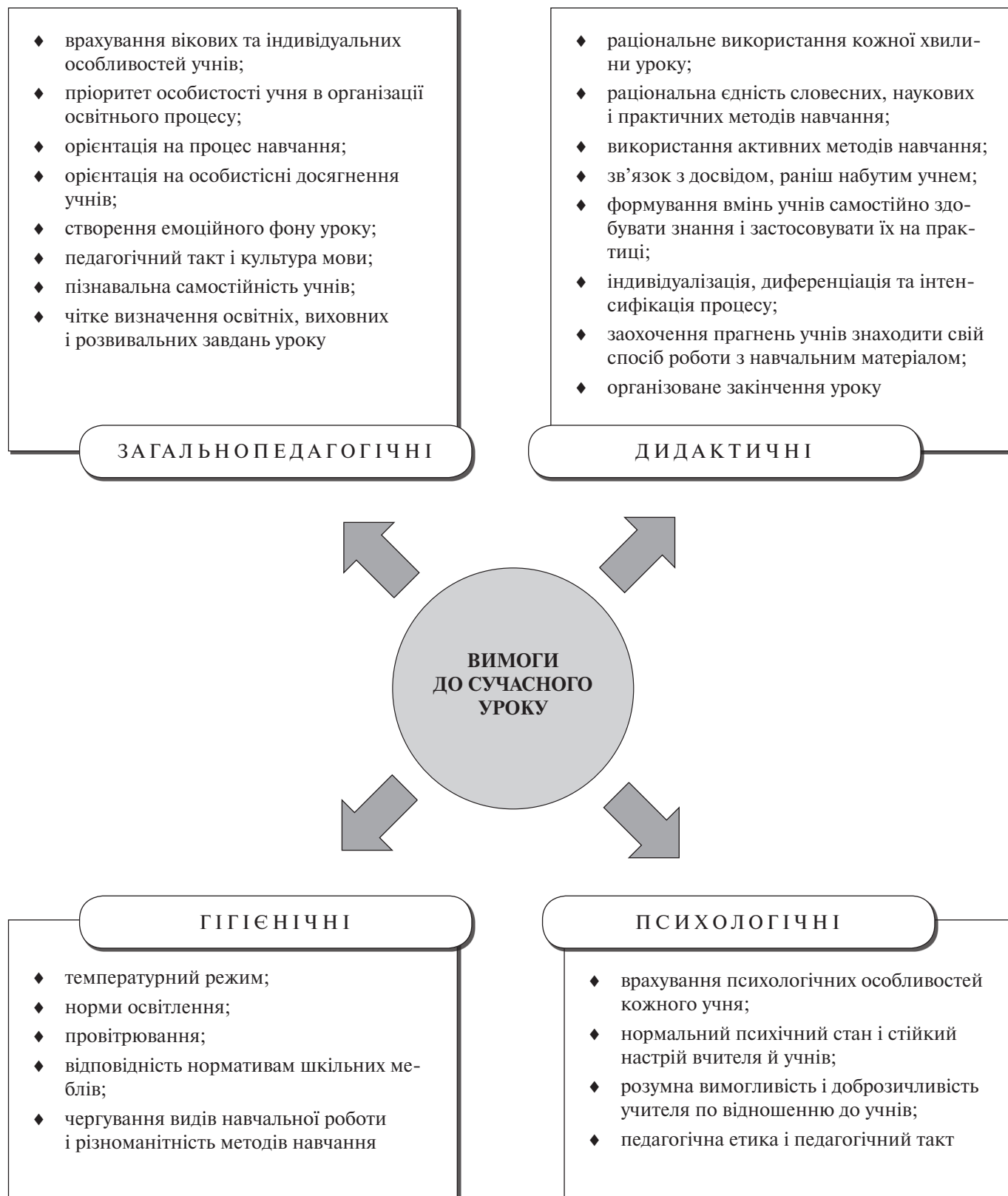

33. Класифікація типів уроків

34. Вимоги до сучасного уроку

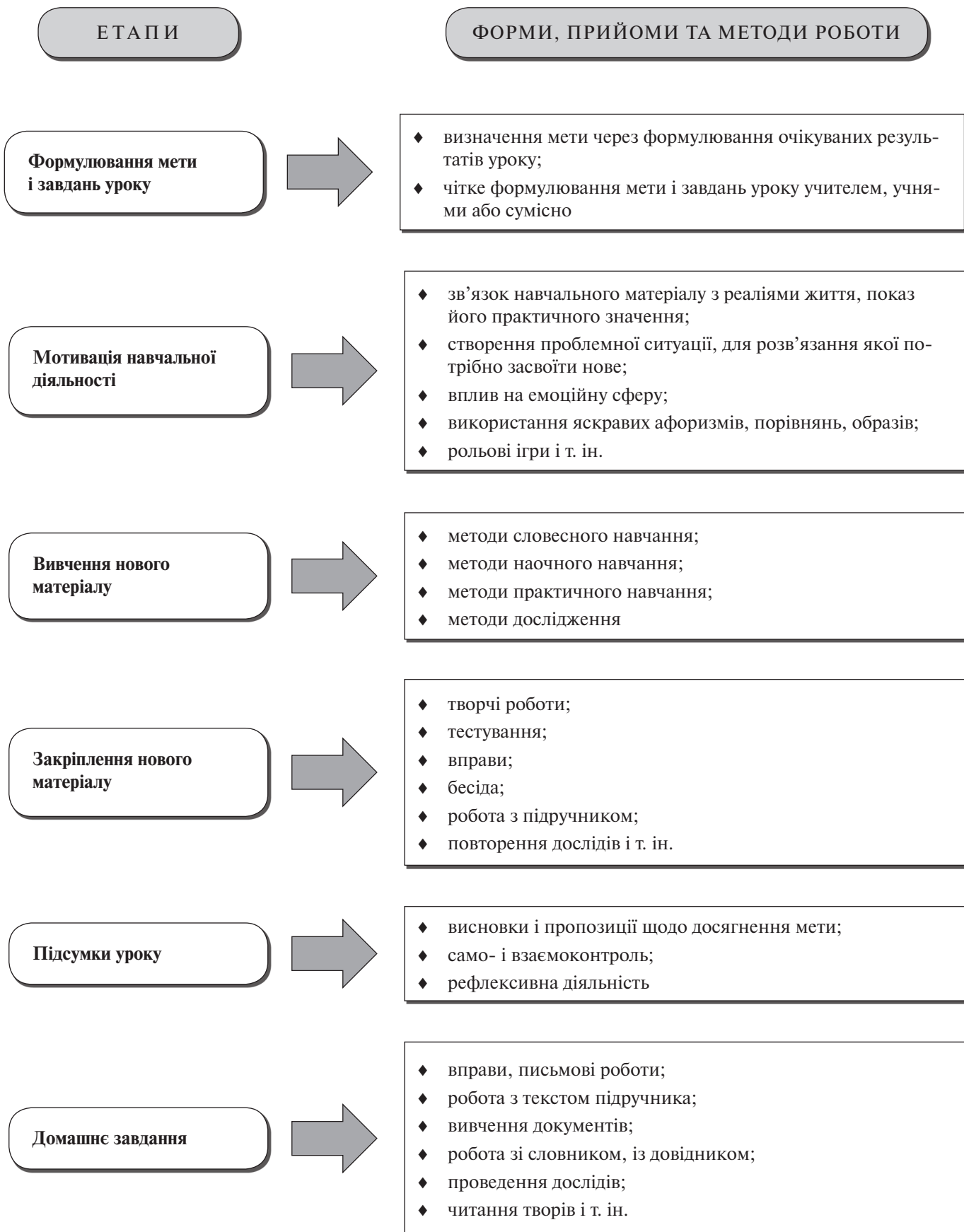
35. Спрощена схема послідовності уроку

36. Розгорнута структура комбінованого уроку

ЕТАПИ	ФОРМИ, ПРИЙОМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ
Організаційний момент	<ul style="list-style-type: none"> ◆ психологічна, практична підготовка учнів до навчальної роботи
Перевірка домашнього завдання	<ul style="list-style-type: none"> ◆ тестові завдання; ◆ самоперевірка за еталоном; ◆ програмоване опитування; ◆ індивідуальне опитування; ◆ фронтальна бесіда
Актуалізація опорних знань	<ul style="list-style-type: none"> ◆ використання тексту підручника, довідників тощо; ◆ схеми, малюнки і т. ін.; ◆ бесіда; ◆ використання методів «мозкового штурму», «асоціювання» і т. ін.

Закінчення схеми «Розгорнута структура комбінованого уроку»

37. Макет багаторівневого плану уроку (на прикладі уроку засвоєння нових знань)

Плану уроку № _____

Дата _____ Клас _____

Тема уроку _____

Тип уроку _____

Мета уроку _____

Завдання уроку _____

Знання і вміння, що формуються на уроці _____

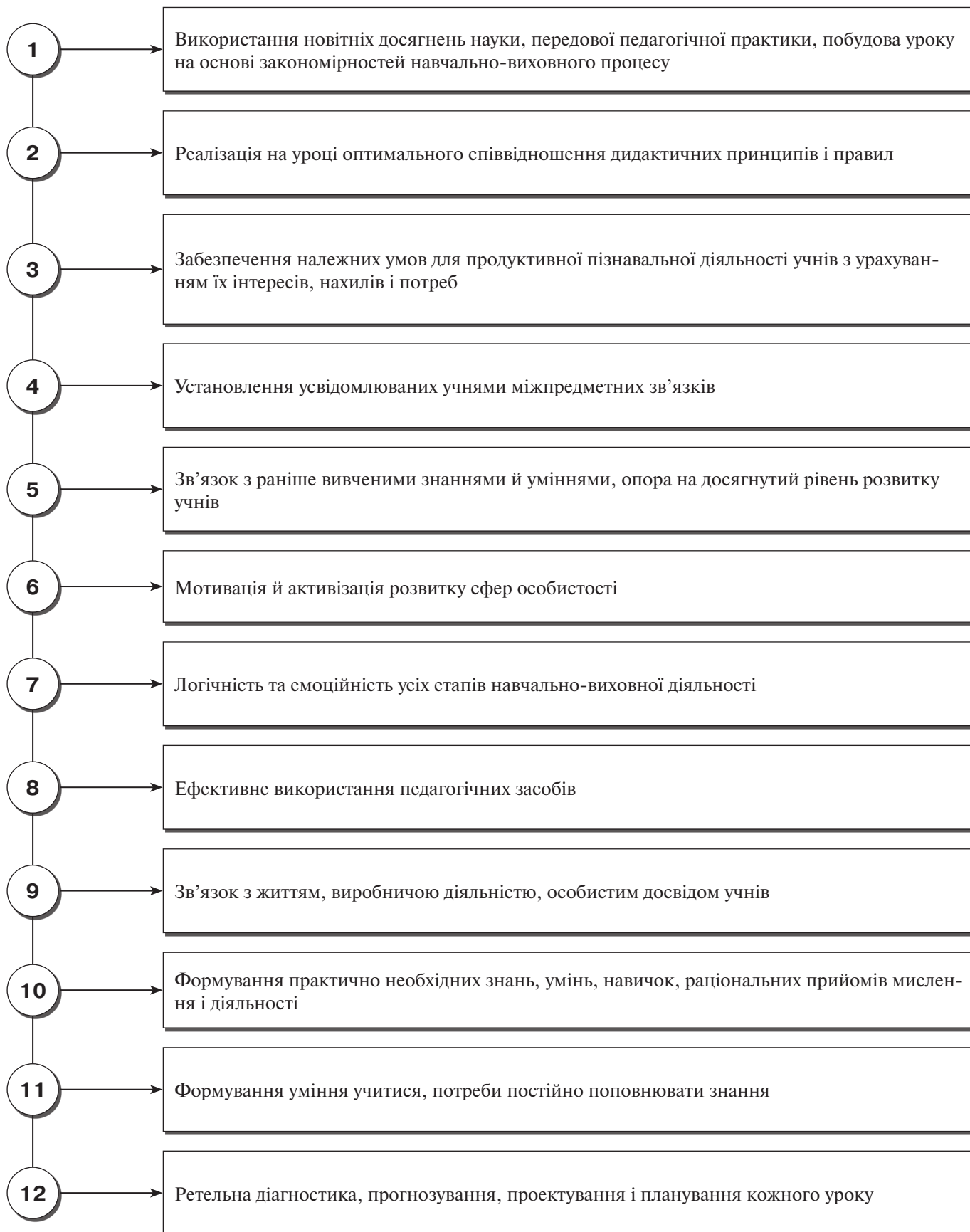
Обладнання _____

Етап	Час, хв	Зміст етапу уроку	Основні орієнтири вивчення теми
I	10	Актуалізація опорних знань	—
II		Мотивація навчального процесу	—
III	— ” —	Вивчення нового матеріалу	Вказуються параграфи, пункти, індивідуально диференційовані вправи
IV		Первинне застосування отриманих знань	
V		Самостійна (діагностична) робота	
VI	— ” —	Узагальнення і систематизація отриманих знань	
VII		Домашнє завдання	

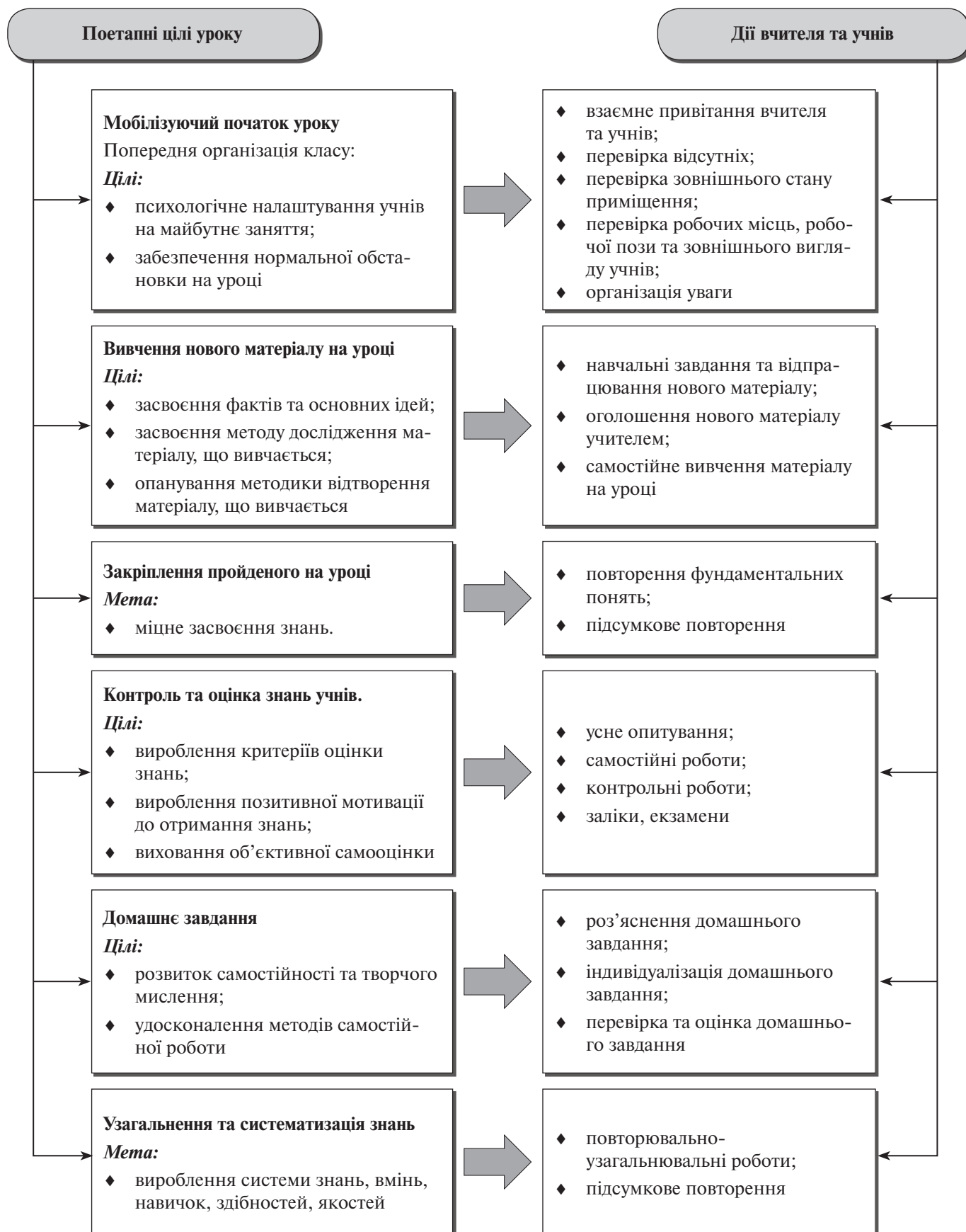
Хід уроку

Час, хв	Етап уроку	Індивідуально-диференційовані групи			
		низького рівня	середнього рівня	високого рівня	обдаровані діти

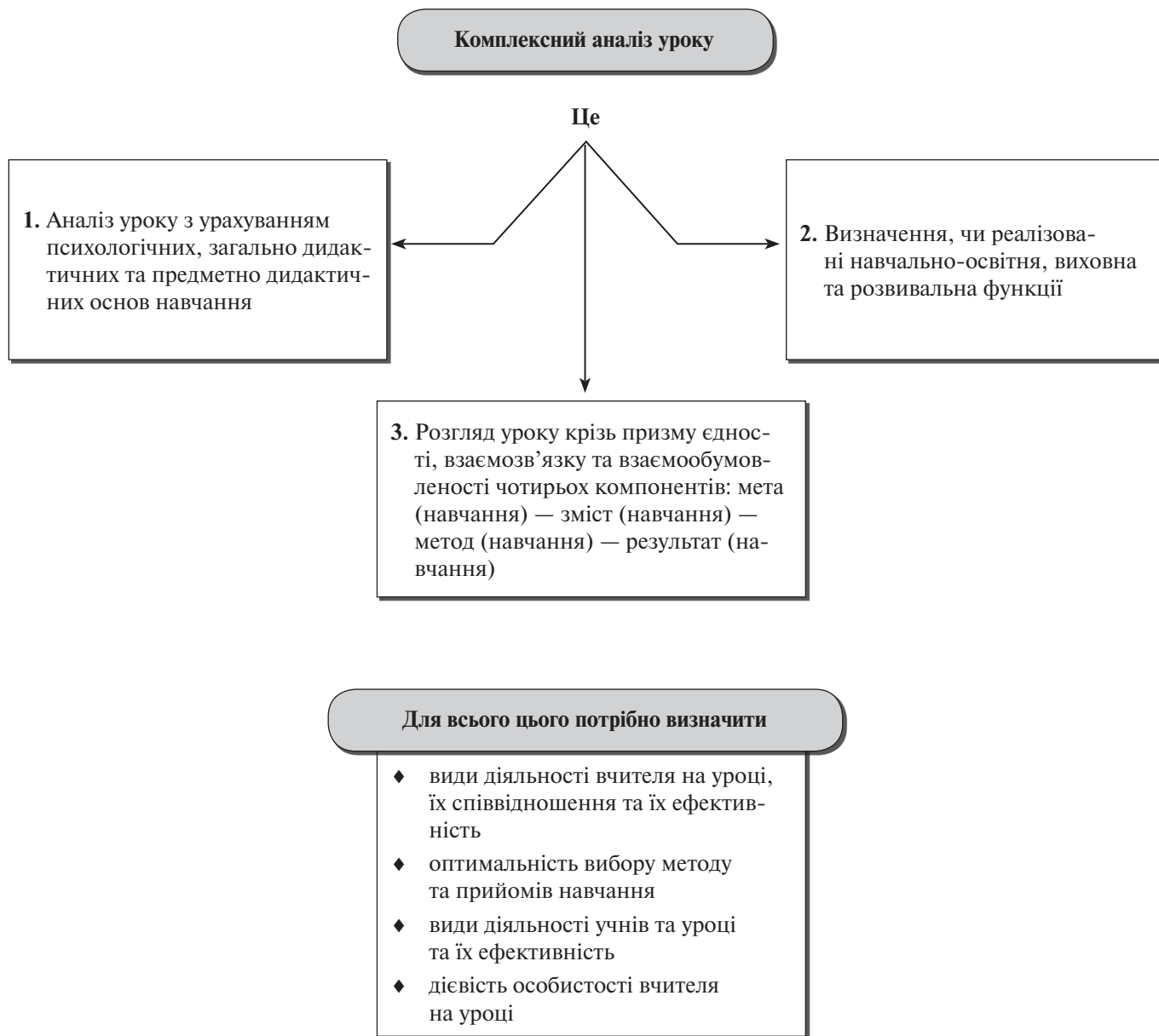
38. Вимоги до створення ефективного уроку (за І. П. Підласим)

39. Діяльнісний підхід до планування уроків

40. Комплексний аналіз уроку

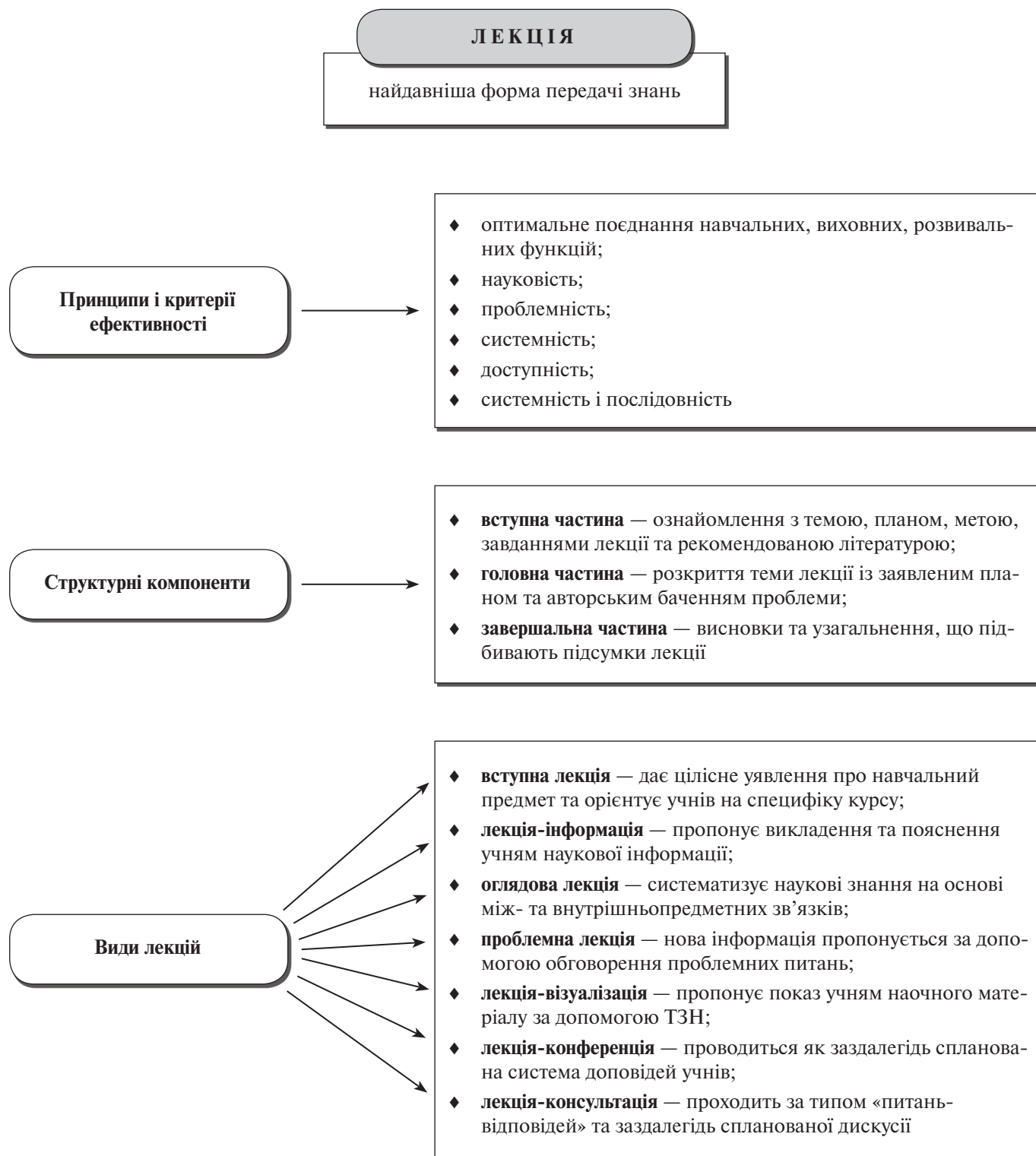

41. Орієнтовна схема аналізу уроку

I	Мета і завдання уроку (освітня, виховна, розвивальна), їх взаємозв'язок та шляхи реалізації
II	Готовність учителя та учнів до уроку. Обладнання уроку, наочні посібники, технічні засоби навчання, санітарно-гігієнічний стан класу та ін.
III	Тип і структура уроку. Доцільність вибору типу і структури уроку стосовно теми і дидактичної мети; його місце в системі занять з предмета. Організаційна структура уроку: чіткість і послідовність етапів, відповідність їх характеру пізнавальної діяльності учнів
IV	Зміст уроку. Науковість, виховне та розвивальне значення навчального матеріалу; правильність добору навчального матеріалу за обсягом, змістом і доступністю для учнів; співвідношення емпіричного, теоретичного і практичного навчального матеріалу; групування, класифікація навчального матеріалу навколо ключових понять; спрямованість навчального матеріалу на зв'язок з життям
V	<p>Методичне забезпечення уроку</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Використання та особливості поєднання форм навчання, обґрунтованість їх вибору, відповідність принципам навчання; темп уроку. 2. Методика проведення різних етапів уроку: постановка пізнавальних задач перед учнями; методика перевірки домашніх завдань; методика викладання нових знань; методика закріплення навчального матеріалу; методика перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок; використання прийомів активізації пізнавальної діяльності учнів; організація репродуктивної та творчої діяльності учнів, їх співвідношення; застосування на уроці проблемного та елементів програмованого навчання; врахування індивідуальних особливостей та інтересів учнів, рівня їх підготовленості, здійснення індивідуалізації навчання та диференційованого підходу до учнів; організація різних видів самостійної роботи учнів, їх місце на уроці; домашнє завдання: його обсяг і вчасність подання; використання на уроці виховних можливостей навчального матеріалу, формування наукового світогляду, моральних, трудових, естетичних та інших якостей особистості, культури навчальної праці; виявлення та реалізація на уроці внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків у навчальному матеріалі, обґрунтування їх педагогічної доцільності
VI	<p>Поведінка учнів на уроці</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Порядок і дисципліна учнів. 2. Активність, самостійність, інтерес до занять учнів різного рівня підготовленості, зосередженість і стійкість їх уваги на різних етапах уроку. 3. Навчально-пізнавальна діяльність, організованість, акуратність; ставлення до занять слабких учнів і порушників дисципліни; участь у роботі на уроці окремих учнів і всього колективу. 4. Ставлення учнів до вчителя і один до одного (доброзичливість, взаємодопомога)
VII	<p>Характеристика ділових якостей учителя</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Рівень наукової підготовки і готовність до уроку. 2. Знання теорії навчання і виховання, методики викладання предмета, психології та гігієни, вміння застосовувати ці знання в процесі навчання. 3. Педагогічний такт, стиль, культура праці та поведінки, мова. 4. Взаємостосунки з класом та окремими учнями
VIII	<p>Загальні підсумки уроку</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виконання плану уроку. 2. Досягнення освітньої, розвивальної і виховної мети. 3. Загальна оцінка, результати, ефективність і якість. 4. Висновки та пропозиції щодо подальшого вдосконалення роботи, закріплення успіху, подолання помилок

42. Лекція

43. Експедиція

ЕКСПЕДИЦІЯ

Форма організації навчальної роботи, яка дозволяє учням сприймати і засвоювати навчальний матеріал шляхом безпосереднього ознайомлення з предметами, процесами, явищами та ін., тобто в реальних умовах їх існування

Значення експедиції

- ◆ реалізує принцип наочності в навчанні;
- ◆ здійснює зв'язок з практикою, життям;
- ◆ сприяє профорієнтаційній роботі

Види експедицій

(за дидактичною метою)

- ◆ **вступні** (передують вивченню матеріалу на уроці);
- ◆ **поточні** (супроводжувальні) (проводяться одночасно з вивченням великих розділів програми для конкретизації окремих питань);
- ◆ **підсумкові** (завершують собою вивчення конкретної теми)

(в залежності від навчального предмета й місця проведення)

- ◆ виробничі;
- ◆ науково-природничі;
- ◆ історико-літературні;
- ◆ краєзнавчі;
- ◆ комплексні

Методика проведення

I. Підготовка експедиції:

- ◆ визначення мети;
- ◆ вибір об'єкта вивчення;
- ◆ визначення конкретних завдань для учнів;
- ◆ призначення експедиційного керівника.

II. Організація навчальної роботи під час експедиції:

- ◆ розповідь, пояснення, бесіда;
- ◆ демонстрація об'єкта або його деталі;
- ◆ ведення учнями записів, здійснення фотографування об'єктів, звукозапис розповіді експедиційного керівника та ін.

III. Підбиття підсумків:

- ◆ написання звітів, доповідей, творів;
- ◆ оформлення моделей, альбомів;
- ◆ створення колекцій та ін.

44. Лабораторна робота

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА

Це практичне заняття, яке проводиться в навчальних кабінетах, лабораторіях, майстернях і т. ін.

Основні функції

- ◆ експериментальне підтвердження теоретичних положень, що вивчаються;
- ◆ опанування системою засобів і методів експериментально-практичного дослідження;
- ◆ формування вмінь вирішувати практичні завдання шляхом постановки досліду;
- ◆ формування практичних умінь роботи з різними приладами, апаратурою, установками та іншими технічними засобами;
- ◆ формування творчих дослідницьких навичок учнів;
- ◆ розширення можливостей використання теоретичних знань для вирішення практичних завдань

Структурні елементи

- ◆ обговорення вчителем завдання з групою; відповіді на питання її членів;
- ◆ самостійне колективне виконання завдання за допомогою читання, практичної діяльності, розподілу часткових завдань між учасниками робочої групи;
- ◆ консультації вчителя в процесі роботи;
- ◆ обговорення та оцінка отриманих результатів членами робочої групи;
- ◆ письмовий або усний звіт учнів про виконання завдання;
- ◆ контрольна співбесіда вчителя з представниками робочої групи

Форми роботи

Індивідуальна

Парна

Групова

45. Домашні завдання

ДОМАШНЯ НАВЧАЛЬНА РОБОТА

Це форма організації самостійного індивідуального вивчення школярами навчального матеріалу в позаурочний час

Мета

- ◆ закріплення знань, набутих на уроці;
- ◆ узагальнення і систематизація знань;
- ◆ оформлення засвоєного матеріалу (укладання таблиць, схем, малюнків);
- ◆ самостійне засвоєння певних питань програми;
- ◆ застосування набутих знань під час розв'язування задач, виконання вправ;
- ◆ виконання творчих робіт;
- ◆ ліквідація прогалин у знаннях

Види

- ◆ робота з текстом підручника (читання, відтворення навчального матеріалу в усній та графічній формі або ознайомлення з новим текстом з метою постановки питань, виписування незрозумілих виразів, зворотів);
- ◆ виконання вправ, розв'язування завдань;
- ◆ виконання письмових і графічних робіт (переказ, твір, креслення, малюнки, заповнення контурних карт та ін.);
- ◆ самостійна практична робота, яка вимагає певних спостережень (за рослинами, тваринами, вивчення рельєфу місцевості, явищ природи, творів мистецтва);
- ◆ читання певних статей, науково-популярних журналів;
- ◆ проведення дослідів та ін.;
- ◆ заучування напам'ять та ін.

Вимоги до організації

- ◆ задавати домашнє завдання за повної уваги всього класу;
- ◆ проводити інструктаж щодо виконання домашнього завдання;
- ◆ практикувати творчі роботи: спостереження, читання додаткової літератури, підготовка доповідей, повідомлень;
- ◆ стимулювати позитивні мотиви діяльності;
- ◆ здійснювати індивідуалізацію домашніх завдань;
- ◆ урахувувати посильність завдання, провести їх нормування;
- ◆ систематично перевіряти виконання завдання;
- ◆ здійснювати зв'язок із сім'єю

46. Ігри

Ознаки ділової гри як форми навчання:

- ◆ наявність проблеми, що потребує розв'язання;
- ◆ моделювання ігрової ситуації, що аналогічна соціальній професії або науковій проблемі;
- ◆ наявність учасників гри, що виконують ігрові ролі;
- ◆ активна взаємодія гравців між собою та з педагогом;
- ◆ використання додаткової ігрової атрибутики;
- ◆ висока емоціональна напруга учасників;
- ◆ імпровізаційний характер дій гравців

ПОЗИТИВНІ МОМЕНТИ

- ◆ у процесі гри учні опановують досвід діяльності, подібний до того, який би вони набували в дійсному житті;
- ◆ гра дозволяє самим учням вирішувати складні проблеми, а не залишатись пасивними спостерігачами;
- ◆ гра створює потенційну можливість переносу знань та досвіду діяльності із навчальної ситуації в реальну;
- ◆ ігри забезпечують навчальне середовище швидкого реагування на дії учня;
- ◆ ігри дозволяють ущільнити час: за короткочасну гру учень дізнається більше;
- ◆ ігри психологічно стимулюють учнів до прийняття самостійних рішень і переконують у необхідності виваженого підходу;
- ◆ імітаційні ігри безпечні, викликають зацікавленість

НЕГАТИВНІ МОМЕНТИ

- ◆ застосування імітаційних ігор вимагає доброї методичної підготовки педагогів, на яку треба витратити енергію та час;
- ◆ інколи ігри вимагають більших витрат часу порівняно з економічними методами (наприклад, читання);
- ◆ часто ігри акцентують досвід діяльності, який не є основним для проєктованого засвоєння змісту навчання;
- ◆ розробники ігор не завжди знають методику навчання, а тому створюють свої продукти, орієнтуючись на технічні можливості;
- ◆ дорогі комп'ютерні системи та програми менш доступні, ніж традиційні навчальні матеріали;
- ◆ під час гри можливі неконтрольовані спалахи емоцій учнів;
- ◆ у деяких іграх обмежена кількість учасників, ці ігри неможливо використати для фронтального навчання

47. Шкільний семінар

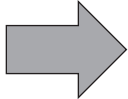
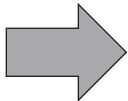
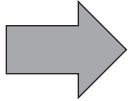

ВИДИ СЕМІНАРІВ

ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ

Вступний семінар

- ◆ вчитель пояснює структуру семінару;
- ◆ спирається на знання і досвід, який вже мають учні;
- ◆ учні колективно збирають інформацію за новою темою і класифікують її за розділами;
- ◆ за кожним розділом учні обирають груповодів, які ведуть набір до своїх груп;
- ◆ групи працюють із зібраною інформацією за заданим алгоритмом, готують виступи перед класом;
- ◆ результати аналізуються й оцінюються самими учнями

ВИДИ СЕМІНАРІВ	ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ
Оглядовий семінар 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ передбачає самостійний огляд учнями всієї теми на основі підручника або інших матеріалів; ◆ результати огляду формулюють у вигляді суджень: <ol style="list-style-type: none"> 1) сутність даної теми; 2) її головні частини або спрямування; 3) об'єкти, що вивчаються; 4) питання, що виникають; 5) відмінність викладання теми за різними інформаційними джерелами; ◆ за підсумками семінару складаються індивідуальні та колективні програми занять з теми
Самоорганізуючий семінар 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ кожен учень обирає одну тему, розробкою якої він займається, на семінарі індивідуально або в групі; ◆ учні самостійно визначають цілі заняття та розподіляють роботу між колегами в групі; ◆ учні виконують роботу, оцінюють її та звітують перед класом; ◆ учні визначають перспективу на майбутнє заняття
Семінар генерації ідей 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ учні розподіляються за парами: генератори та організатори; ◆ генератор висловлює своє бачення проблеми, описує все що йому відомо або невідомо, з цієї теми; ◆ організатор ставить йому уточнюючі питання, заохочує висловитися, записує основні відповіді та отримані під час обговорення результати; ◆ учитель задає алгоритм фіксації результатів: <ol style="list-style-type: none"> 1) основні поняття з теми; 2) символ або схема, що відображають проблему; 3) питання, що виникають під час роботи в парах, тощо; ◆ через деякий час пари переходять від етапу генерації до обговорення матеріалу, який був напрацьований; ◆ завершення роботи — виступ перед усіма учнями

48. Самостійна навчальна робота

САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА

Оволодіння науковими знаннями, практичним вміннями та навичками в усіх формах організації навчання, як під керівництвом учителя, так і без нього

Цілі й задачі

- ◆ закріплення, поглиблення, розширення та систематизація знань;
- ◆ самостійне оволодіння навчальним матеріалом;
- ◆ формування потреби до постійної самоосвіти;
- ◆ формування навичок самостійної пізнавальної діяльності;
- ◆ формування вмінь та навичок щодо самостійної розумової праці, самостійного мислення

Види самостійних навчальних робіт

За дидактичною метою

- ◆ пізнавальна;
- ◆ практична;
- ◆ узагальнювальна

За типом задач, що розв'язуються

- ◆ дослідницька;
- ◆ творча;
- ◆ пізнавальна тощо

За рівнями проблемності

- ◆ репродуктивна;
- ◆ репродуктивно-дослідницька;
- ◆ дослідницька

За характером комунікативної взаємодії

- ◆ фронтальна;
- ◆ групова;
- ◆ парна;
- ◆ індивідуальна

За місцем виконання

- ◆ домашня;
- ◆ класна

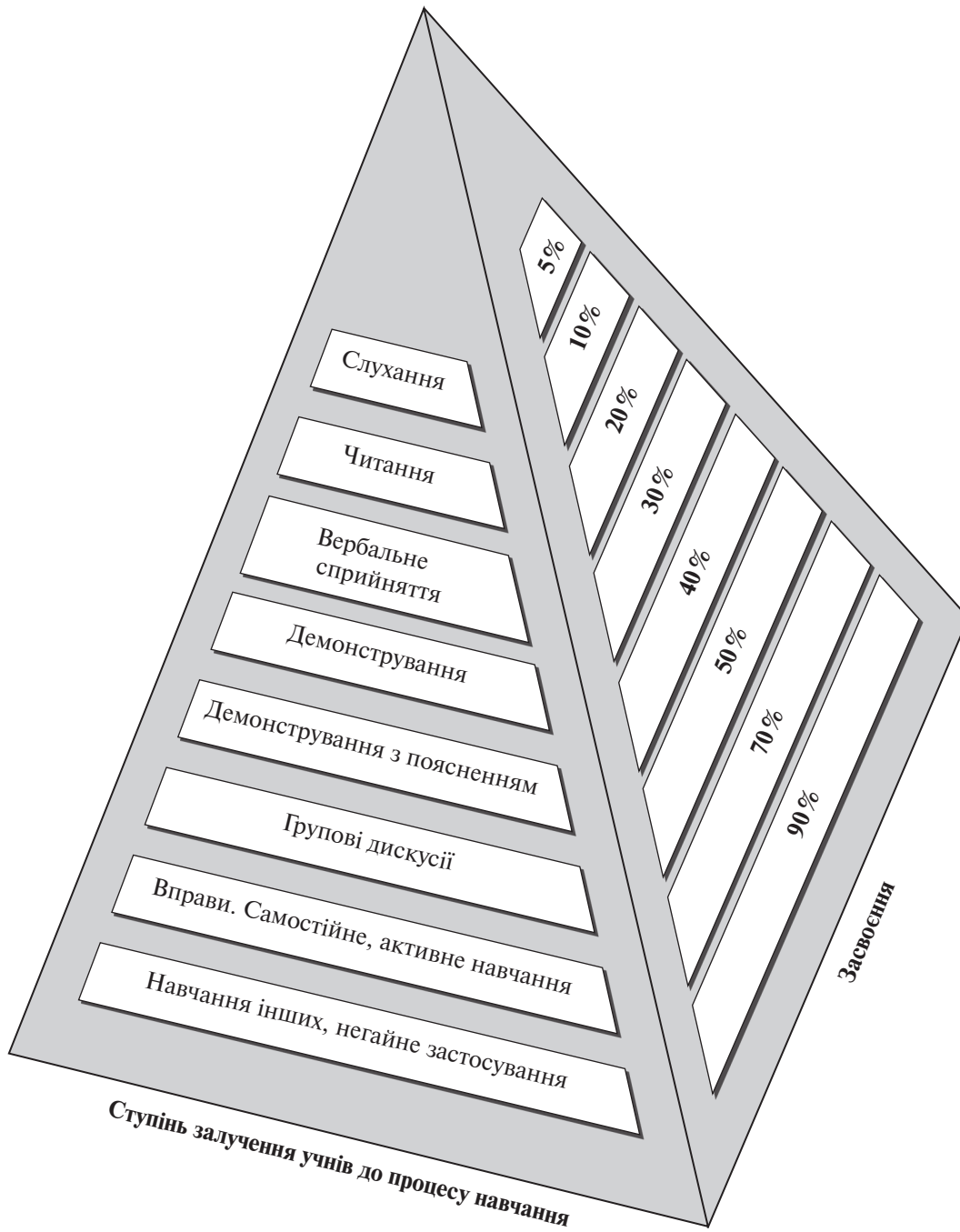
За методами наукового пізнання

- ◆ теоретична;
- ◆ експериментальна

49. Види самостійної роботи в залежності від форми організації навчання

Форма організації навчання	Види та особливості самостійної роботи учнів
Уроки	Робота з навчальною літературою, самостійне розв'язання задач, виконання вправ, завдань, підготовка до уроку рефератів, доповідей, самостійна робота із застосуванням ТЗН, комп'ютерних навчальних та контролюючих програм, самостійна робота з різноманітними картками-завданнями
Лекції	Активне слухання і конспектування лекцій, самостійна робота із запропонованою літературою в контексті лекції
Семінари	Робота з літературою за темою семінару, написання реферату, підготовка тезисів для виступу на семінарі
Лабораторно-практичні заняття	Експериментально-дослідницька робота, вивчення навчальної та довідкової літератури, оформлення результатів експериментально-дослідницької роботи
Експерсії	Робота з навчальною та довідковою літературою на етапі підготовки до експерсії, написання узагальнених, аналітичних звітів за результатами експерсії, збирання та систематизація нової інформації в процесі експерсії
Ігри	Робота з розв'язання ситуативних задач та завдань, самостійна робота з комп'ютерними іграми, самостійна робота з роздавальним дидактичним матеріалом
Домашня самостійна робота	Виконання вправ, задач, підготовка рефератів, доповідей, завдань, у тому числі творчих
Гнучке поєднання різноманітних форм та технологій навчання	Поєднання та різноманітне застосування усіх перерахованих вище видів самостійної роботи учнів

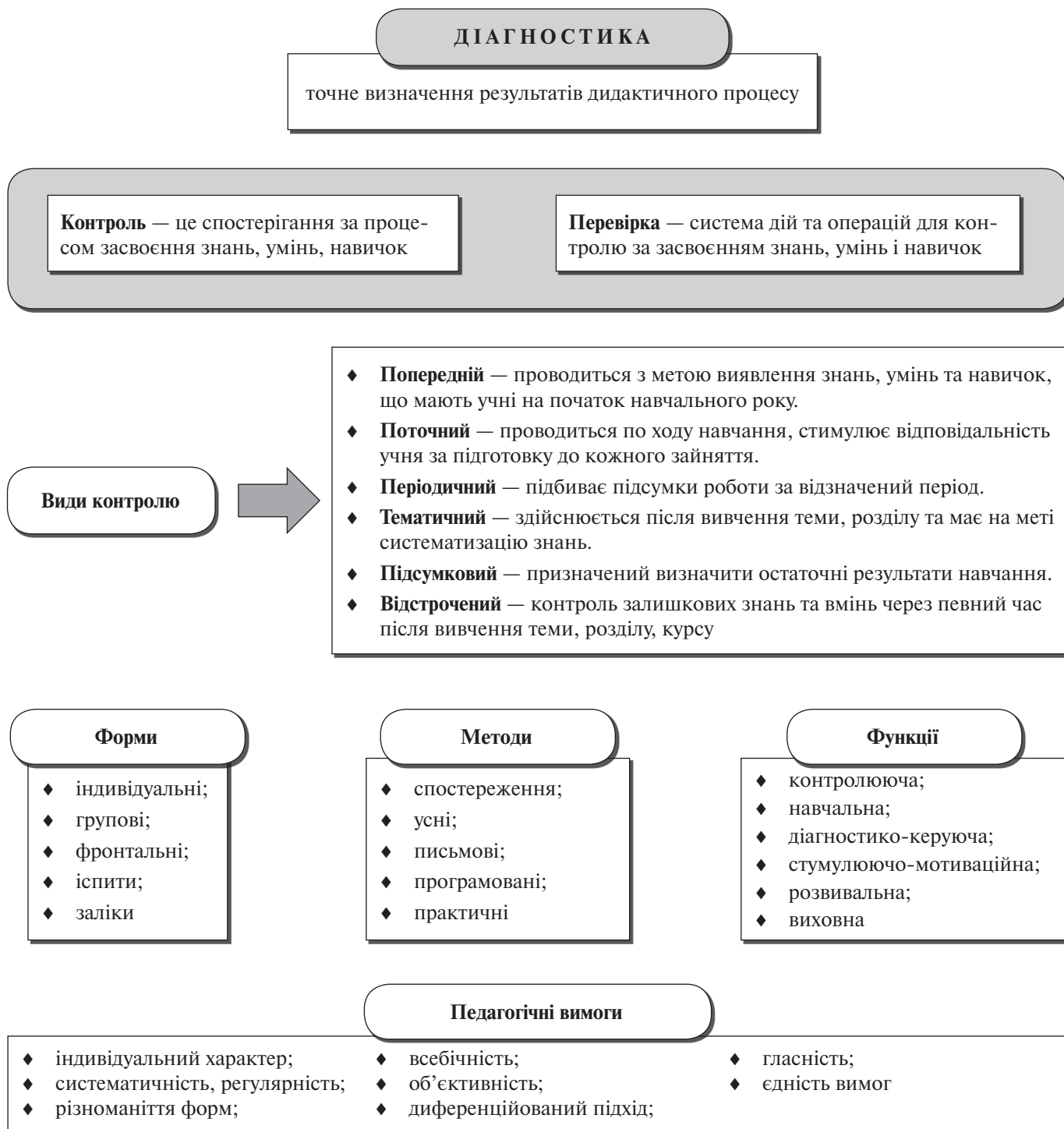
50. Піраміда засвоєння інформації учнями

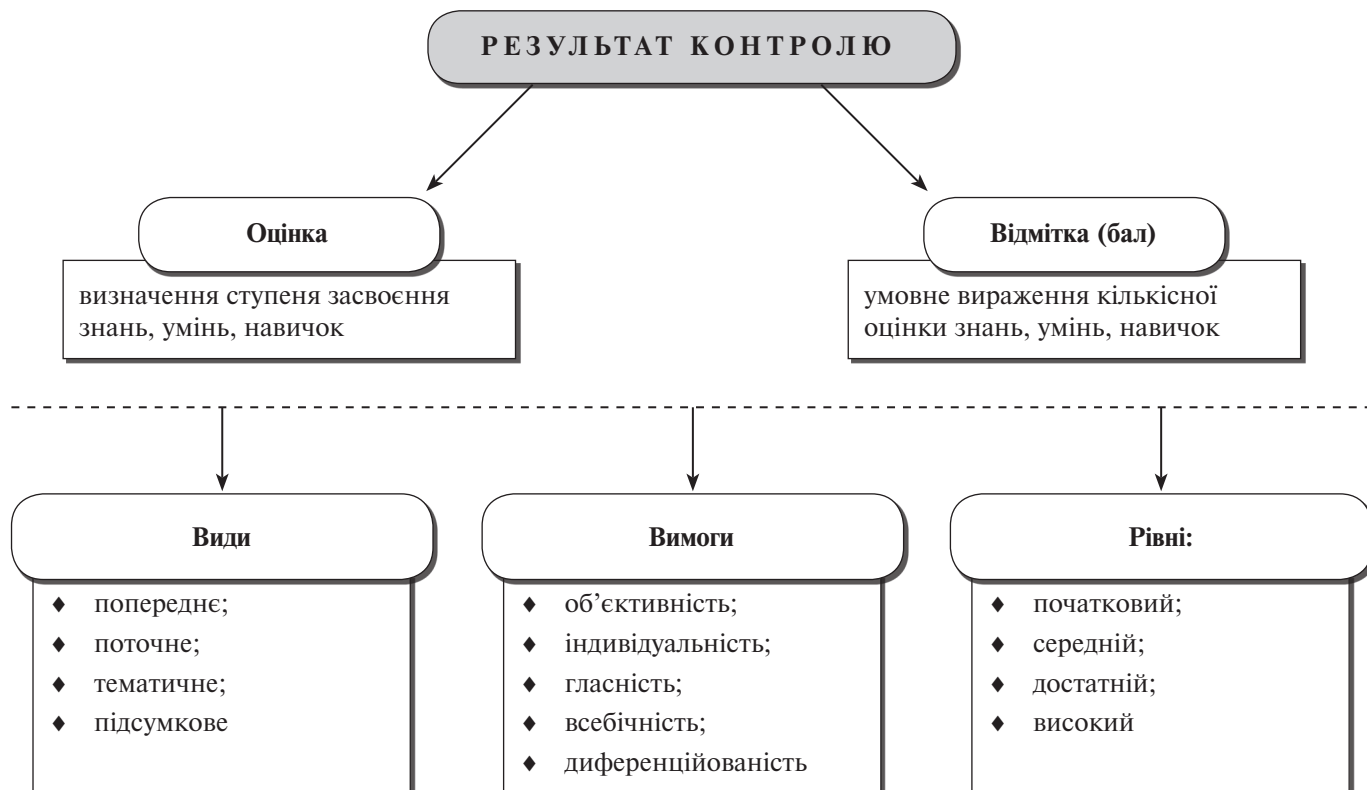
Глава 6

ДІАГНОСТИКА Й КОНТРОЛЬ У НАВЧАННІ

51. Діагностика

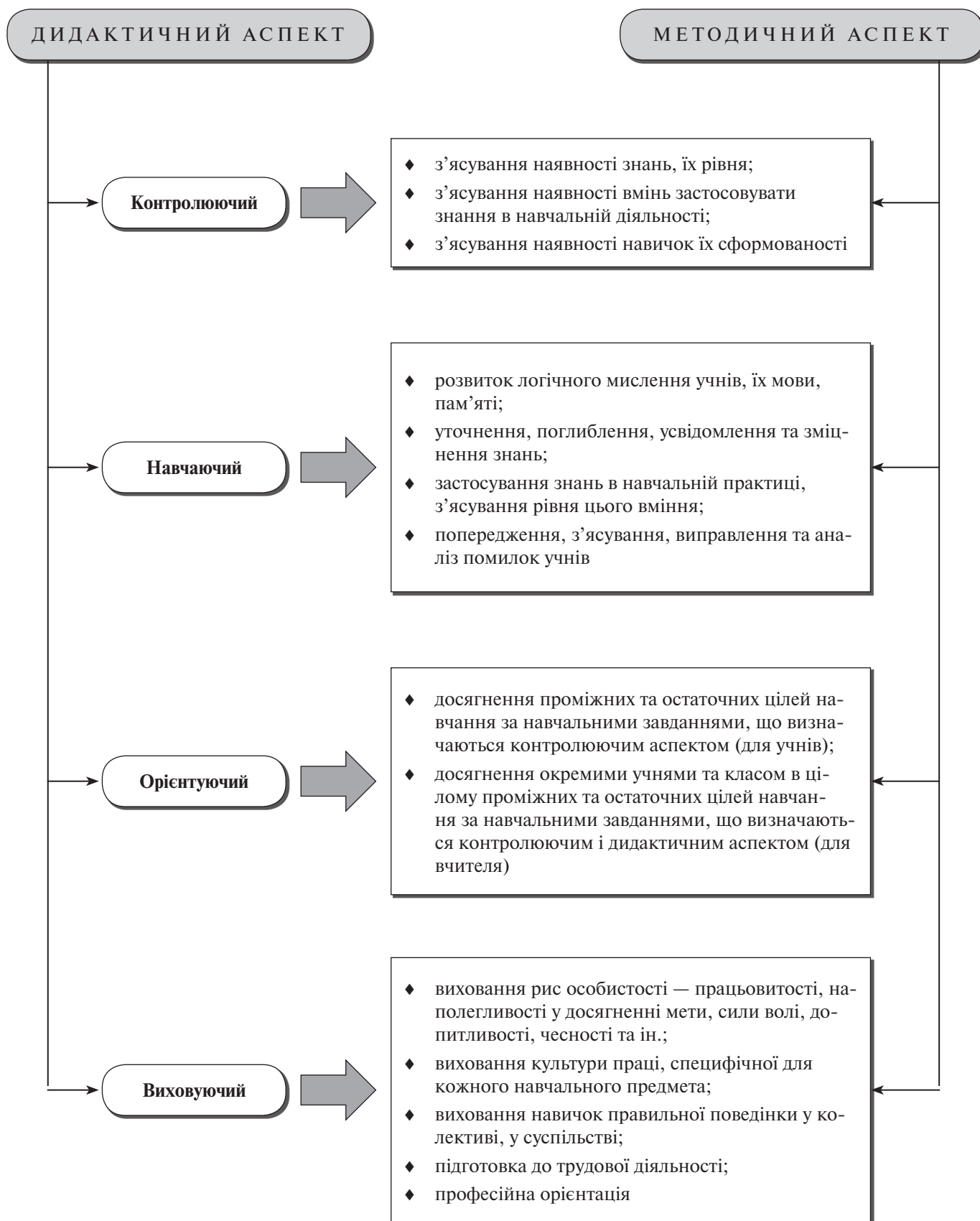
52. Оцінка та облік результатів навчальної діяльності

Типові суб'єктивні помилки оцінювання у школі

- ♦ великодушність, поблажливість;
- ♦ перенесення симпатії або антипатії з учня на оцінку (відмітку);
- ♦ прагнення уникати крайніх оцінок (відміток);
- ♦ відсутність системи контролю з боку вчителя;
- ♦ близькість оцінки до тієї, яка була поставлена раніше;
- ♦ завищення та заниження оцінок (відміток);
- ♦ перенесення оцінки за поведінку на оцінку навчальної діяльності і т. ін.

53. Методичні функції контролю та перевірки навчальної діяльності

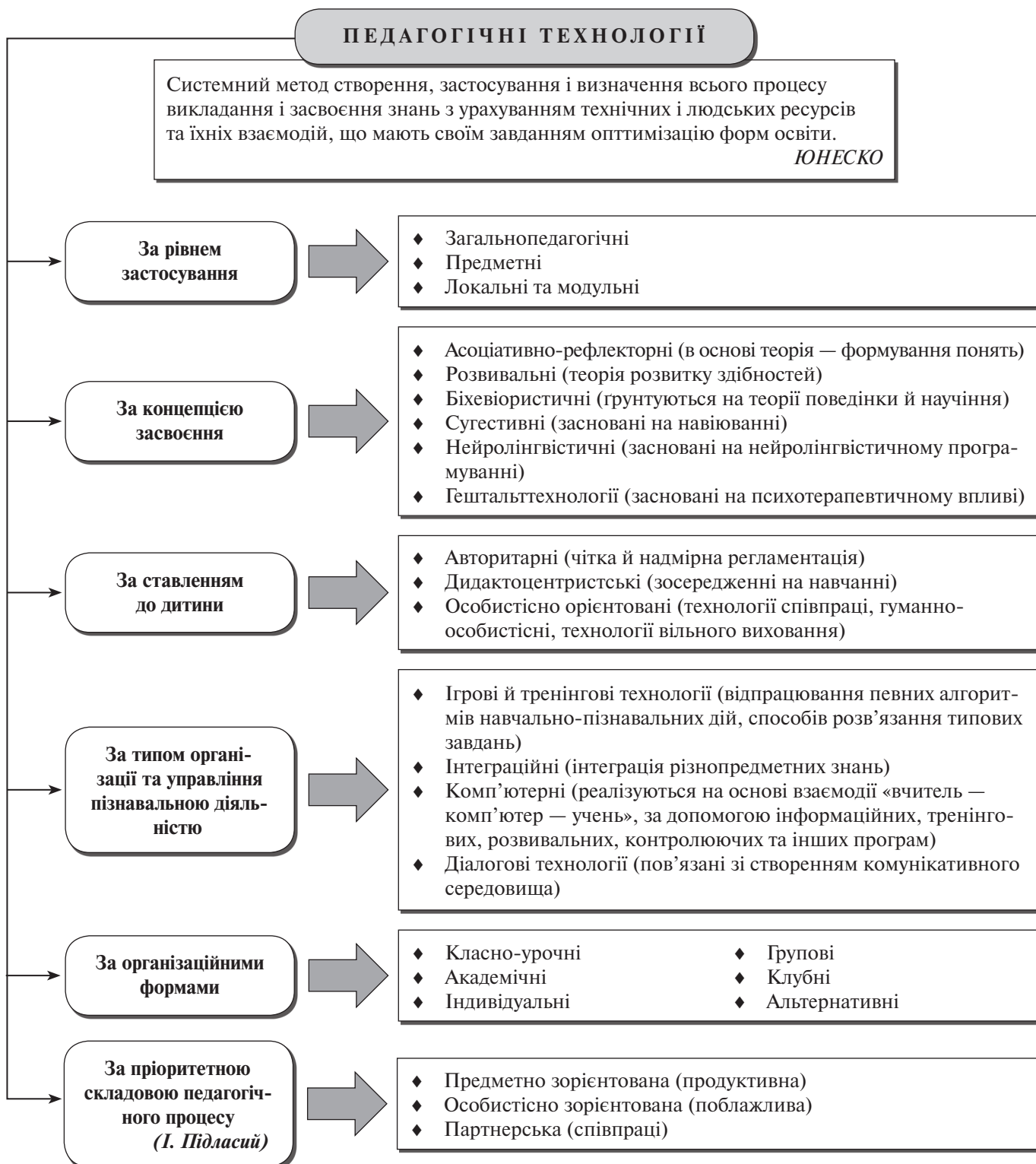
54. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою

Рівні навчальних досягнень	Бали	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
I. Початковий	1	Учень може розрізнити об'єкт вивчення і відтворити деякі його елементи
	2	Учень фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення, виявляє здатність елементарно викласти думку
	3	Учень відтворює менш як половину навчального матеріалу; з допомогою вчителя виконує елементарні завдання
II. Середній	4	Учень з допомогою вчителя відтворює основний навчальний матеріал, може повторити за зразком певну операцію, дію
	5	Учень розуміє основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило
	6	Учень виявляє знання й розуміння основних положень навчального матеріалу. Відповідь його правильна, але недостатньо осмислена. За допомогою вчителя здатний аналізувати, порівнювати, узагальнювати та робити висновки. Вміє застосовувати знання під час виконанні завдань за зразком
III. Достатній	7	Учень правильно, логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, частково контролює власні навчальні дії
	8	Знання учня є достатньо повними. Він застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежність між явищами, фактами, робить висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь його повна, логічна, обґрунтована, хоча і з деякими неточностями
	9	Учень досить добре володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, уміє аналізувати і систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації
IV. Високий	10	Учень має глибокі і міцні знання, здатний використовувати їх в практичній діяльності, робити висновки. При цьому він може припускатися незначних огріхів в аргументації думки тощо
	11	Учень на високому рівні володіє узагальненими знаннями в обсязі та в межах вимог навчальних програм, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях, уміє знаходити інформацію та аналізувати її, ставити і розв'язувати проблеми
	12	Учень має системні глибокі знання в обсязі та в межах вимог навчальних програм, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях. Уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опанований матеріал, самостійно користуватися джерелами інформації, приймати рішення

Глава 7

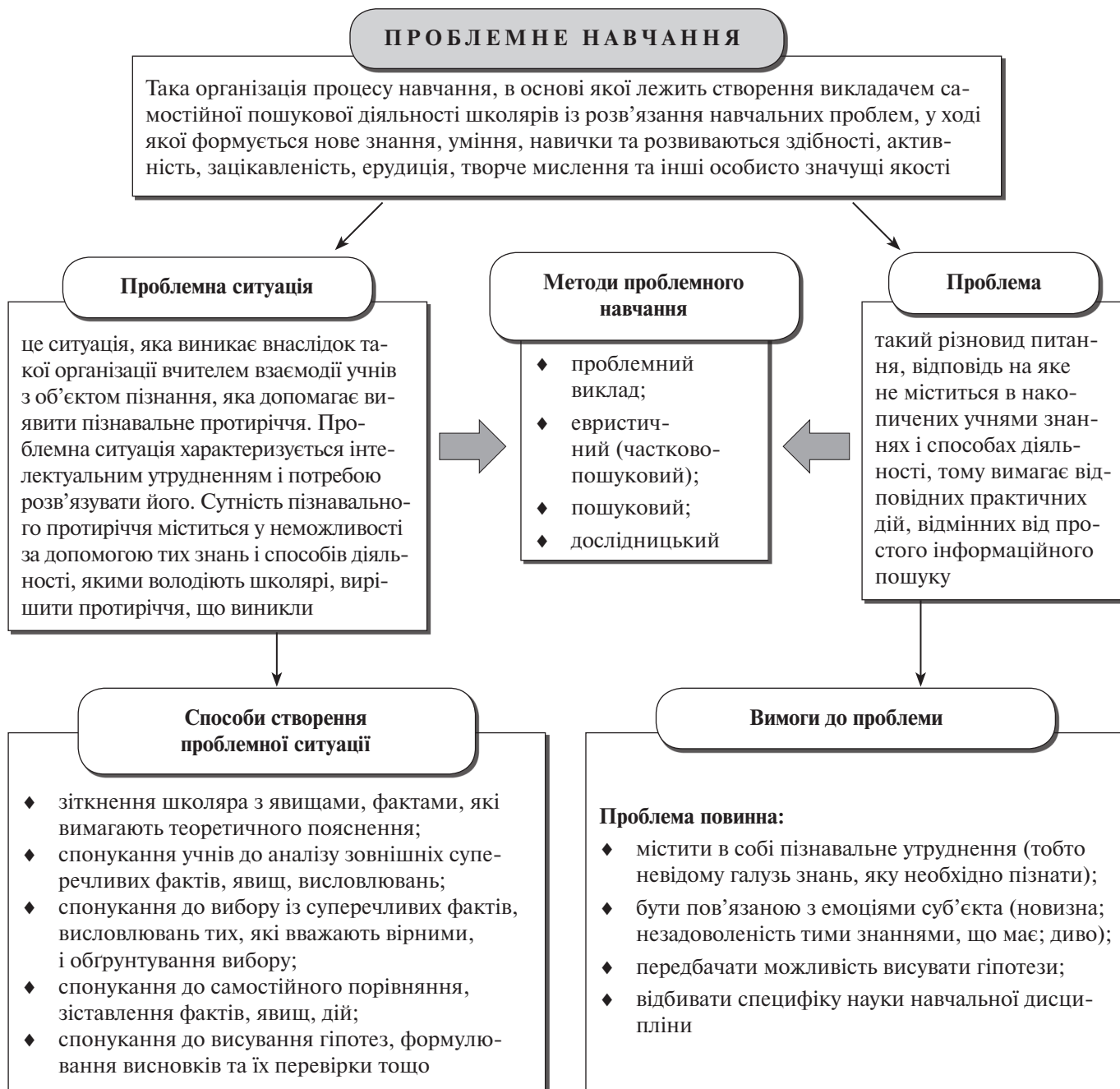
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

55. Сучасні технології навчання

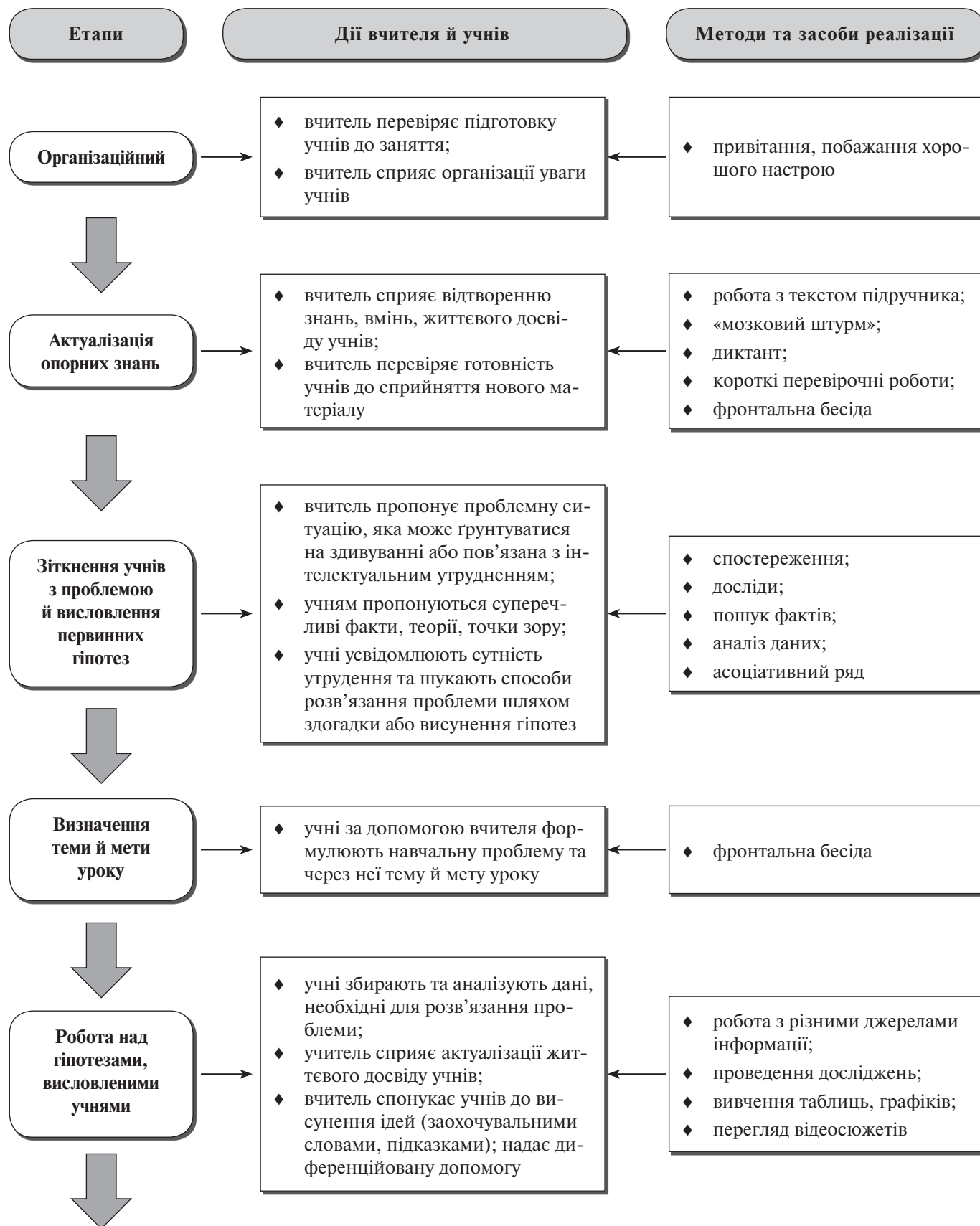

56. Сутність проблемного навчання

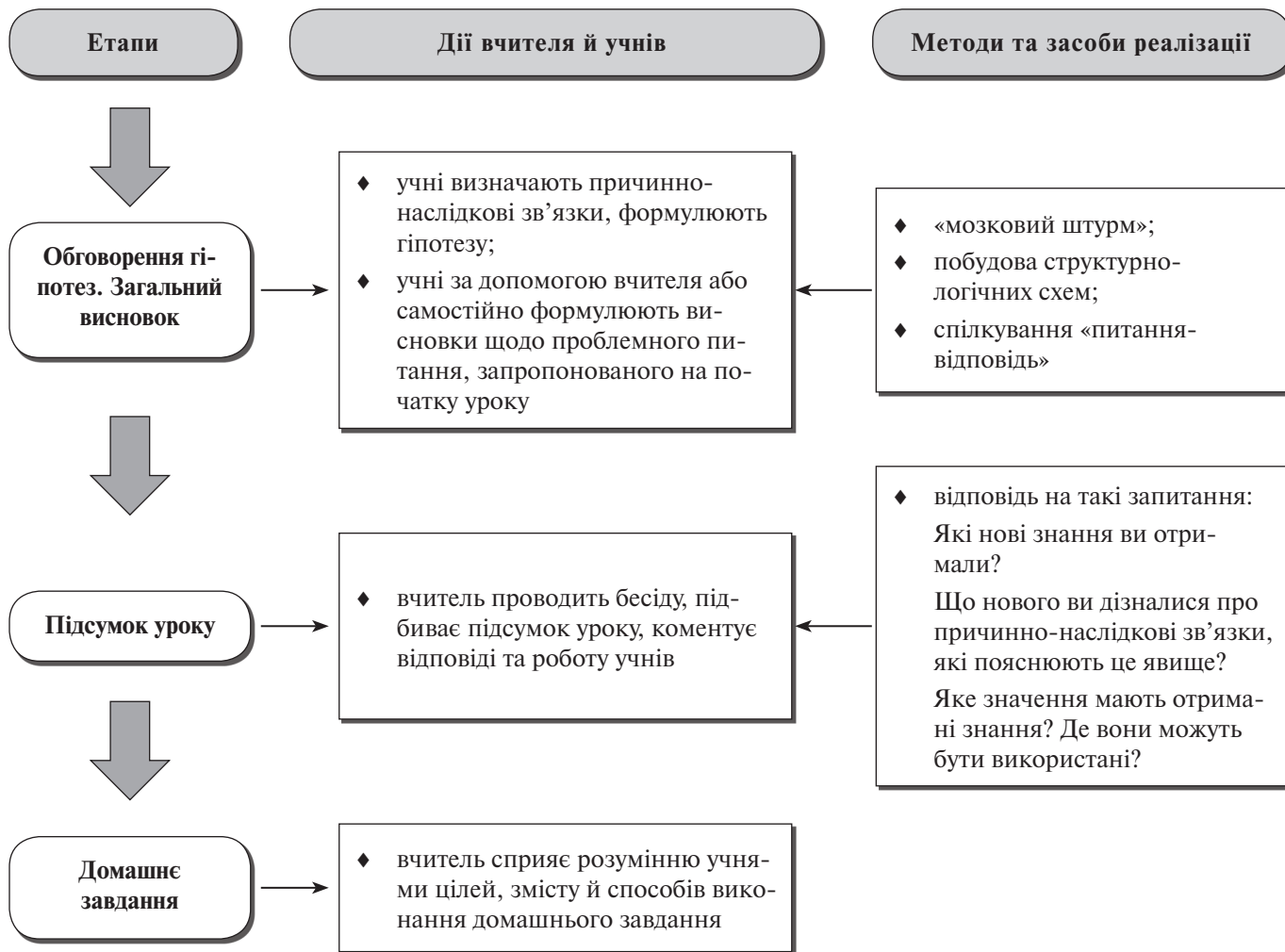
Функції проблемного навчання на різних етапах навчання

- ◆ формування інтересу до вивчення конкретного матеріалу на етапі постановки мети, мотивації пізнавальної діяльності;
- ◆ спонукання до самостійності в процесі оволодіння змістом навчання на етапі осмислення та засвоєння;
- ◆ спонукання до використання знань, оволодіння способами діяльності, використання їх у нових ситуаціях на етапі закріплення засвоєного;
- ◆ виявлення рівнів засвоєння змісту освіти, активності, самостійності як певної цілісності на етапі контролю навчально-пізнавальної діяльності

57. Урок у технології проблемного навчання

Закінчення схеми «Урок у технології проблемного навчання»

58. Сутність особистісно орієнтованого навчання

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ

Така організація процесу навчання, в основі якої лежить визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, що вимагає забезпечення розвитку і саморозвитку особистості учня виходячи із виявлення його індивідуального, неповторного, суб'єктивного досвіду, здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій, можливостей реалізувати себе в пізнанні, навчальній діяльності, поведінці

Головні ідеї особистісно орієнтованого навчання

(за І. С. Якиманською)

- ◆ цілі особистісно орієнтованого навчання: розвиток пізнавальних здібностей учня, максимальне розкриття індивідуальності учня;
- ◆ перевага надається навчанню як процесу;
- ◆ навчання — суто індивідуальна діяльність кожного учня;
- ◆ під час конструювання й реалізації навчального процесу, особлива увага надається виявленню суб'єктивного досвіду учня

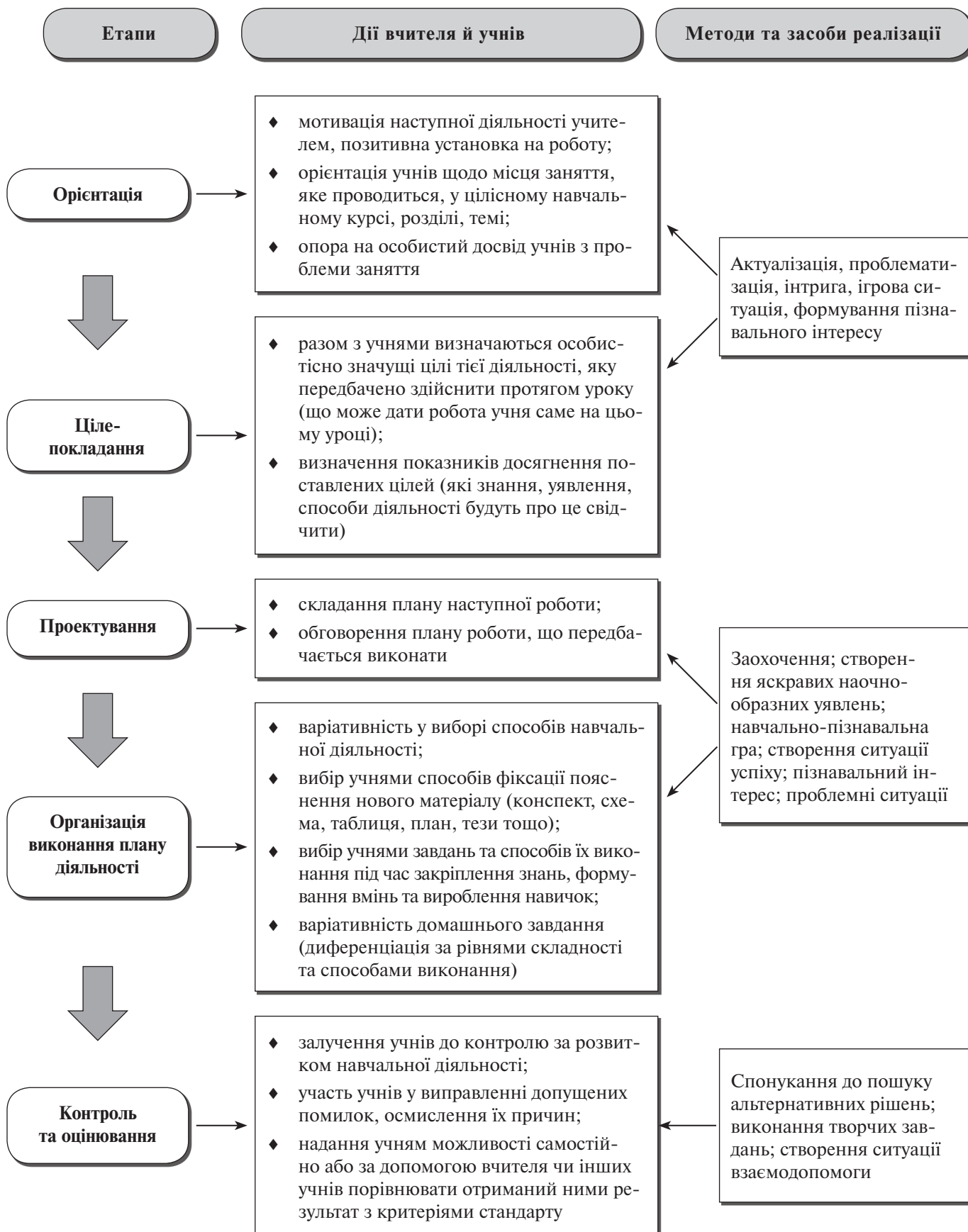
Основні вимоги до розробки особистісно орієнтованого навчального процесу

- ◆ навчальний матеріал має виявляти суб'єктивний досвід учня;
- ◆ викладання навчального матеріалу в підручнику (посібнику або вчителем) спрямоване на перетворення особистого досвіду кожного учня;
- ◆ активне стимулювання учня до саморозвитку, самовираження, самостійного навчання в ході оволодіння знаннями;
- ◆ навчальний матеріал (завдання, задачі, вправи) має бути варіативним;
- ◆ стимулювання учнів до самостійного вибору способів опрацювання навчального матеріалу;
- ◆ контроль та оцінка: не тільки результат, а й процес навчання

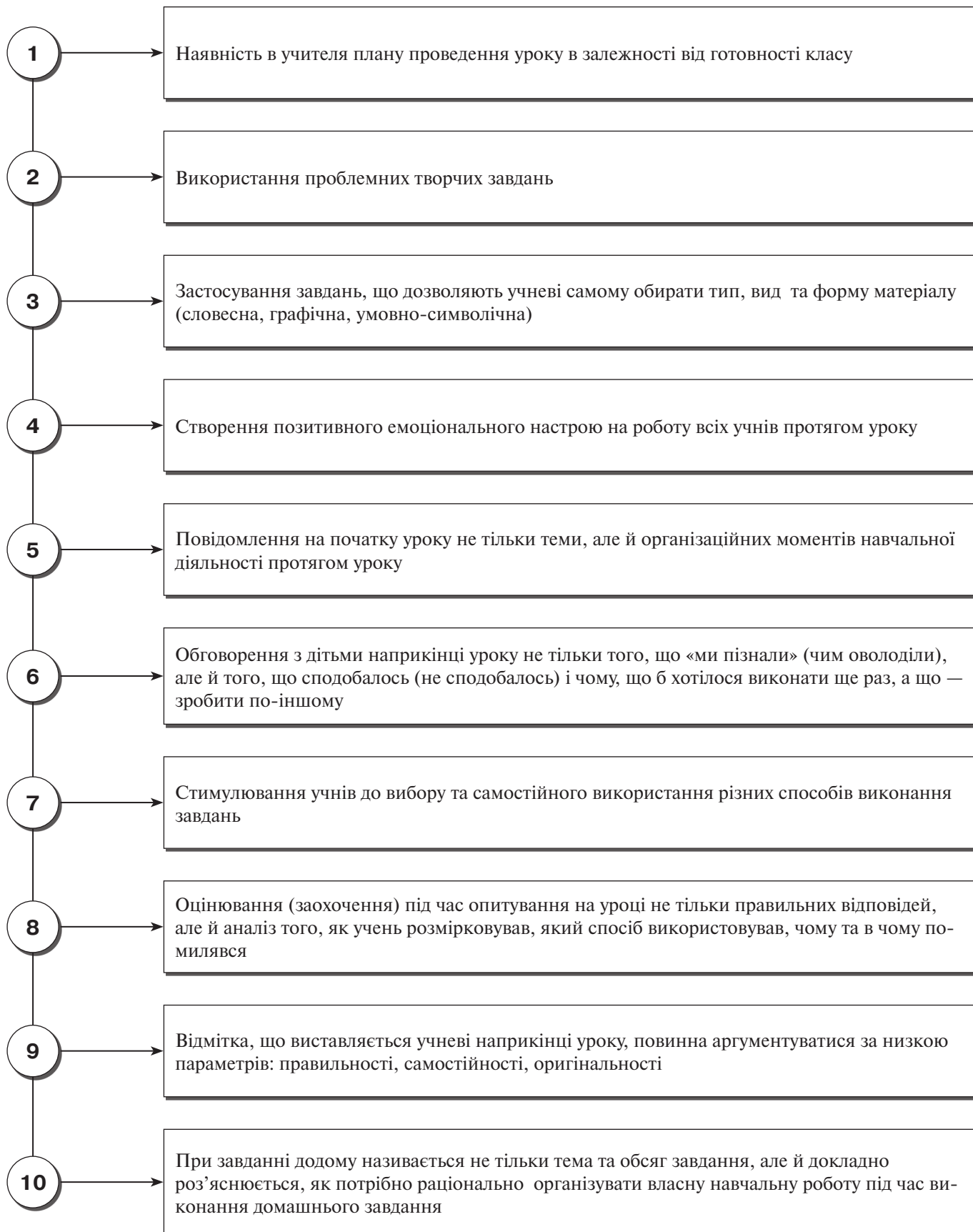
Основні параметри освітнього процесу в особистісно орієнтованому навчанні

59. Технологія особистісно орієнтованого уроку

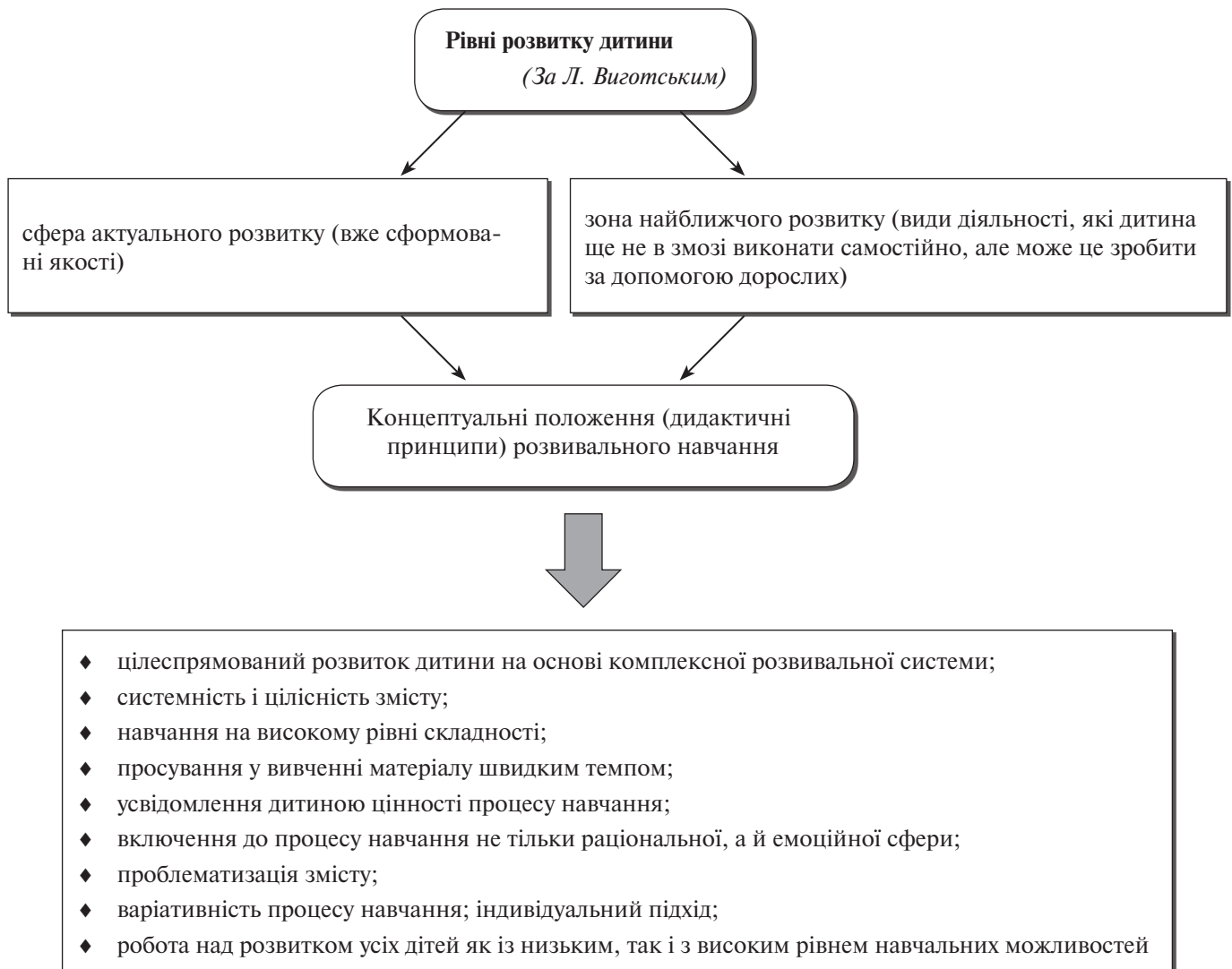
60. Діяльність учителя на уроці з особистісно орієнтованою спрямованістю

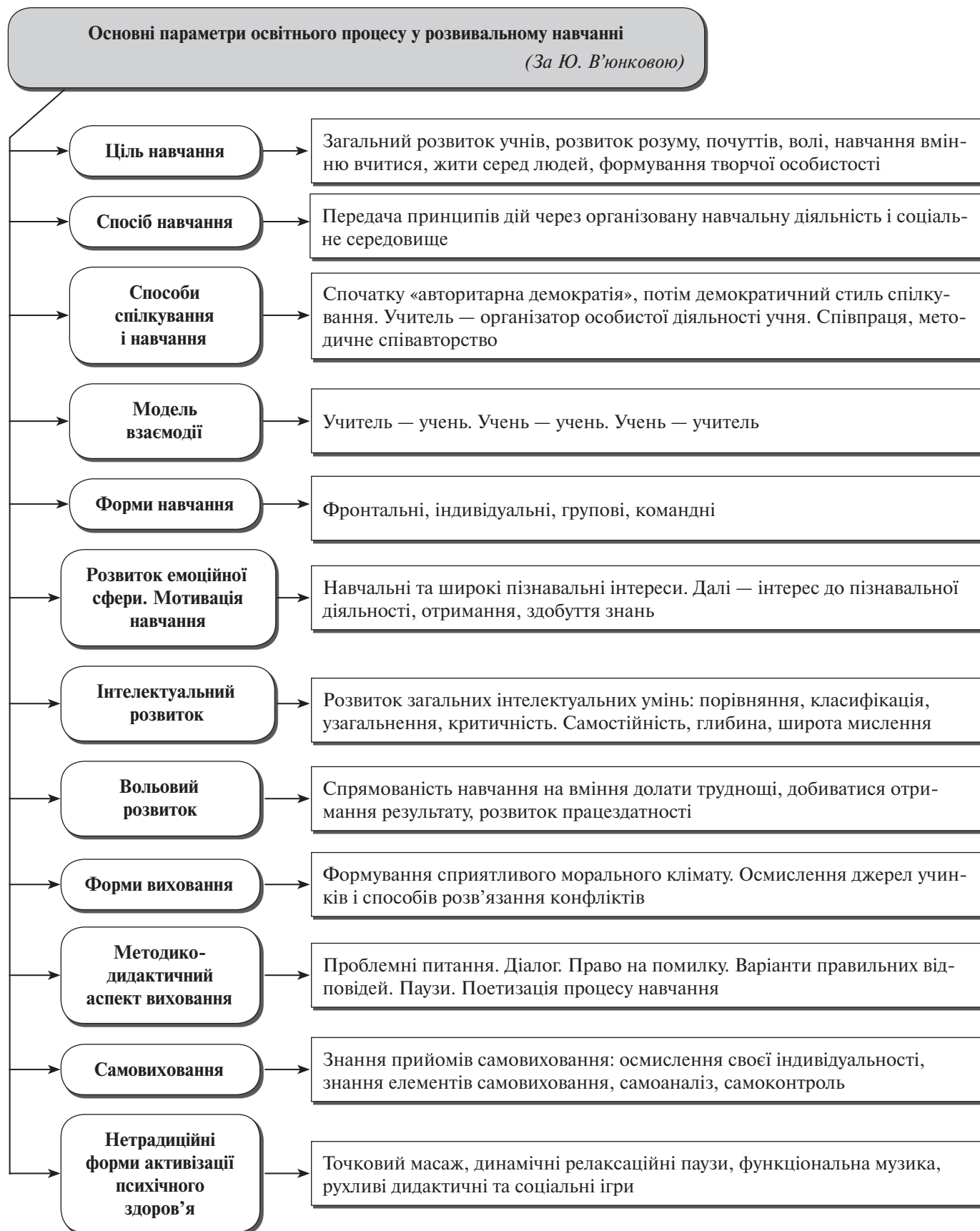

61. Сутність розвивального навчання

РОЗВИВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ

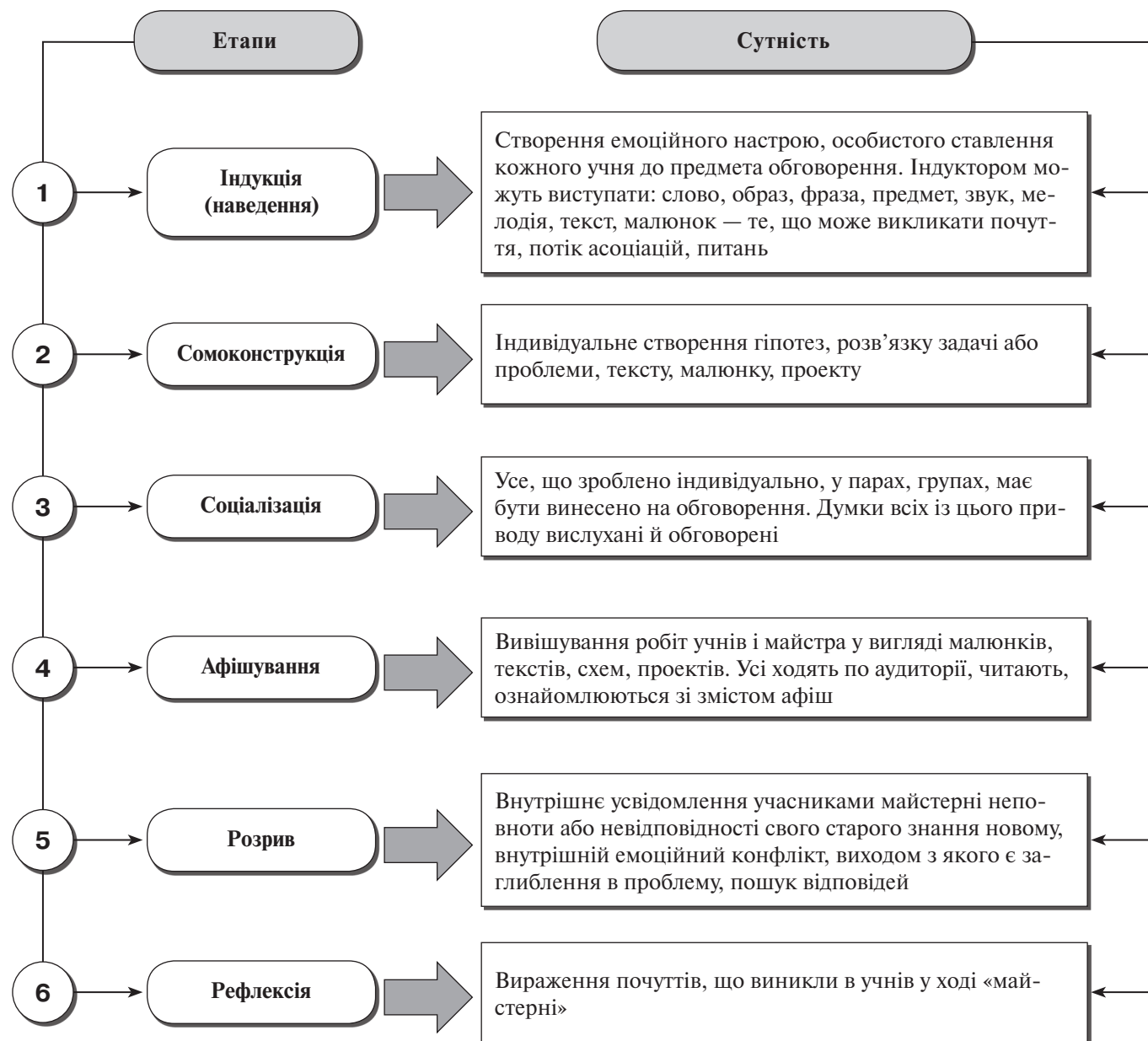
Це активно-діяльнісний спосіб навчання, під час якого враховуються та використовуються природні закономірності індивідуального розвитку дитини, що зумовлюють розвиток знань, умінь, навичок і способів розумових дій, самокерованих механізмів особистості, емоційно-ціннісної та діяльнісно-практичної сфер

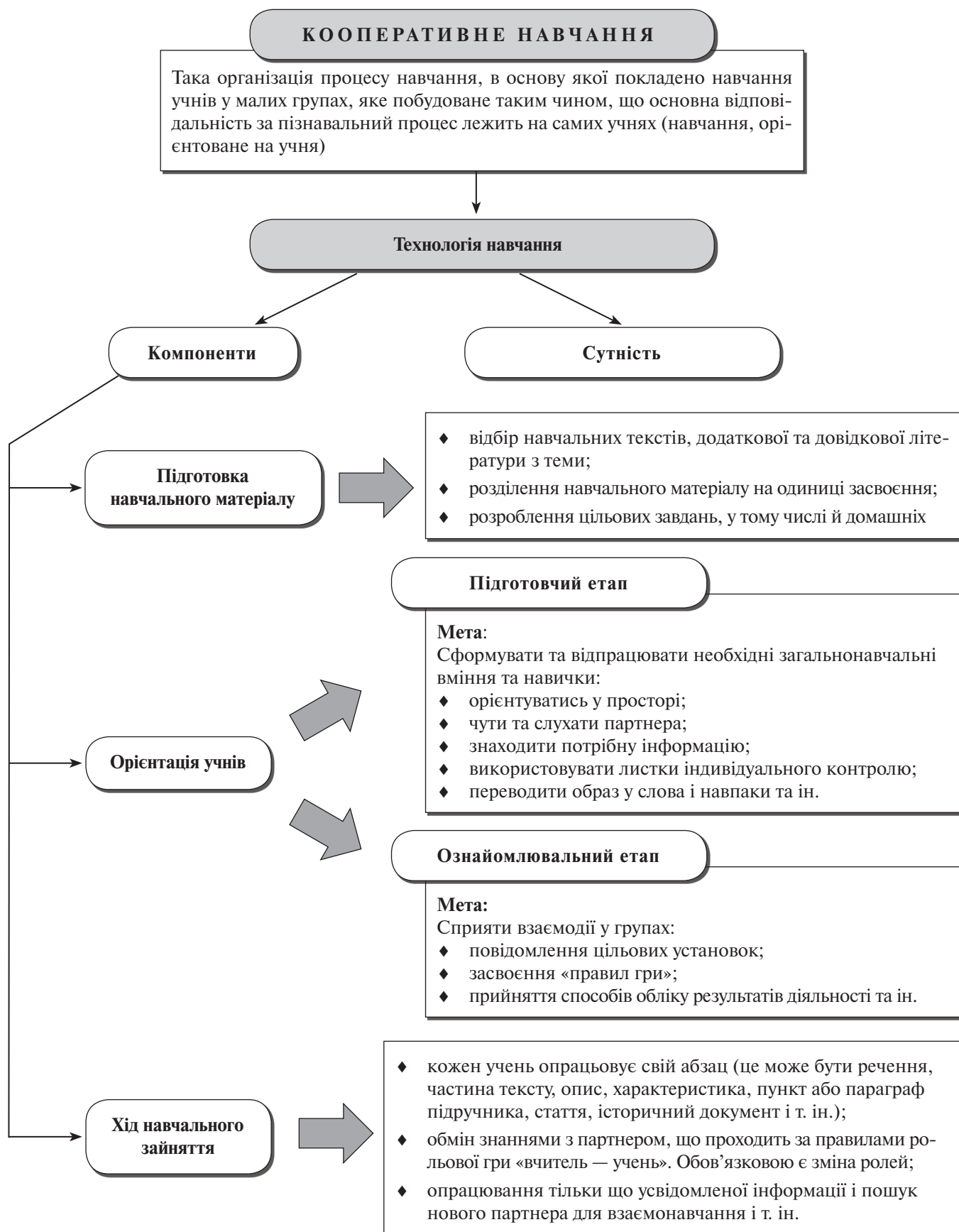
62. Проект уроку-майстерні у технології розвивального навчання

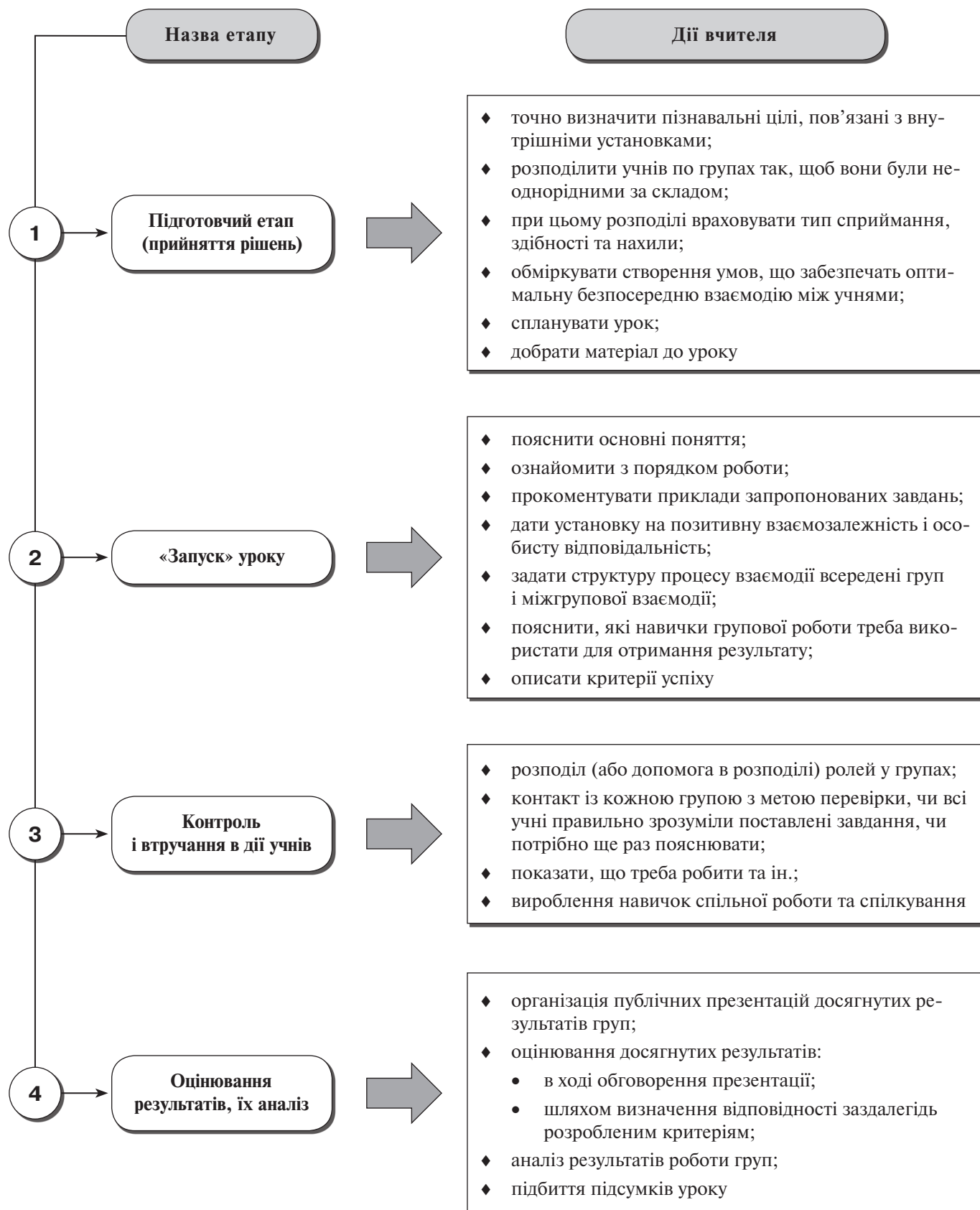
Особливості методики проведення уроку у системі розвивального навчання

- ◆ створення атмосфери відкритості, доброзичливості, співтворчості у спілкуванні;
- ◆ включення емоційної сфери дитини в навчальний процес, звернення до почуттів, збудження інтересу до теми;
- ◆ рівність учителя й учнів у пошуку нової навчальної інформації;
- ◆ спонукання учнів до постановки питань;
- ◆ подання інформації не в повному обсязі з метою провокування почуття інформаційного голоду;
- ◆ вилучення офіційного оцінювання діяльності учнів, яке здійснюється в опосередкованій формі під час афішування робіт учнів

63. Сутність кооперативного навчання

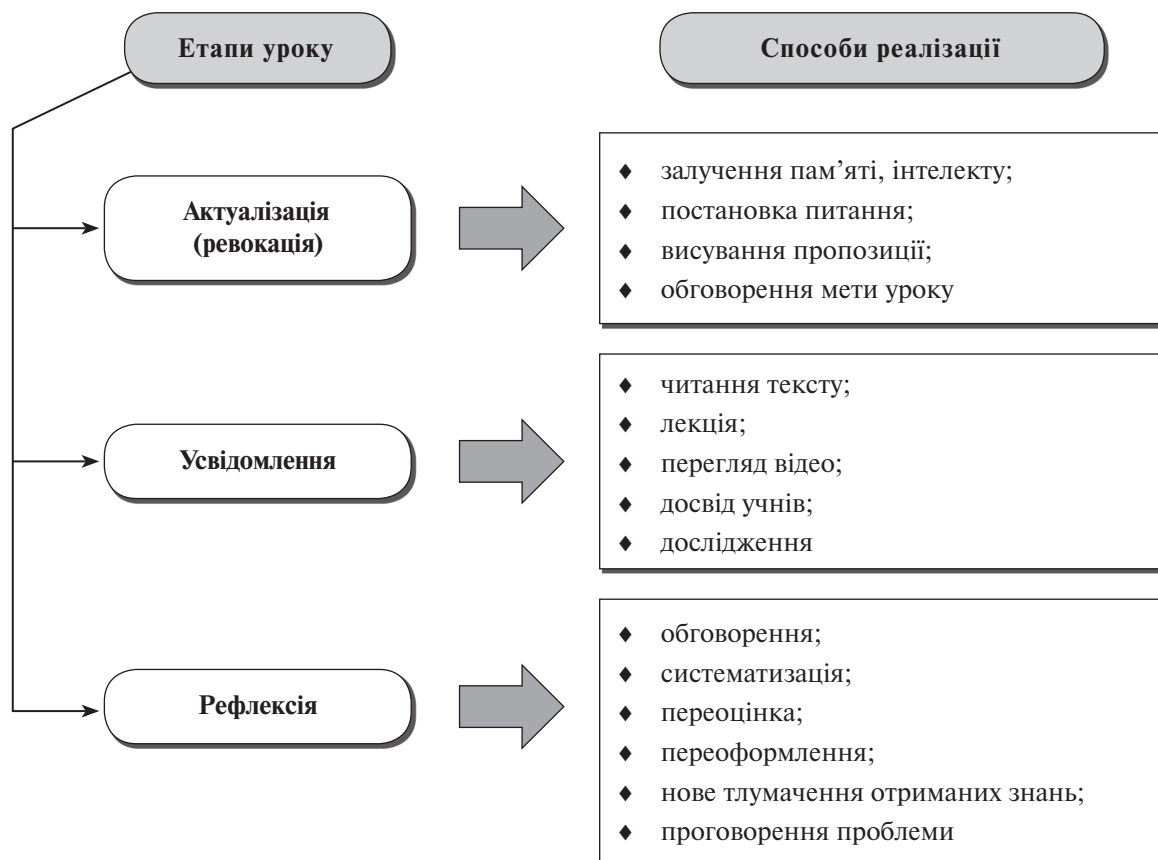
64. Етапи уроку в кооперативному навчанні

65. Методична модель пізнавального процесу в технології розвитку критичного мислення

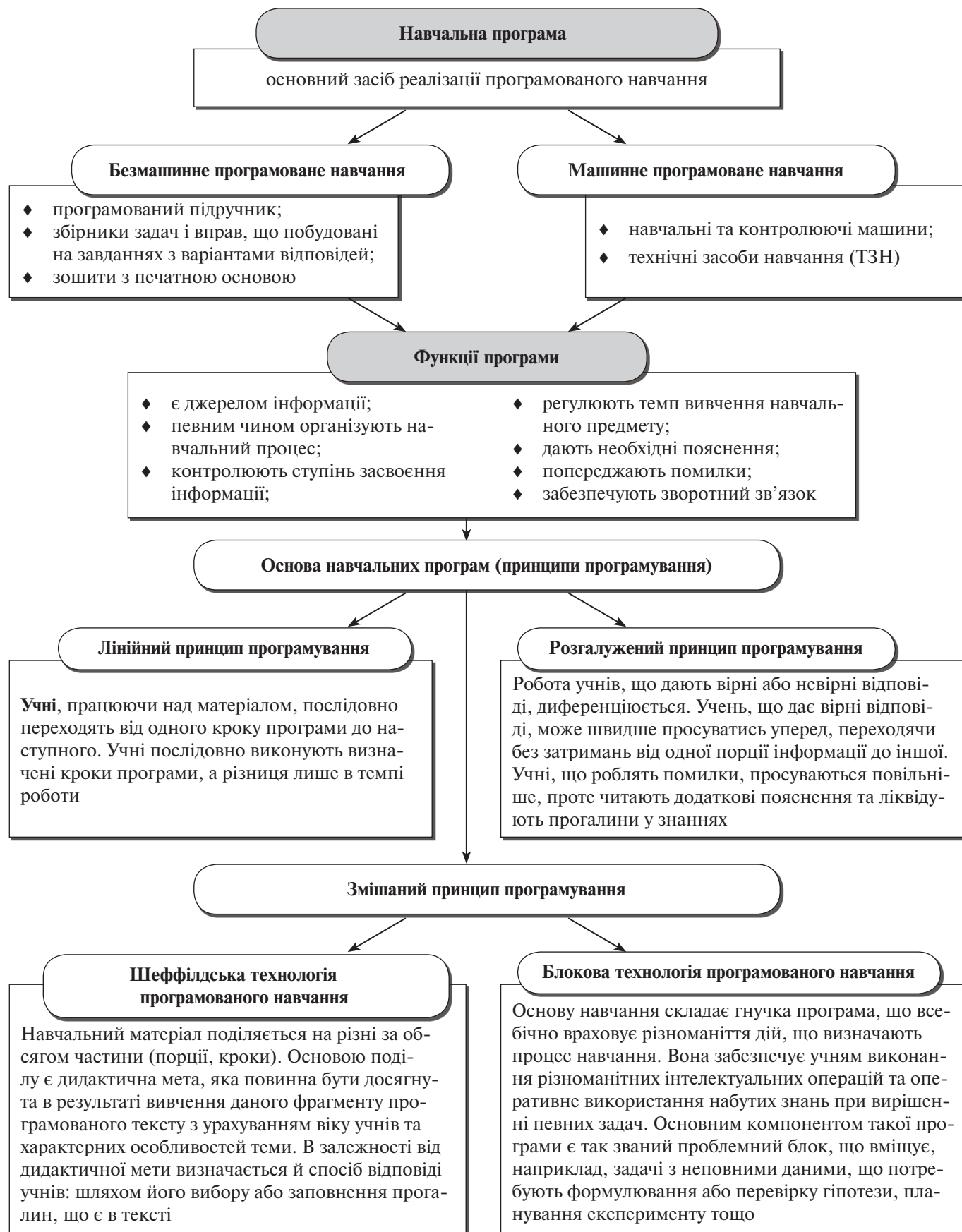
Стадії	Дії учнів	Методичні прийоми	Приклади реалізації прийомів
Виклик	Аналізують свої знання з даної теми. Демонструють первинні знання	Парна (групова) мозкова атака. Ключові терміни. Розбивка на кластери. Знаємо — бажаємо дізнатися — дізналися. Взаємоопитування. Взаємонавчання	Учні складають список того, що знають, або ставлять запитання. Три — п'ять ключових слів записати на дошці і запропонувати учням зробити припущення про їх значення. Записується слово або фраза, яка обводиться колом, і пропонується учням висловити ідеї-супутники. Зошит ділиться на три колонки: у першу учні заносять усе, що знають з даної теми; у другу — запитання, які поставили перед собою; у третю колонку учні записують усе, чого дізналися з тексту підручника. Два учні читають один одному текст, зупиняючись після кожного абзацу, і по черзі ставлять запитання. Коли всі члени групи прочитали абзац (про себе), «вчитель» робить наступне: 1. Підсумовує зміст. 2. Продумує запитання і пропонує дати на них відповідь членам групи. 3. Розтлумачує те, що після інших залишилося незрозумілим. 4. Робить припущення про можливий зміст наступного абзацу. 5. Ставить завдання на читання наступному учневі
Осмислення	Вступають безпосередньо в контакт з інформацією (читають, слухають, дивляться, проводять досліди)	Подвійні щоденники. Маркування тексту	Поділити сторінку навпіл. Ліворуч записати ту інформацію, яка вас вразила; можливо, вона викликала якісь спогади або асоціації з епізодами власного життя; здивувала або викликала протест. Праворуч дати коментарі: думки, що виникли, питання... Читаючи текст, на полях ставимо: «✓» — відомо; «←» — суперечило нашим заняттям; «+» — цікаве, несподіване; «?» — незрозуміле
Роздуми (рефлексія)	Намагаються висловити думки своїми словами (привласнюють інформацію), вільно аргументують, обмінюються своїми ідеями з іншими (ознайомлюються з різними уявленнями)	Парна мозкова атака (парне підбиття підсумків). Звертання до ключових слів. Повернення до кластерів. Знаємо — бажаємо дізнатися — дізналися. Маркувальна таблиця. Проведення дискусії	Повернення до своїх записів, порівняння міркувань до і після роботи. Порівняння міркувань до і після роботи. Порівняння міркувань, що виникли до і після роботи, доповнення кластерів. У третю колонку записують усе, що дізналися з тексту

66. Структура уроку, спрямованого на розвиток критичного мислення

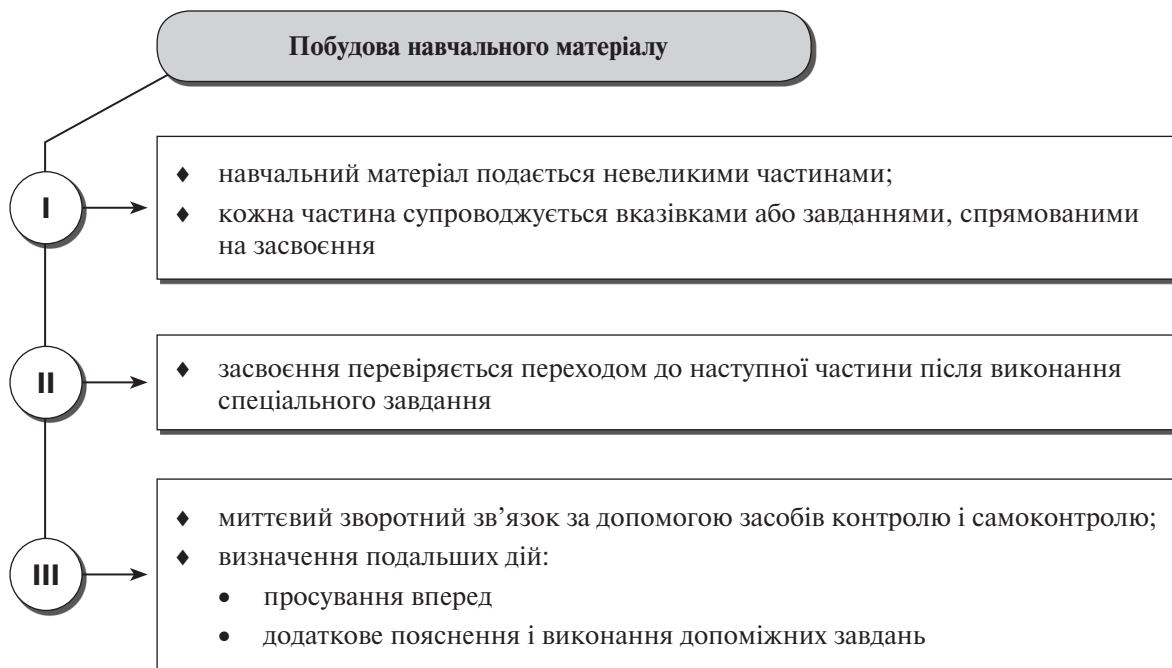
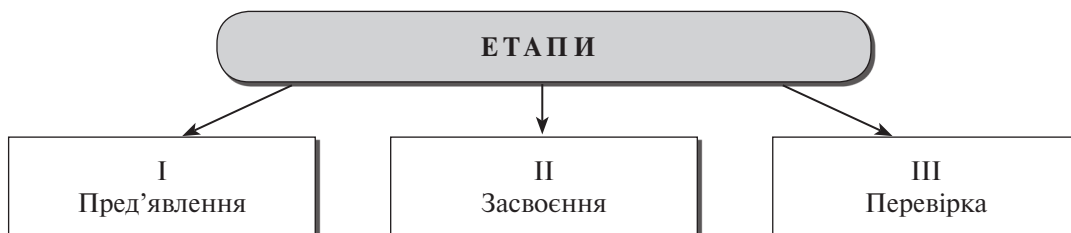

67. Сутність програмованого навчання

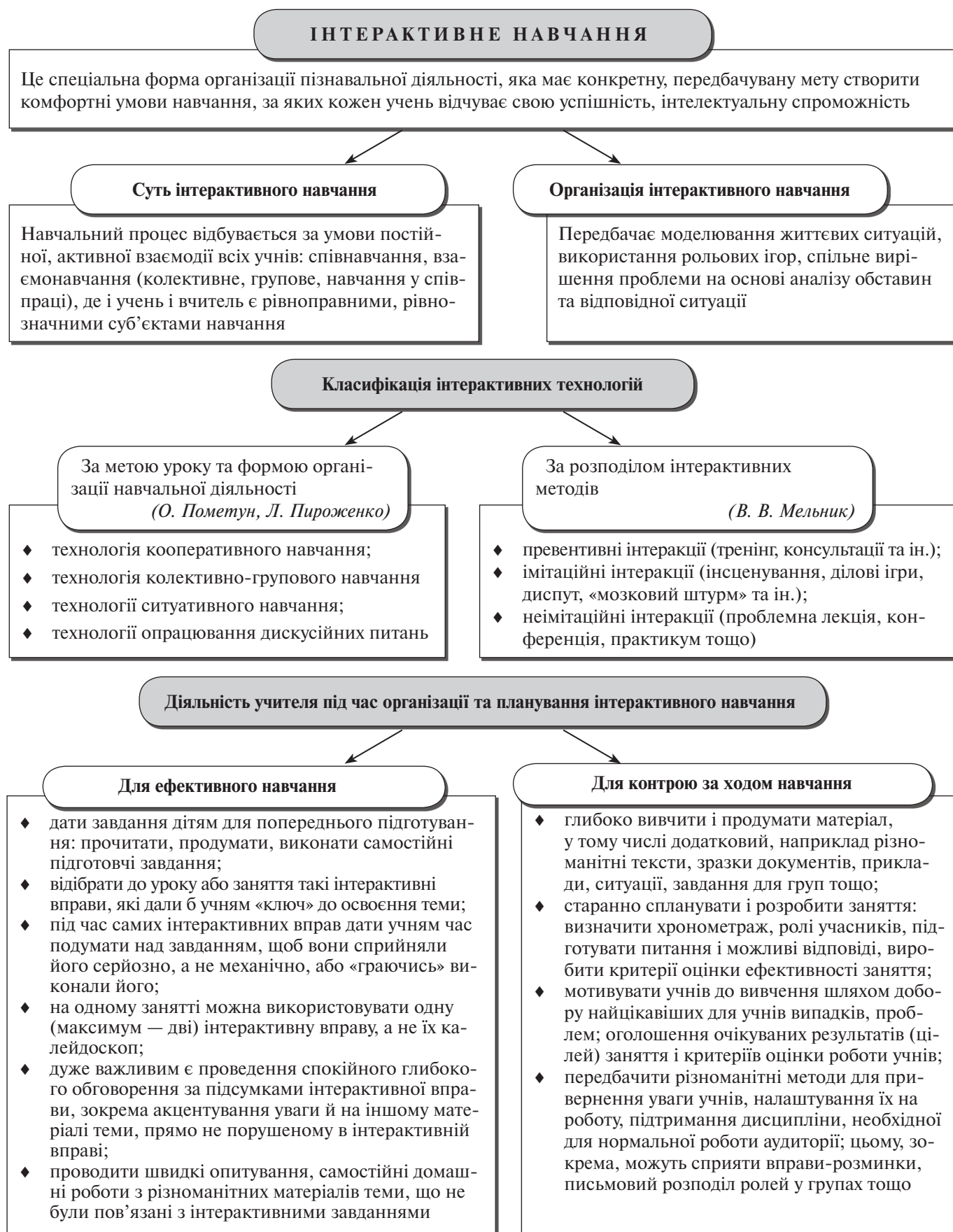

68. Структура програмованого навчання

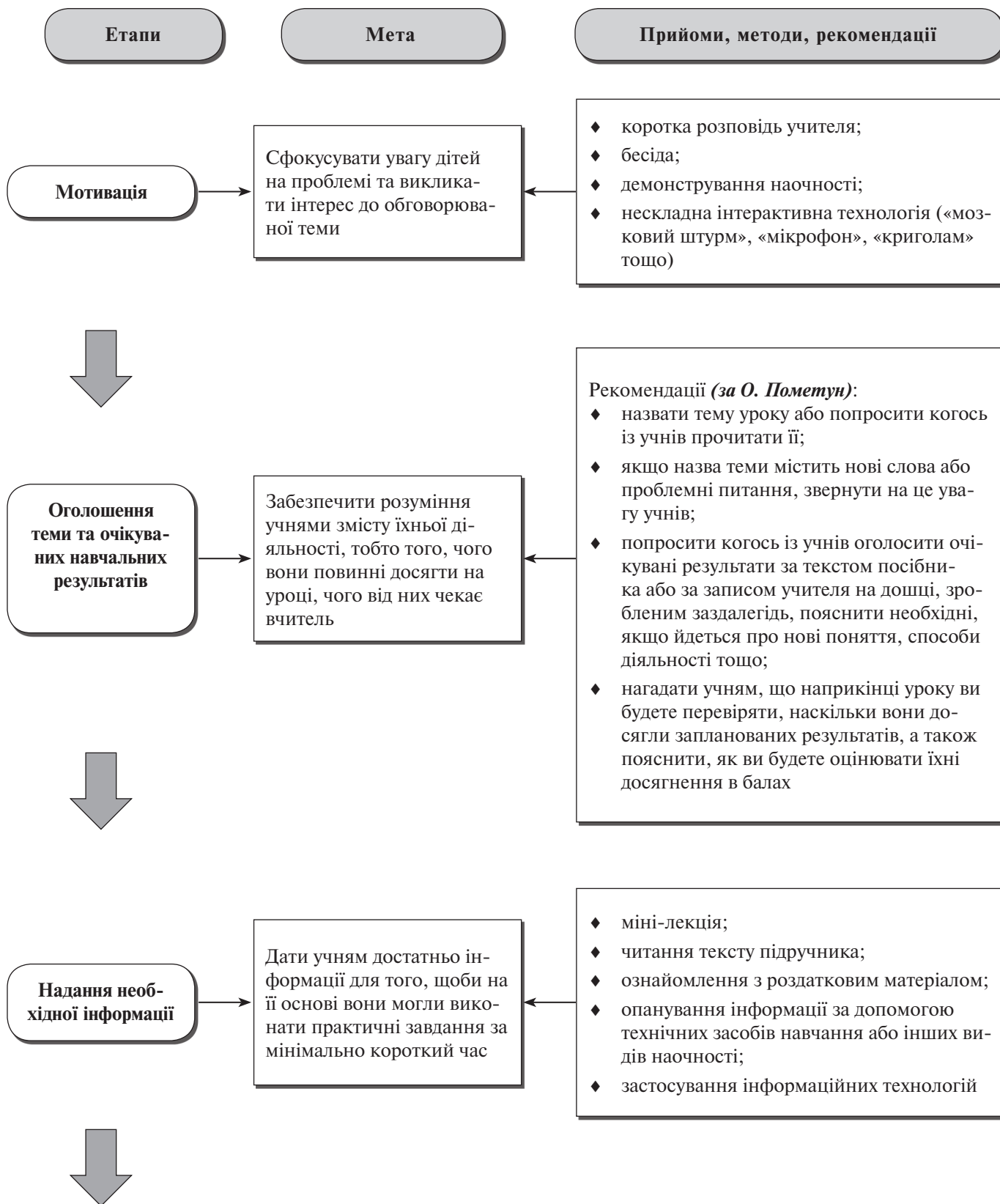

69. Сутність інтерактивного навчання

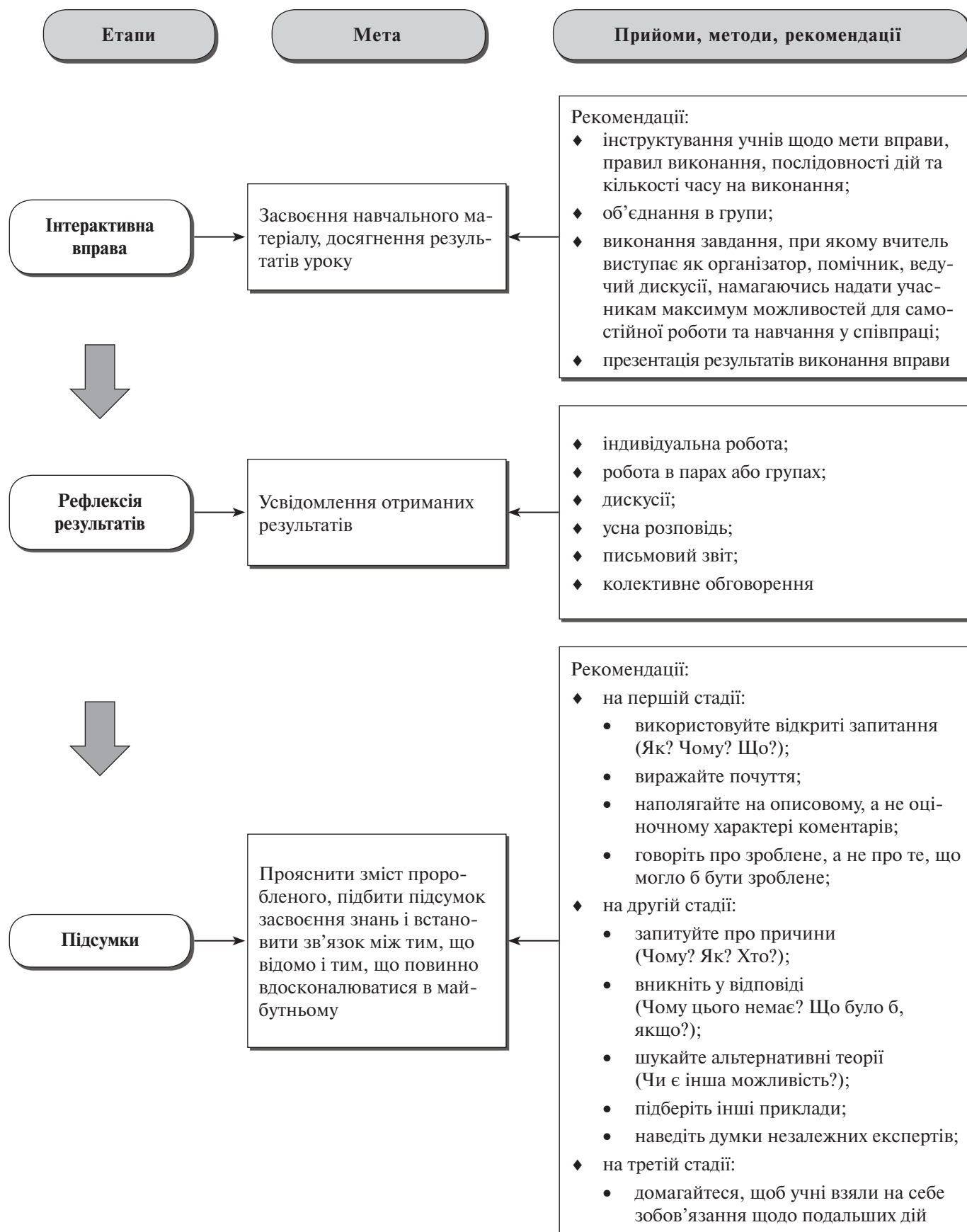

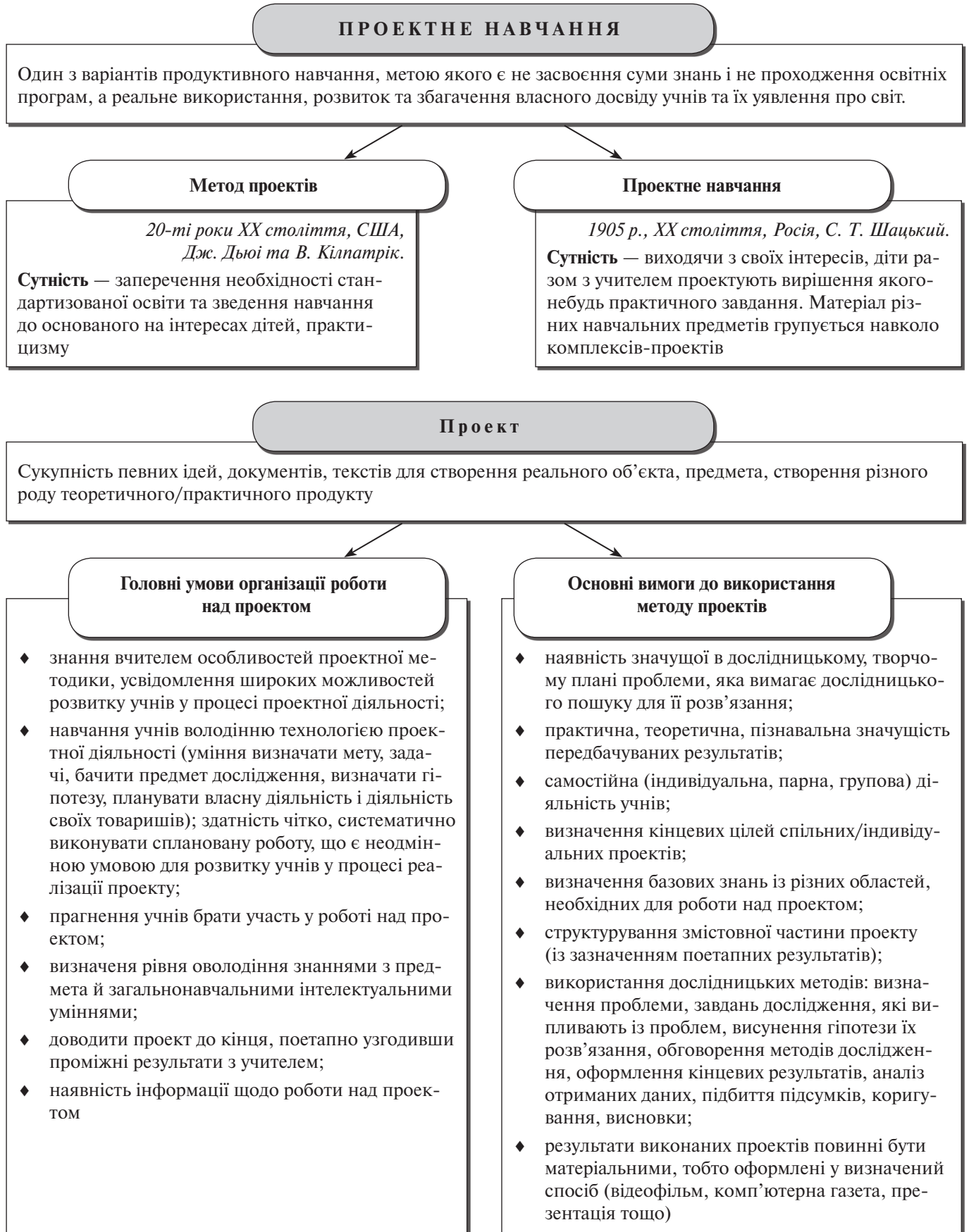
70. Орієнтовна структура уроку із застосуванням інтерактивних технологій

Закінчення схеми «Орієнтовна структура уроку із застосуванням інтерактивних технологій»

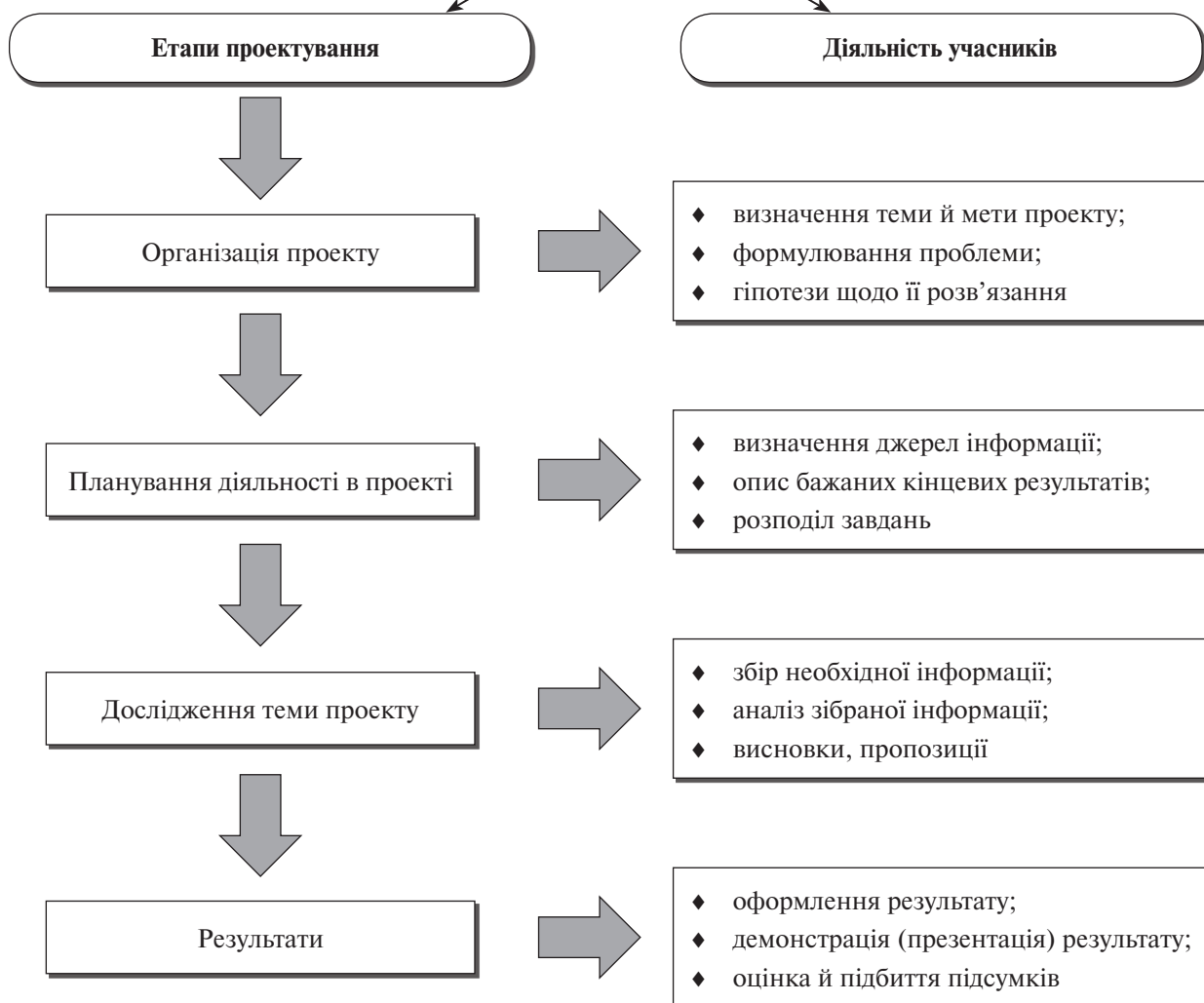
71. Сутність проектного навчання

Вимоги до проекту

- ◆ проект розробляється з ініціативи учнів, але тема може бути запропонована й учителем. Тема для всього класу може бути однією, але шляхи її реалізації в кожній групі можуть бути різними;
- ◆ проект варто робити значущим для найближчого й опосередкованого оточення учнів;
- ◆ робота з проектом має дослідницький характер, моделює роботу в науковій лабораторії й тому необхідно розробити апарат дослідження, обґрунтувати його;
- ◆ проект педагогічно значущий, тобто учні у процесі його здійснення здобувають нові знання, будують нові відносини, опановують загальнонавчальні вміння;
- ◆ проект заздалегідь спланований, сконструйований спільними зусиллями вчителя й учнів, але в той же час у міру його розгортання допускаються гнучкість і зміни;
- ◆ проект рекламується в рамках класу, паралелі, школи з метою підвищення мотивації учнів у його реалізації, розгортається його спільна значущість;
- ◆ проект реалістичний, має визначену практичну значимість, зорієнтований на можливості учнів; припускається широке розмаїття тем

Алгоритм роботи над проектом

Розділ 3

КОМПЕТЕНТНІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ

Мудрість не в тому, щоб знати якомога більше, а в тому, щоб знати, які знання найпотрібніші, які менше і які ще менш потрібні.

Л. М. Толстой

Базові поняття:

- компетентність,
- компетенція,
- функції компетентності,
- характеристика компетенцій,
- формування компетентностей.

72. Визначення понять «компетенція» та «компетентність»

Компетенція

це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які є заданими до відповідного кола предметів і процесів та необхідними для якісної продуктивної дії по відношенню до них

Компетентність

це володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до предмета діяльності

Освітня компетенція (за А. Дахіним)

це рівень розвитку особистості учня, пов'язана з якісним опануванням змісту освіти

Освітня компетентність

це здатність учня здійснювати складні культуровідповідні види діяльності

73. Характеристика компетентностей і компетенцій

Внутрішня структура компетентностей (за А. Хуторським)

◆ назва; ◆ тип загальної ієрархії (ключова, загальнопредметна, предметна); ◆ коло реальних об'єктів дійсності, відносно яких уводиться компетентність; ◆ соціально-практична обумовленість і значущість; ◆ смислові орієнтації учня, особистісна значущість; ◆ знання про коло реальних об'єктів;	◆ уміння та навички, які стосуються цього кола реальних об'єктів; ◆ способи діяльності по відношенню до них; ◆ мінімально необхідний досвід діяльності учня у сфері цієї компетентності; ◆ індикатори — приклади, зразки навчальних та контролюючих завдань з визначення ступеня (рівня) компетентності учня

Функції компетентності в системі освіти (за А. Хуторським)

У відношенні до особистості учня

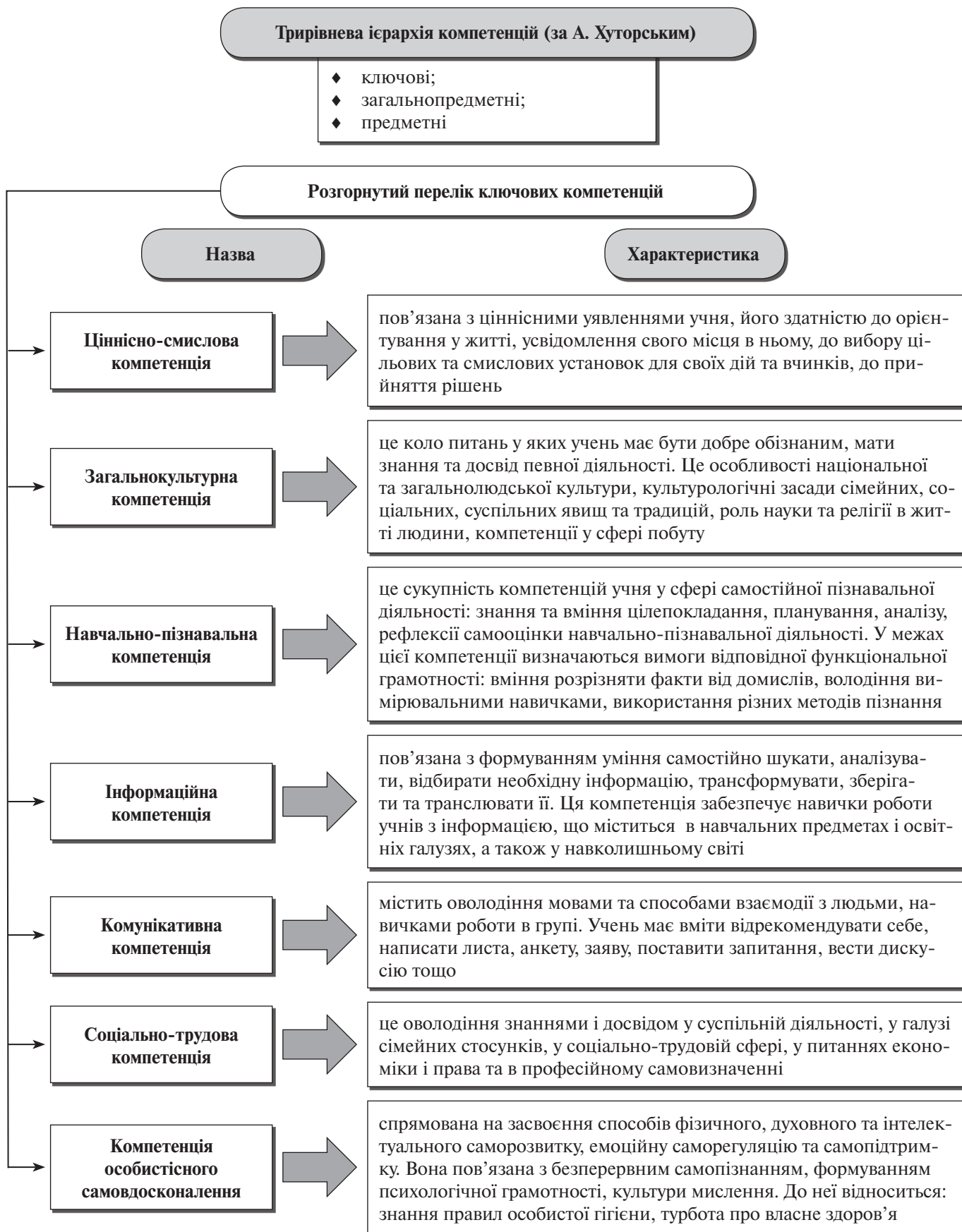
- ◆ відображають та розвивають особистісні якості учня в напрямі об'єктів, що вивчаються ним;
- ◆ характеризують діяльнісний компонент освіти учня;
- ◆ задають мінімальний досвід предметної діяльності;
- ◆ розвивають можливість розв'язувати реальні проблеми;
- ◆ є багатовимірними, тобто охоплюють та розвивають усі основні групи особистісних якостей учня;
- ◆ є інтегральними характеристиками якості підготовки учня;
- ◆ у сукупності визначають та відображають функціональну грамотність учня

У відношенні до структури та змісту освіти

- ◆ надають можливості конструювання цілі, змісту освіти та освітніх технологій у системному вигляді;
- ◆ є міжпредметними;
- ◆ є багатофункціональними, оскільки дозволяють учневі розв'язувати проблеми з багатьох сфер життя;
- ◆ формуються засобами змісту освіти

У відношенні до знань, умінь та навичок

- ◆ не протистоять ЗУНам, а, знаходячись у різних площинах, претинаються з ними;
- ◆ містять в собі низки ЗУНів;
- ◆ пов'язані зі здатністю осмислено використовувати комплекс знань, умінь та способів діяльності з міждисциплінарного кола питань;
- ◆ забезпечують оволодіння комплексною освітньою процедурою, яка має особистісно діяльний характер

74. Шляхи формування компетентності учнів

Групи компетентностей

Характеристика

Можливості продуктивного навчання

- ◆ вміння робити вибір;
- ◆ вміння приймати рішення;
- ◆ вміння брати відповідальність;
- ◆ вміння безконфліктно спілкуватися

Соціальна

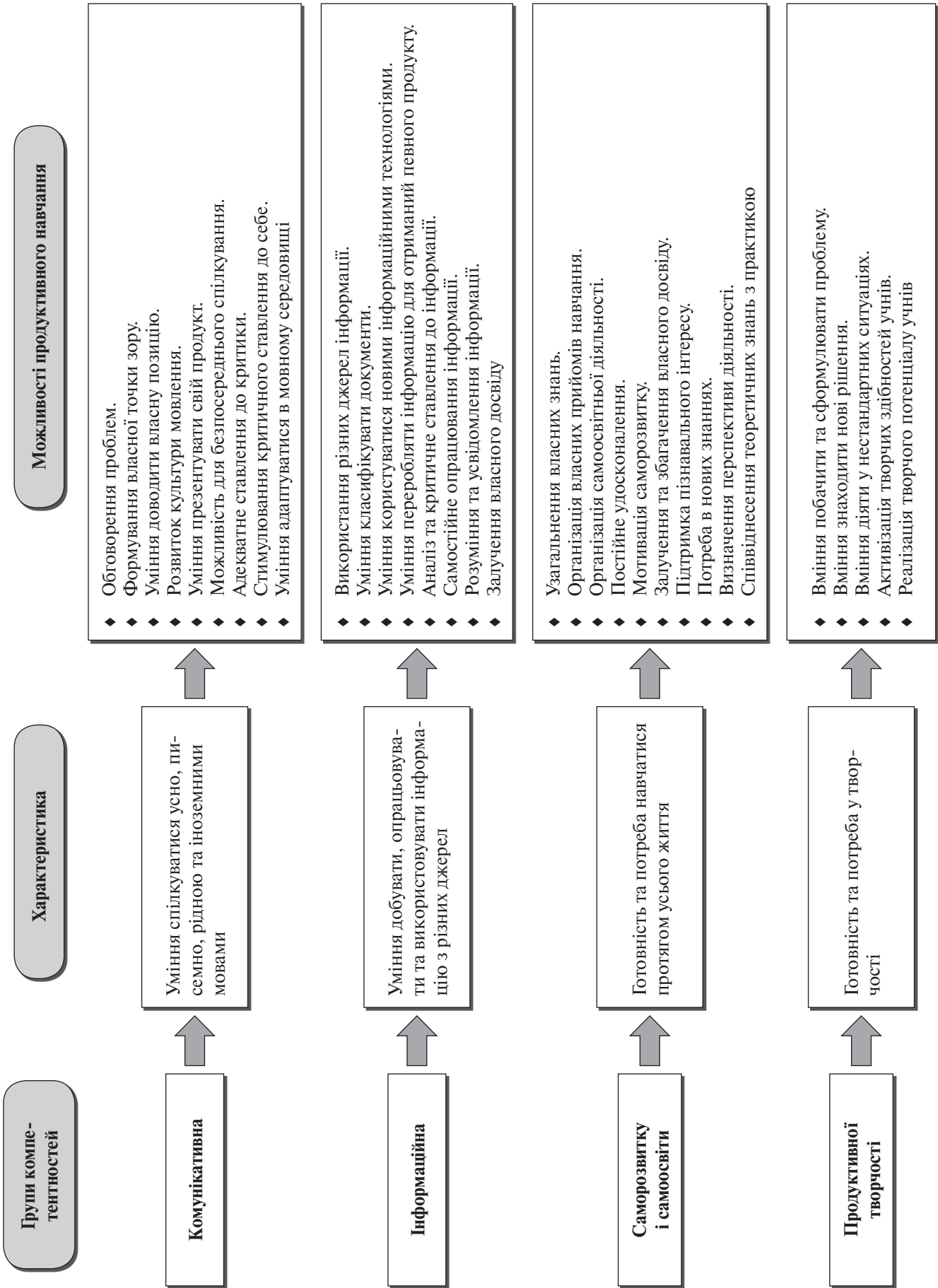
- ◆ Забезпечення власної активності учня (*activity* — діяльність).
- ◆ Стимулювання пізнавальної активності учнів.
- ◆ Опора на діяльність учня.
- ◆ Забезпечення співробітництва.
- ◆ Здійснення роботи в команді.
- ◆ Орієнтація на конкретний продукт.
- ◆ Забезпечення мотивації діяльності (те, що я роблю, є корисним).
- ◆ Усвідомлення власного внеску у спільну роботу.
- ◆ Розв'язання проблем.
- ◆ Пошук шляхів реалізації проекту.
- ◆ Установлення причинно-наслідкових зв'язків.
- ◆ Формування адекватної оцінки й самооцінки.
- ◆ Уміння використовувати власний досвід.
- ◆ Адаптація до змін.
- ◆ Розвиток здібностей та обдарованості учнів та підвищення через це їх соціального статусу

- ◆ оволодіння досягненнями культури;
- ◆ розуміння інших людей, їх індивідуальності і відмінностей за національними, культурними, релігійними та іншими ознаками

Полікультурна

- ◆ Розробка проектів культурологічної спрямованості.
- ◆ Забезпечення розширення кругозору та підвищення культурного рівня учнів.
- ◆ Здійснення роботи в команді, забезпечення взаємодії учнів.
- ◆ Усвідомлення ролі й впливу предмета на розвиток культури.
- ◆ Оцінювання творів літератури та мистецтва.
- ◆ Визначення ставлення до власної діяльності та діяльності інших людей. Повага до чужої праці.
- ◆ Вплив освітнього середовища на розвиток учнів.
- ◆ Співвіднесення об'єкта навчання з власним досвідом.
- ◆ Формування загальнолюдських цінностей

Закінчення схеми «Шляхи формування компетентності учнів»

75. Діяльнісний підхід до формування компетентностей

Групи компетентностей

Діяльність учителя

Діяльність учнів

Соціальна компетентність

Пропонує завдання різного рівня, варіативні домашні завдання, перелік тем творчих робіт та доповідей, список додаткової літератури, варіанти завдань для релейної контрольної роботи, різні форми проходження тематичного оцінювання. Організує групову роботу, передбачає створення груп змінного складу за принципом:

- ◆ обері тему;
- ◆ обері команду, яка оптимально здатна розв'язати завдання.

Створює проблемні ситуації. Рекомендує самооцінку та взаємооцінку, забезпечує вільний вибір рецензента

Робить вибір рівня на тематичному оцінюванні, рівня домашньої роботи, теми для доповіді із загального переліку. Приймає рішення, наприклад: виконувати повторне оцінювання чи ні. Працює в групі. Дає оцінку своїй відповіді, обирає рецензента на свою відповідь. Визначає мету своєї діяльності, мету уроку. Оцінює соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, оточуючим середовищем. Бере участь у самоврядуванні. Ставить особистісно значущі цілі

Полікультурна компетентність

Пропагує досягнення культури. Виховує на прикладі вдатних людей. Використовує у викладанні свого предмета художню літературу та твори мистецтва. Висвітлює значення навчальної дисципліни для розвитку цивілізації. Мотивує роль даного предмета у житті учня. Сам є прикладом толерантного ставлення до інших людей

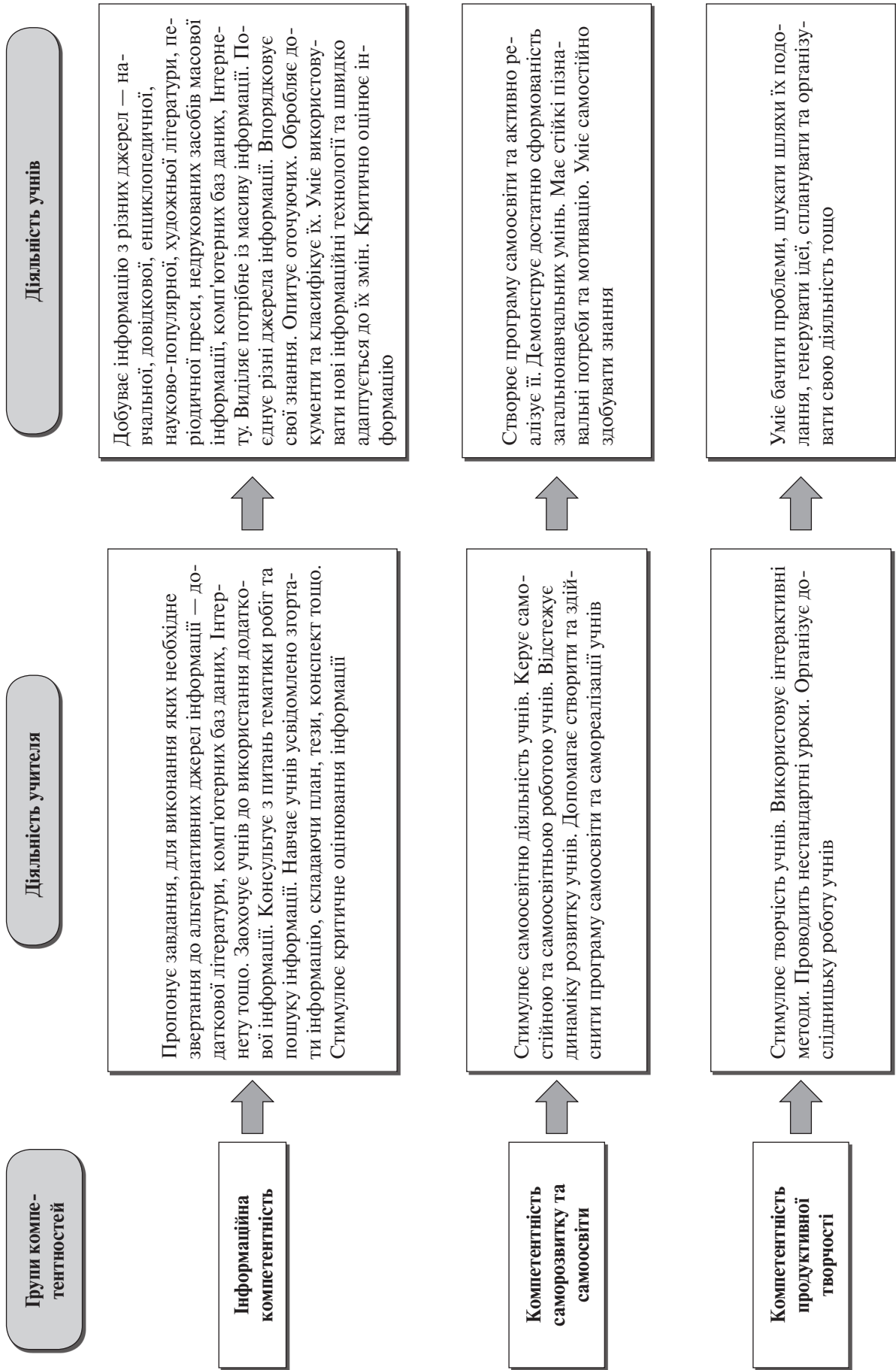
Залучає до своєї відповіді або письмової роботи інформацію полікультурного характеру. Визначає толерантну поведінку щодо людей, які відрізняються за соціальною, расовою, етнічною, релігійною та іншими ознаками

Комунікативна компетентність

Використовує діалогічні методи. Організує дискусії. Розробляє правила ведення дискусії (краще спільно з учнями). Спонукає висловлювати власну думку. Стимулює надання аргументованих відповідей. Навчає вільно ставити запитання та відповідати на них. Слідкує за культурною мовлення школярів і сам є взірцем цього. Пропонує письмові роботи у формі твору, есе, листа до товариша, звіту про експедицію, віршів з певної теми навчальної дисципліни. Створює проблемні ситуації. Проводить нестандартні уроки, що розвивають комунікативні вміння — урок-суд, подорож, презентацію тощо. Практикує захист учнями творчих робіт та проектів. Використовує інтерактивні методи навчання та прийом педагогічної техніки комунікативної спрямованості — мозковий штурм, ділові ігри тощо

Висловлює свою думку. Вміє аргументовано її довести. Робить доповіді. Вміє написати тези, план, реферат. Проводить захист рефератів, проектів. Ставить запитання до учнів та вчителя. Відповідає на запитання учнів чи вчителя. Здатний до толерантності у спілкуванні: визначає свої помилки, уникає категоричності, додержується культури дискусії. Використовує адекватну лексику

Закінчення схеми «Шляхи формування компетентності учнів»

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

Якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх відношеннях, то вона повинна передусім пізнати її також у всіх відношеннях.

К. Д. Ушинський

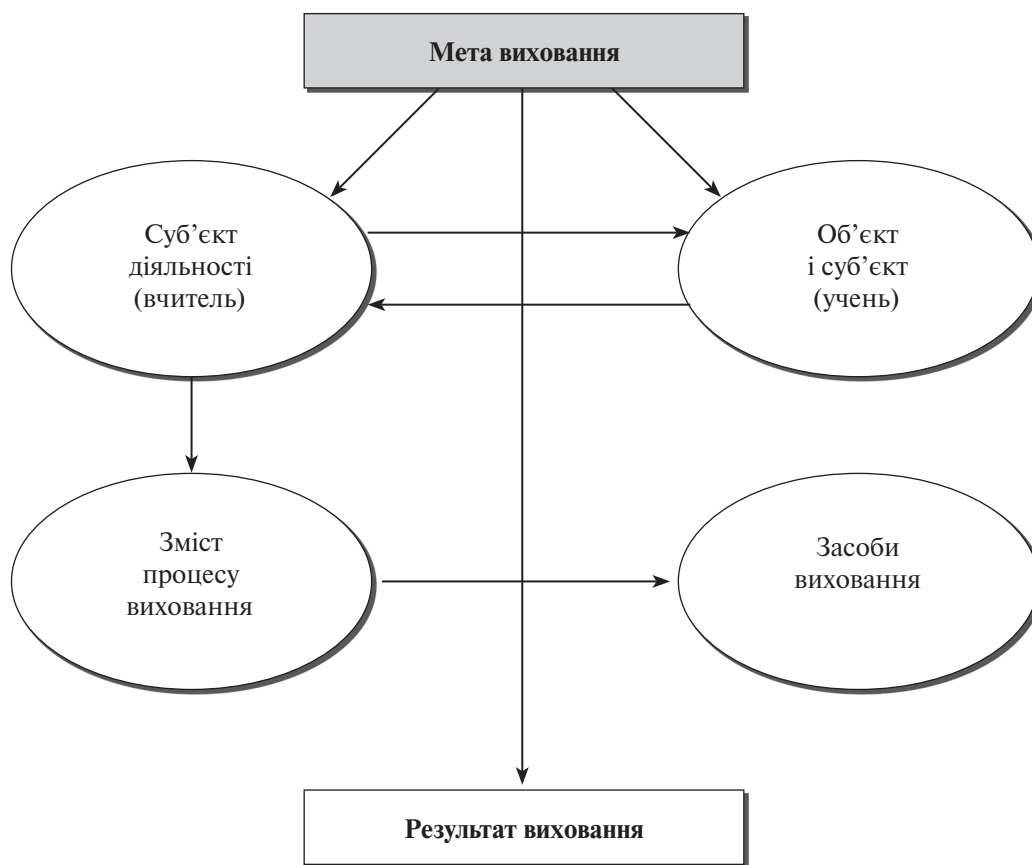
Базові поняття:

- **виховання, види виховання, розвиток, методи виховання, взаємозв'язок навчання та виховання, методи й прийоми самовиховання;**
- **класний керівник, функції класного керівника, обов'язки класного керівника.**

Глава 8

ВИХОВАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС

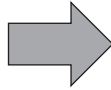
76. Педагогічна система виховання (за В. П. Симоновим)

77. Процес виховання та його принципи

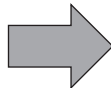
Процес виховання — цілеспрямована, організована діяльність з формування і розвитку людини, що характеризується взаємодією вихователів та вихованців та здійснюється в рамках педагогічної системи закладу

Компоненти педагогічного (виховного) процесу

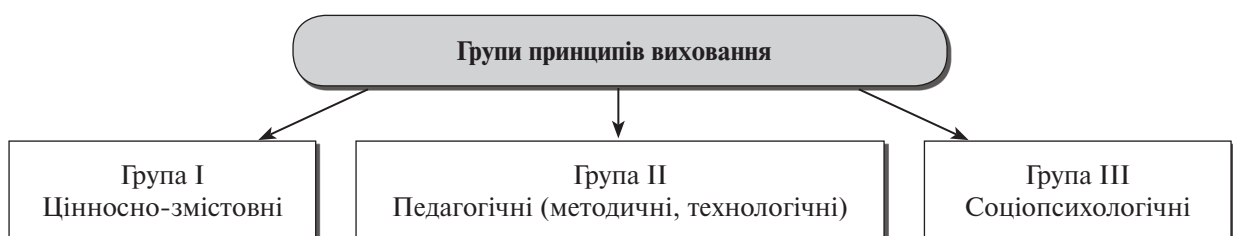

- ◆ цільовий — визначення цілей виховання;
- ◆ змістовний — розробка змісту виховання;
- ◆ операційно-діяльнісний — організація виховної діяльності та взаємодія учасників процесу;
- ◆ оцінювально-результативний — перевірка, оцінка й аналіз результатів виховання, судження щодо ефективності процесу;
- ◆ комунікативний — відображає наявність у виховній системі суб'єкта та об'єкта виховання та означає спілкування, їх взаємодію у процесі виховання

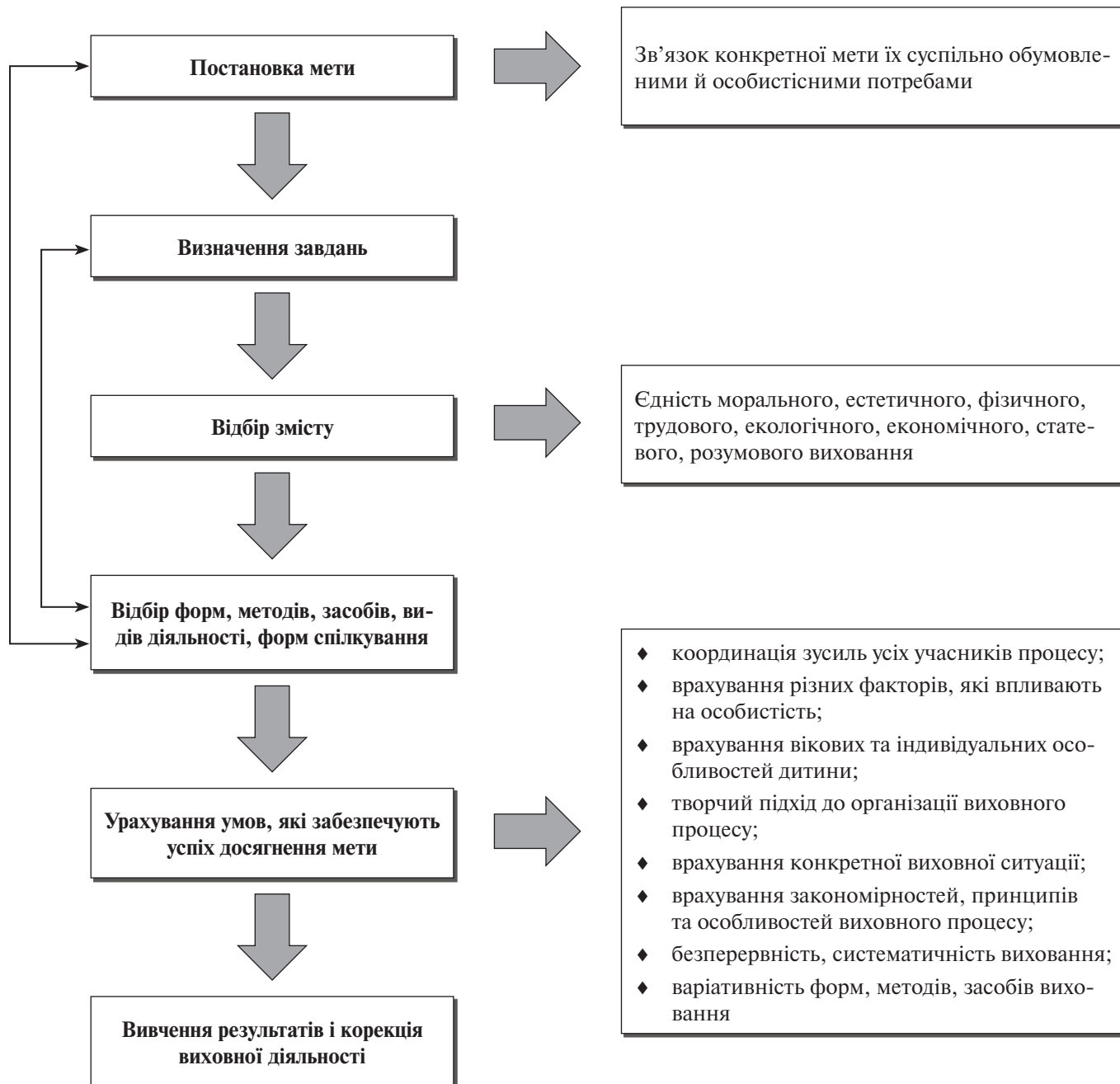
Принципи (закони) виховання

- I
  - ◆ гуманістична спрямованість виховання на розвиток особистості;
  - ◆ спрямованість виховання на опанування культури, цінностей суспільства, норм поведінки;
  - ◆ зв'язок виховання з життям та працею;
-
- II
  - ◆ виховання у діяльності;
  - ◆ виховання з опорою на активність особистості;
  - ◆ виховання у колективі та через колектив;
  - ◆ поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самостійністю вихованців;
  - ◆ повага до особи, що виховується у поєднанні з вимогливістю до нього;
  - ◆ виховання з опорою на позитивні якості людини;
-
- III
  - ◆ врахування вікових та індивідуальних здібностей;
  - ◆ єдність вимог (школи, сім'ї, суспільства)

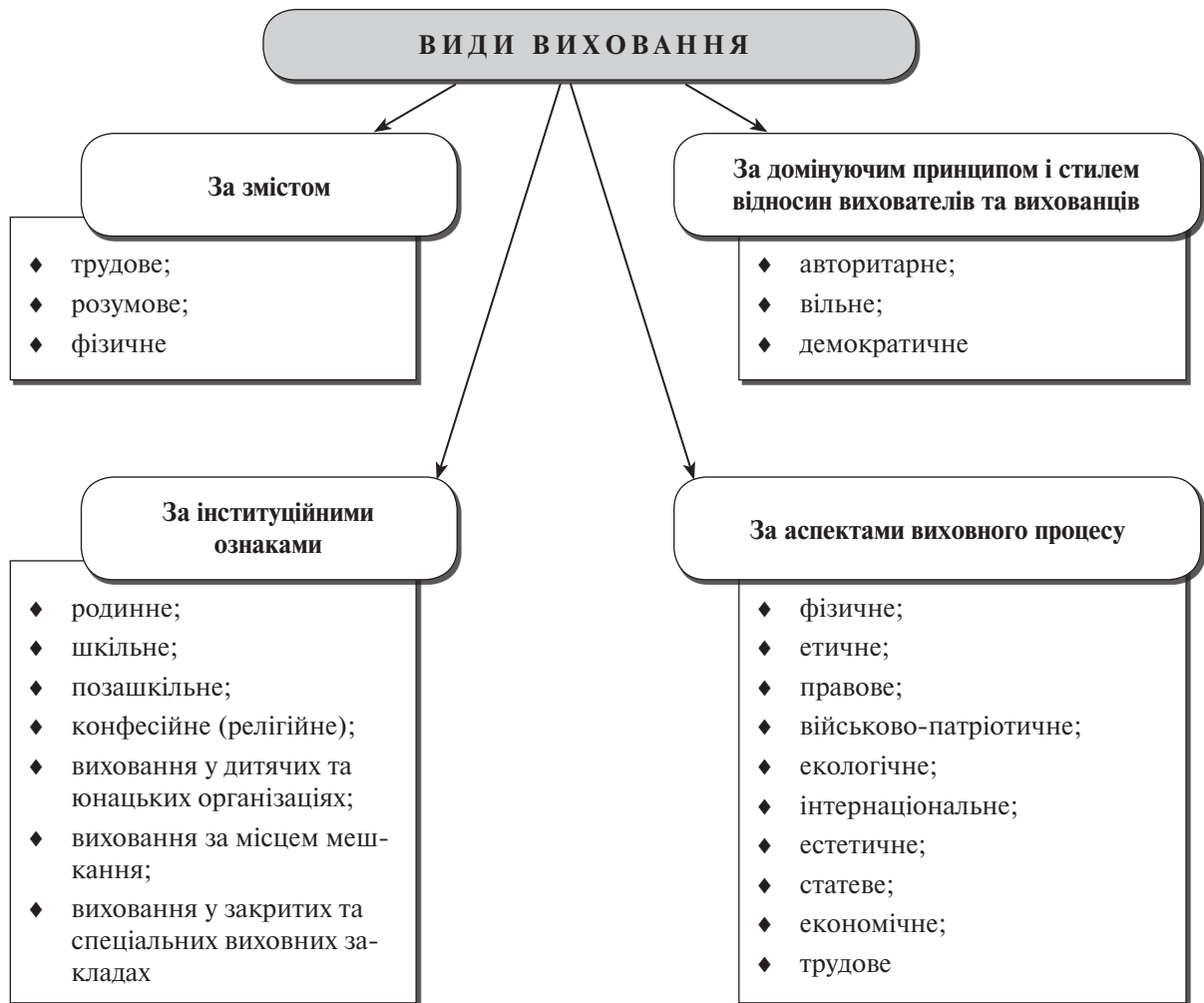

78. Принцип цілісного підходу до виховання

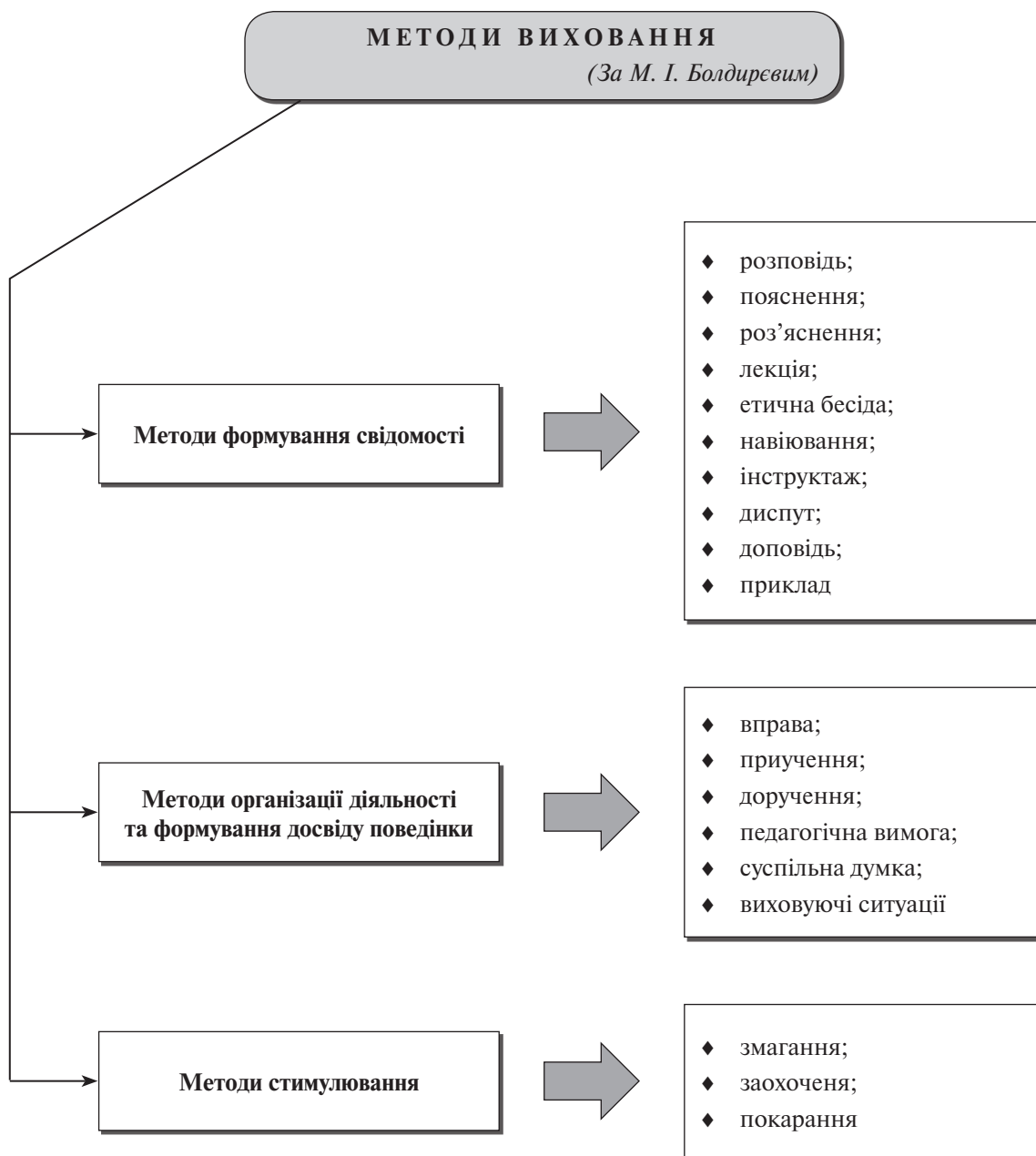

79. Класифікація видів виховання

80. Класифікація методів виховання

81. Структура процесу самовиховання

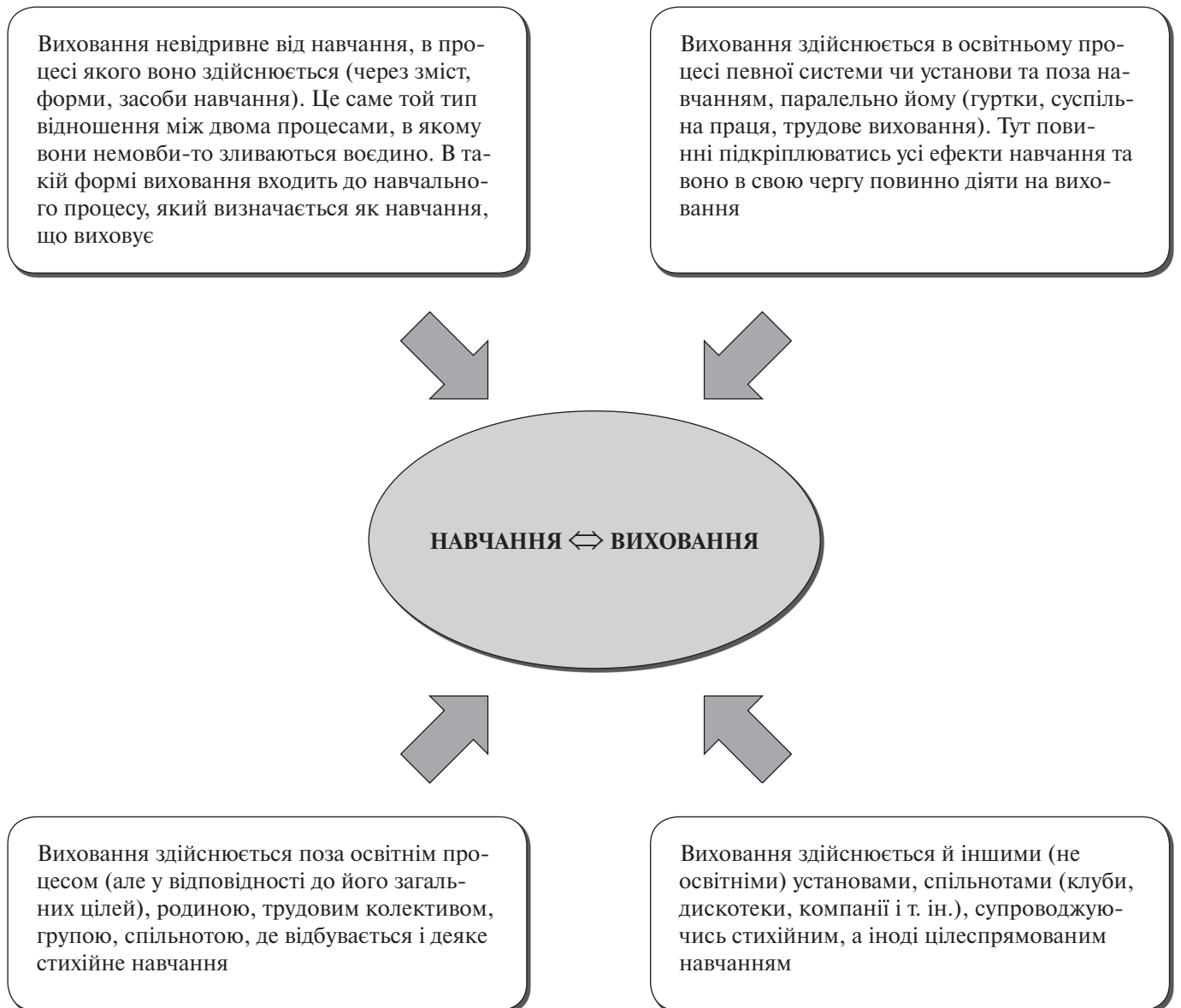

82. Критерії оцінки вихованості учнів

Назва якості особистості школяра	Критерії вихованості
Любов до Батьківщини	Знання історії, повага до історичного минулого, традицій народу; турбота про інтереси, історичну долю країни; почуття гордості за великих людей країни, її культуру, досягнення; прив'язаність до місця мешкання (місто, село, область, країна в цілому); дбайливе ставлення до природи, народних надбань; знання сучасних важливих подій
Інтернаціоналізм	Інтерес до культури, мистецтва інших народів; дружба з людьми різних національностей; добровільна участь у заходах інтернаціонального характеру
Ставлення до однокласників, ровесників	Участь у справах свого класу; звичка надавати безкорисну допомогу; дружні стосунки з хлопцями і дівчатами; вимогливість і повага до ровесників
Гуманність	Доброзичливе ставлення до людей, турбота про них; допомога, чуйність, повага, довіра; уважне ставлення до інтересів, бажань людей, питань, які їх турбують, до думок, почуттів оточуючих; розуміння мотивів, якими керуються люди у своїй поведінці; тактовне ставлення до їх самолюбства, гордості, гідності; виключає грубість, чванство, пихатість, нетерпіння, недовіру
Чесність	Правдивість, щирість; виконання обіцянок; звичка не брати без дозволу чужі речі; нетерпимість до брехні, крадіжки, обману, добровільне визнання своїх помилок, вчинків; готовність не приховувати дійсний стан справ
Ставлення до праці (працелюбність)	Любов, потреба і звичка до праці; сумлінність, старанність у праці; постійна зайнятість корисними справами; звичка якісно і своєчасно виконувати роботу; насолода від самого трудового процесу; зацікавленість у досягненні позитивних результатів; допомога членам сім'ї у господарстві
Дисциплінованість	Дотримання встановлених у суспільстві правових, моральних, політичних, естетичних норм поведінки, правил для учнів, певних звичаїв, традицій; швидко і точно виконання вимог батьків, учителів
Відповідальність	Сумлінне виконання своїх обов'язків, наданих обіцянок, зобов'язань; звичка доводити почату справу до кінця; готовність відповідати за свої вчинки
Активність	Прагнення відповідати на уроках, доповнювати відповіді інших; знайомство з допоміжною літературою; добровільна участь у різних видах діяльності; ініціативність, самостійність
Допитливість	Систематичне читання літератури з різних галузей науки і техніки, постійна потреба розширення і поглиблення своїх знань; звичка користуватися словниками, довідниками; участь у роботі факультативів, гуртків, секцій; добра успішність
Сміливість	Здатність до подолання почуття остраху; готовність допомогти з ризиком для себе; готовність відстоювати свою думку
Сила волі	Здатність примусити себе виконувати те, що потрібно, а не лише те, що подобається; звичка доводити розпочате до кінця; наполегливість у досягненні поставленої мети; прагнення і здатність до подолання труднощів; успіхи у самовихованні
Скромність	Не визнає за собою виняткових достоїнств (зовнішність, поведінка, одяг) або особливих прав; добровільно підкоряє себе вимогам суспільства; обмежує свої потреби у відповідності до певних умов; відсутні хвастощі; ставиться до всіх людей з повагою, проявляє терпимість до незначних недоліків людей, якщо вони стосуються лише їх особистих інтересів; критично ставиться до своїх особистих заслуг і недоліків; визнає свої обов'язки перед суспільством, оточуючими людьми
Гідність, честь	Ставлення до себе і до інших як до певної цінності; усвідомлення позитивних рис, що не дозволяє поступатися ними, самоповага, яка викликана усвідомленням досягнутих успіхів; вимога від інших поваги до себе, своїх прав
Любов до прекрасного (естетична вихованість)	Інтерес до уроків літератури, співів, малювання; знання і розуміння творів літератури, музики, живопису, кіномистецтва; відвідування театрів, музеїв; охайний зовнішній вигляд; участь у художній самодіяльності; бажання творити прекрасне
Прагнення до фізичної досконалості	Прагнення бути сильним, спритним, здоровим; правильна осанка; звичка щоденно робити фіззарядку; участь у спортивних іграх, змаганнях, походах, роботі секцій

Лозова В. І., Троцько Г. В. «Теоретичні основи виховання і навчання»

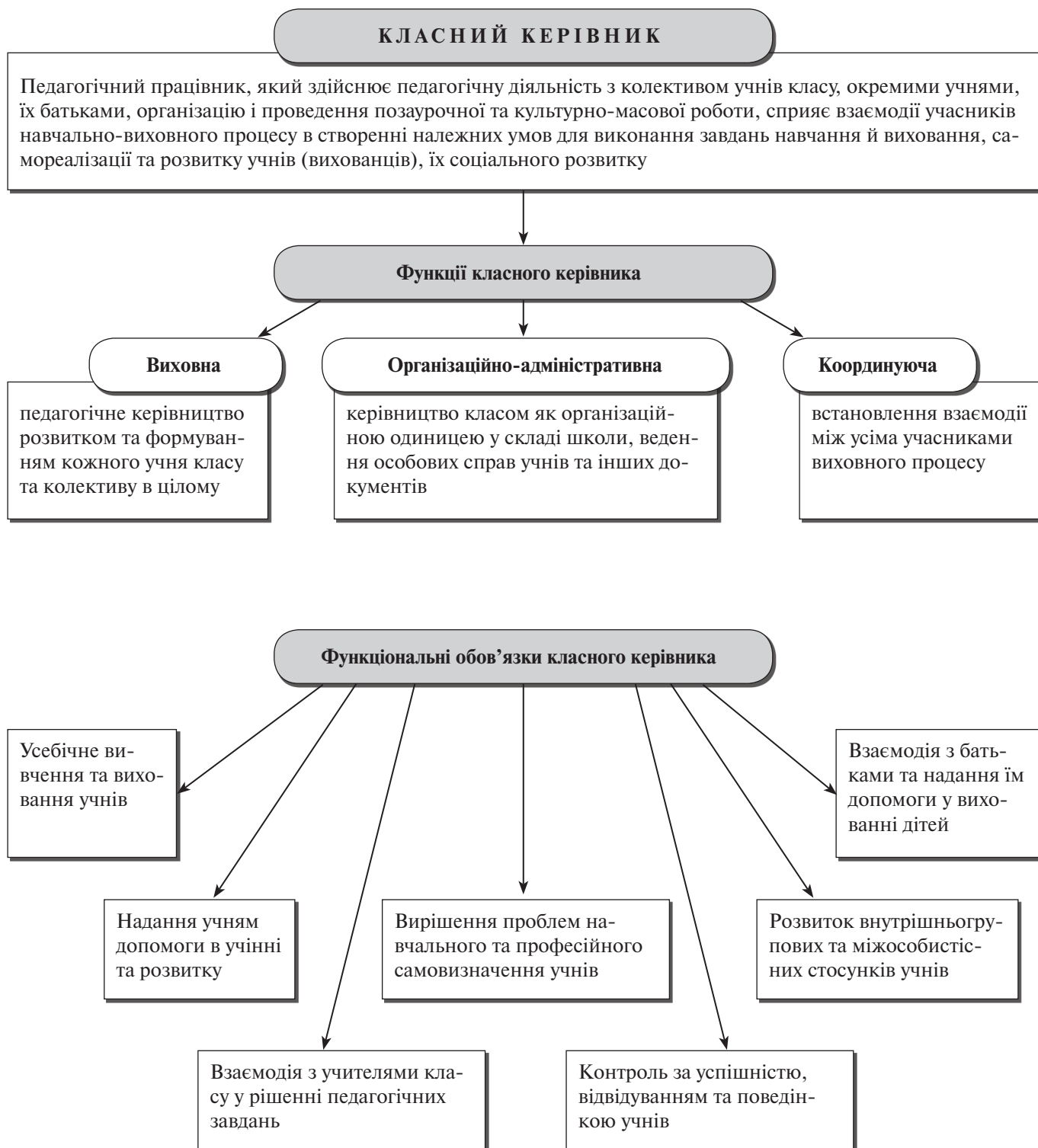
83. Види взаємозв'язку навчання та виховання

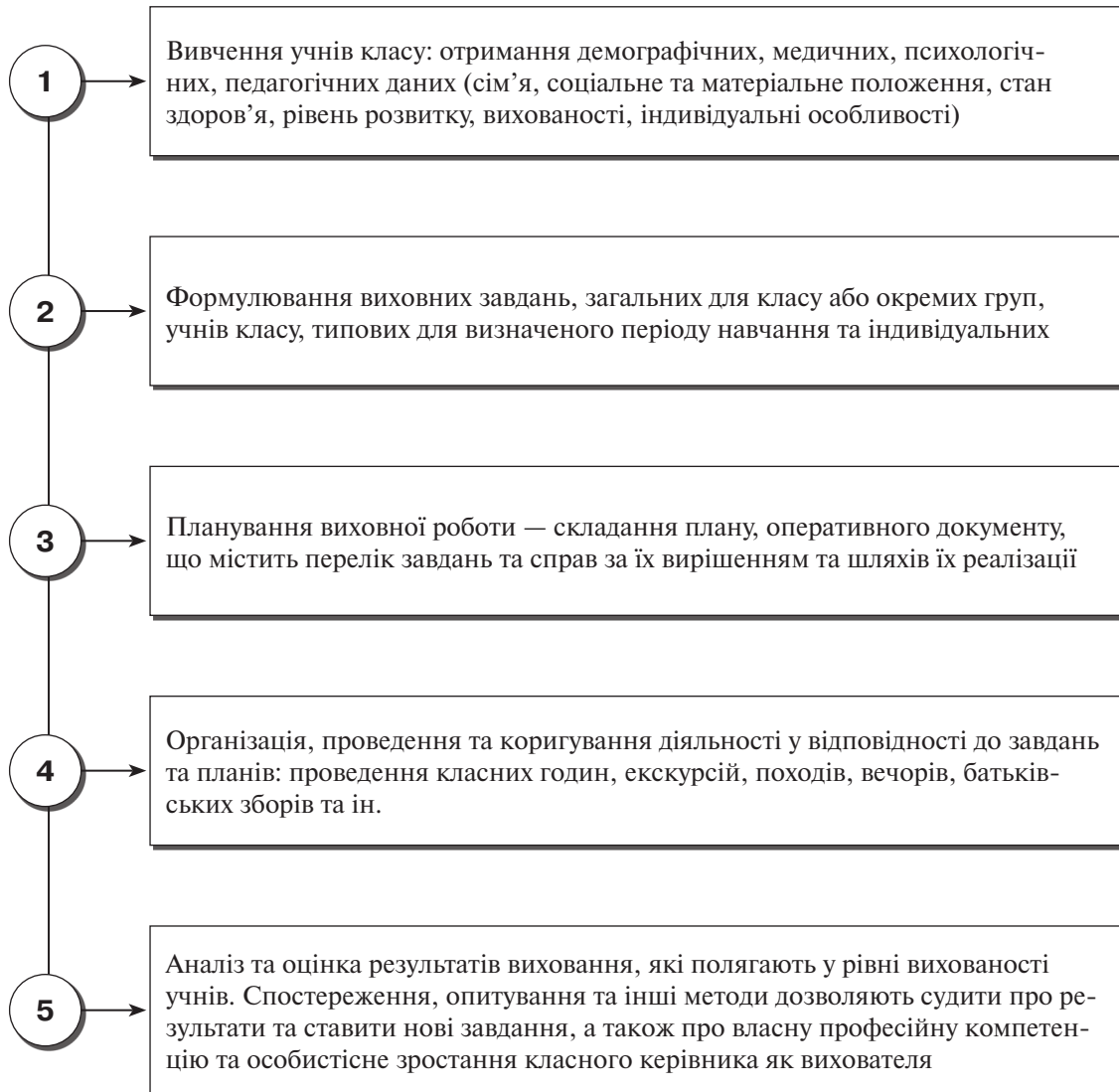
Глава 9

КЛАСНЕ КЕРІВНИЦТВО

84. Функції класного керівника

85. Цикл виховної роботи класного керівника

Варіанти форм планів виховної роботи класного керівника

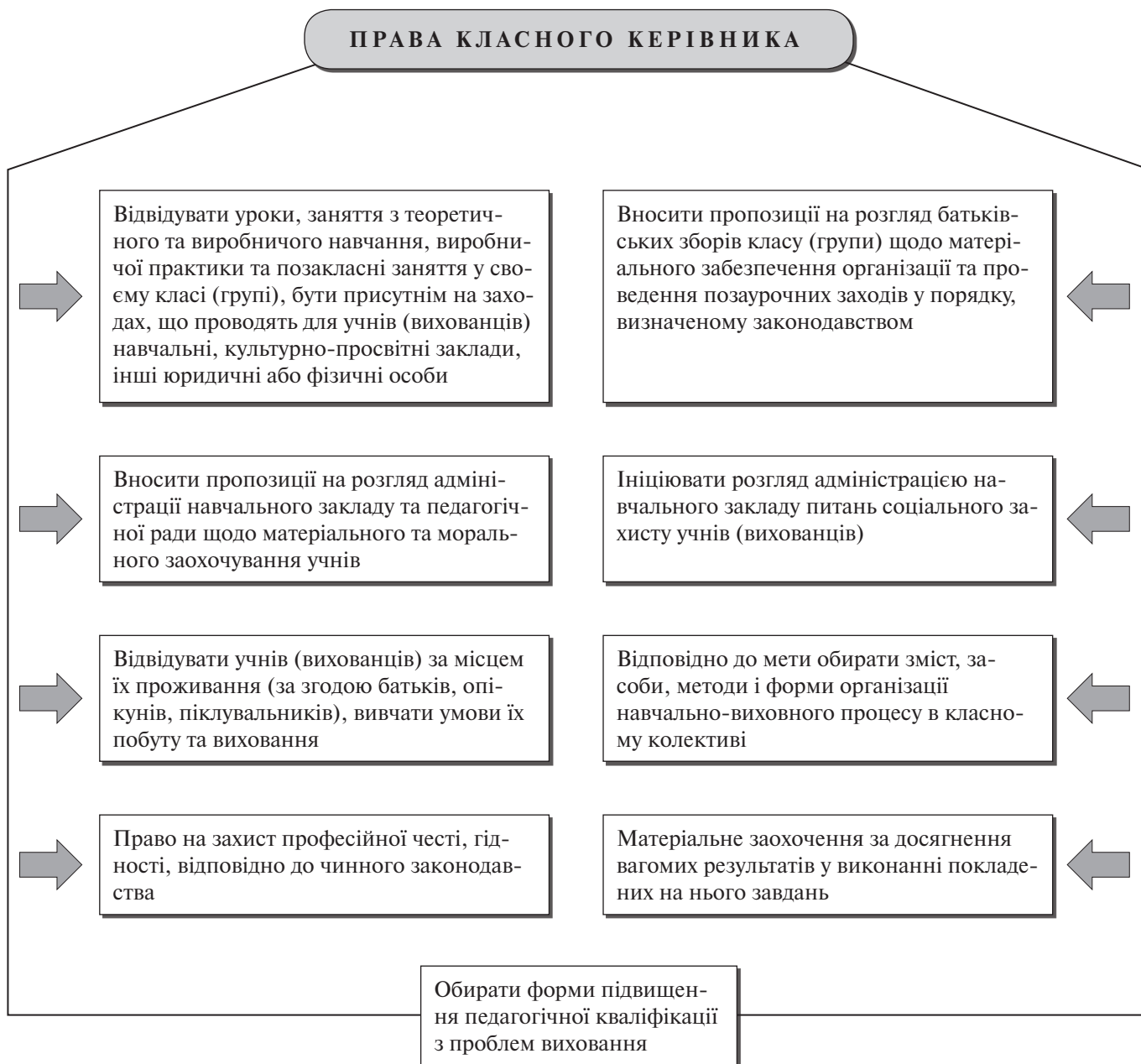
а)

№ з/п	Зміст, форми і методи роботи	Термін виконання	Виконавці	Відмітка про виконання

б)

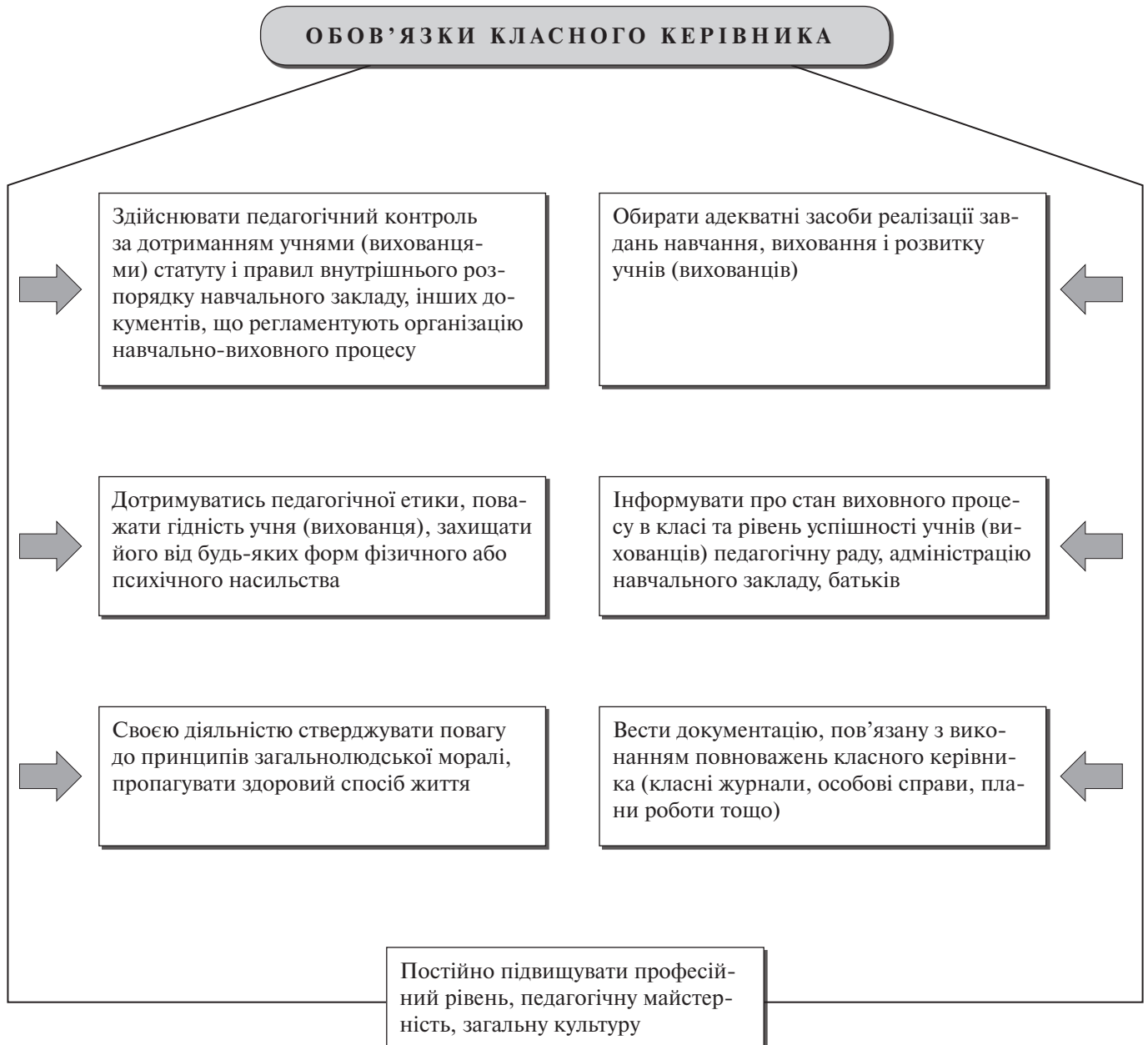
Дата	Програма діяльності				Виконавці	Відмітка про виконання
	здоров'я	спілкування	навчання	дозвілля		

86. Права класного керівника

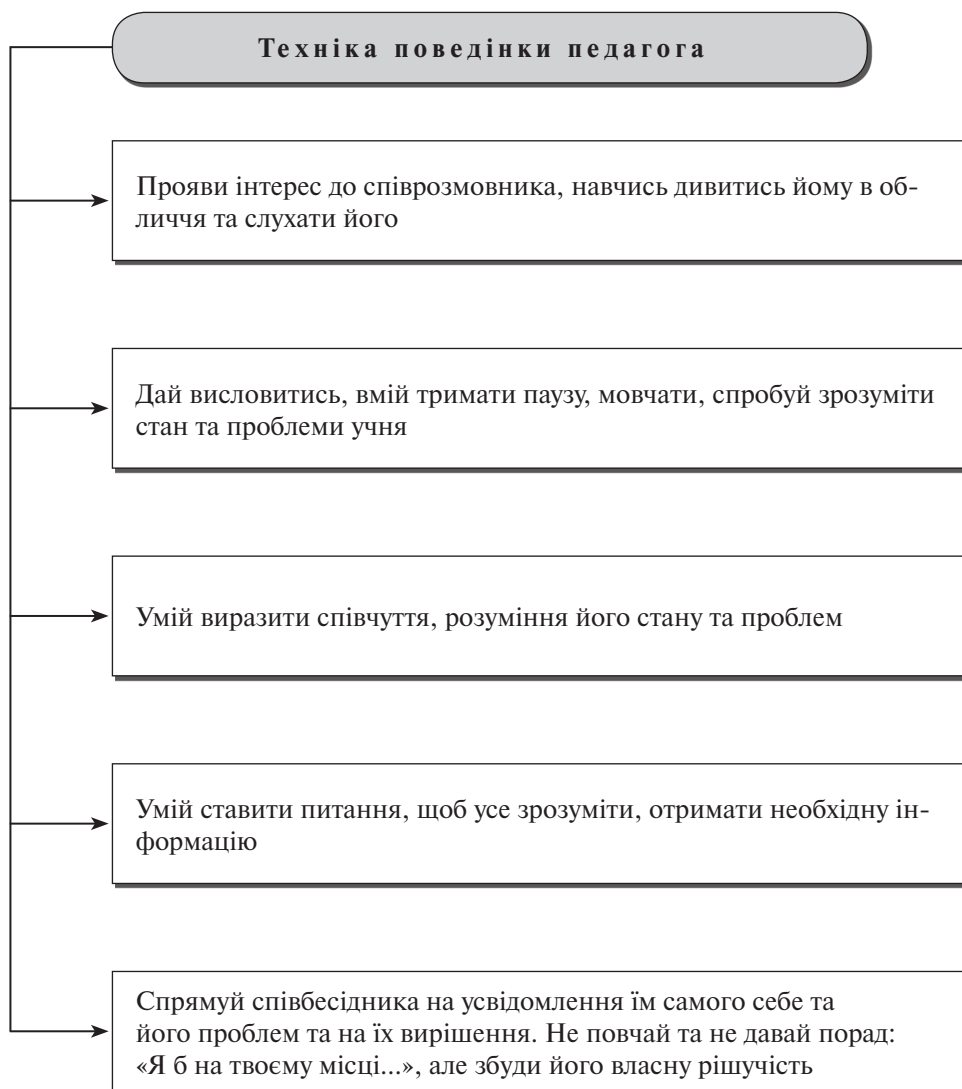

87. Обов'язки класного керівника

88. Технологія індивідуальної роботи зі складними підлітками

ОСОБИСТІТЬ ПЕДАГОГА

*Викладання — це мистецтво,
а не ремесло — у цьому самий корінь
учительської справи... Вічно винаходити,
вимагати, удосконалюватися — от єдиний
можливий курс сучасного вчителя.*

М. А. Рибникова

Базові поняття:

- педагог,
- функції педагога,
- педагогічно діяльність,
- педагогічні здібності,
- педагогічна майстерність,
- педагогічна творчість.

89. Функції педагога

Педагог — фахівець, який має спеціальну підготовку і професійно проводить навчально-виховну роботу в різних освітньо-виховних установах.

В. В. Ягунов

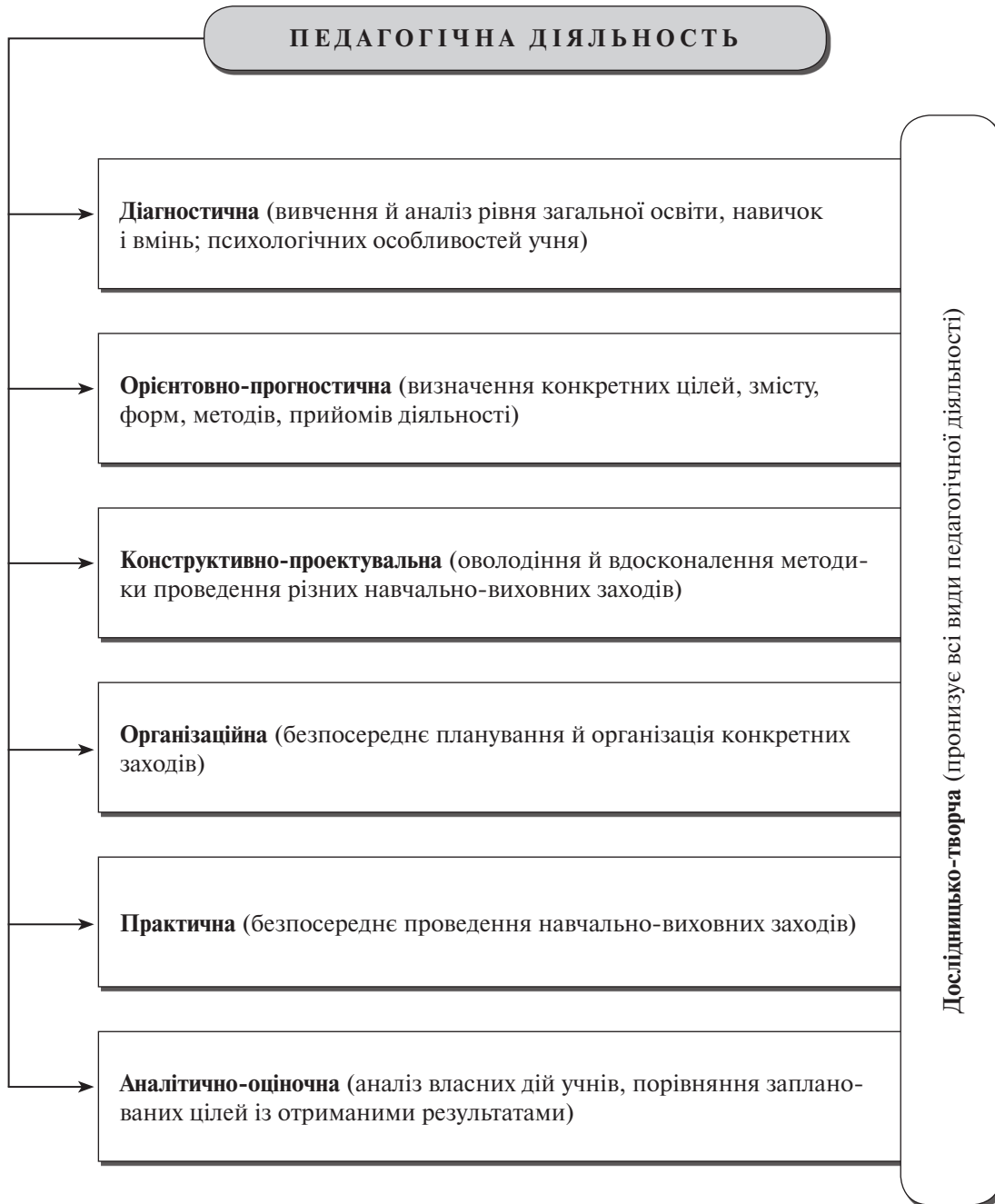
Головна функція педагога — управління процесом навчання, виховання, розвитку, формування

І. І. Підласий

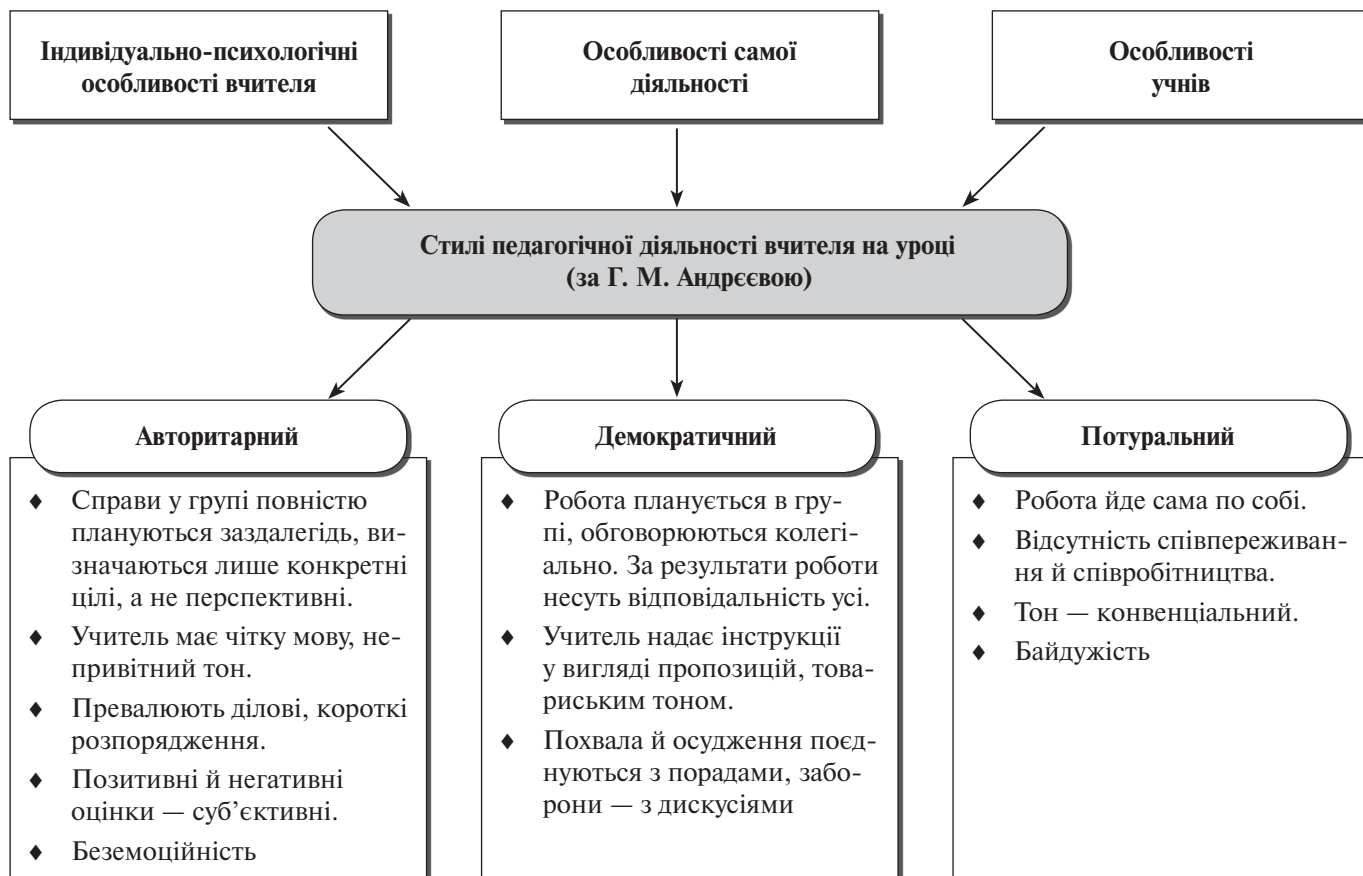
Функції, пов'язані з видами діяльності

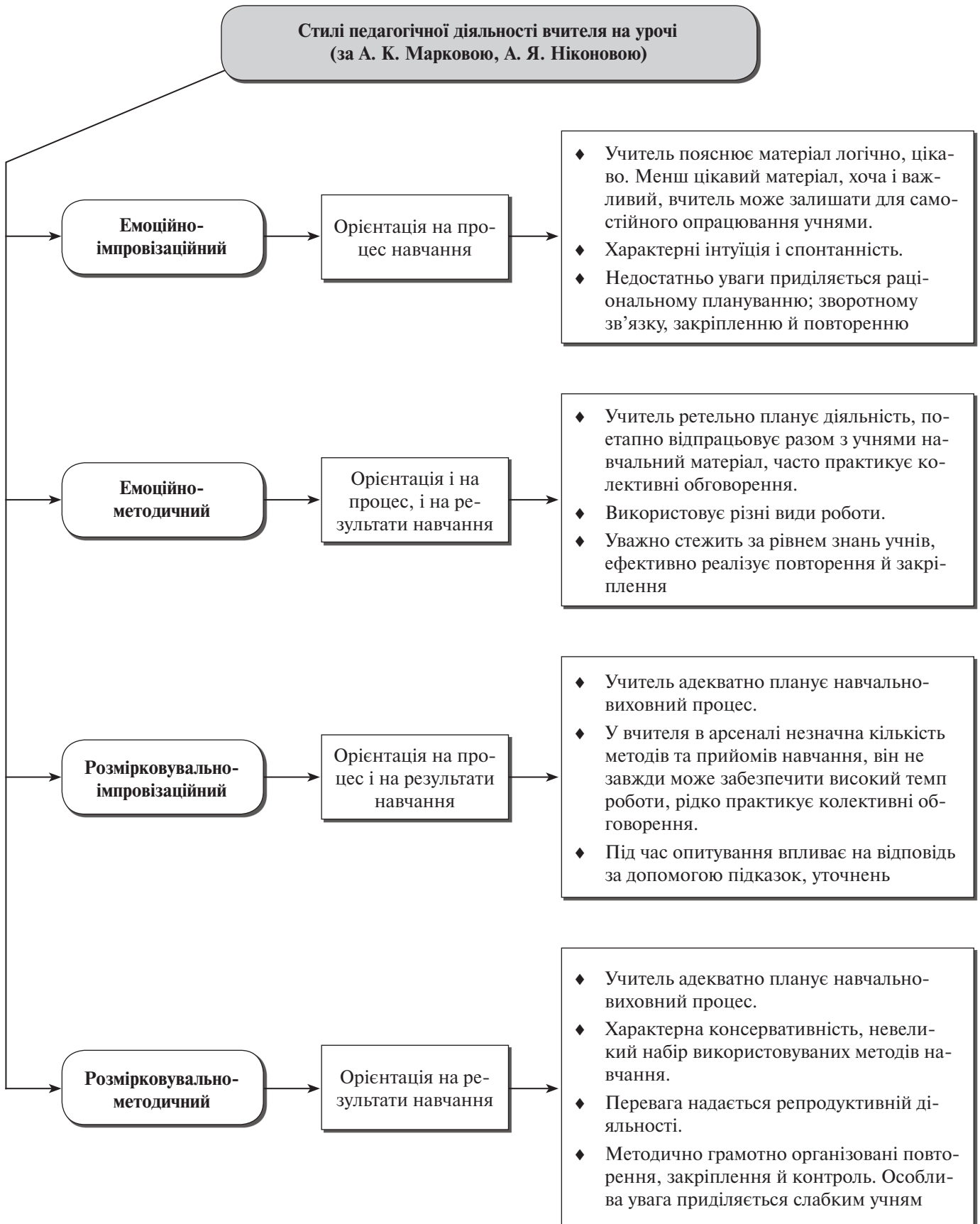
90. Види педагогічної діяльності

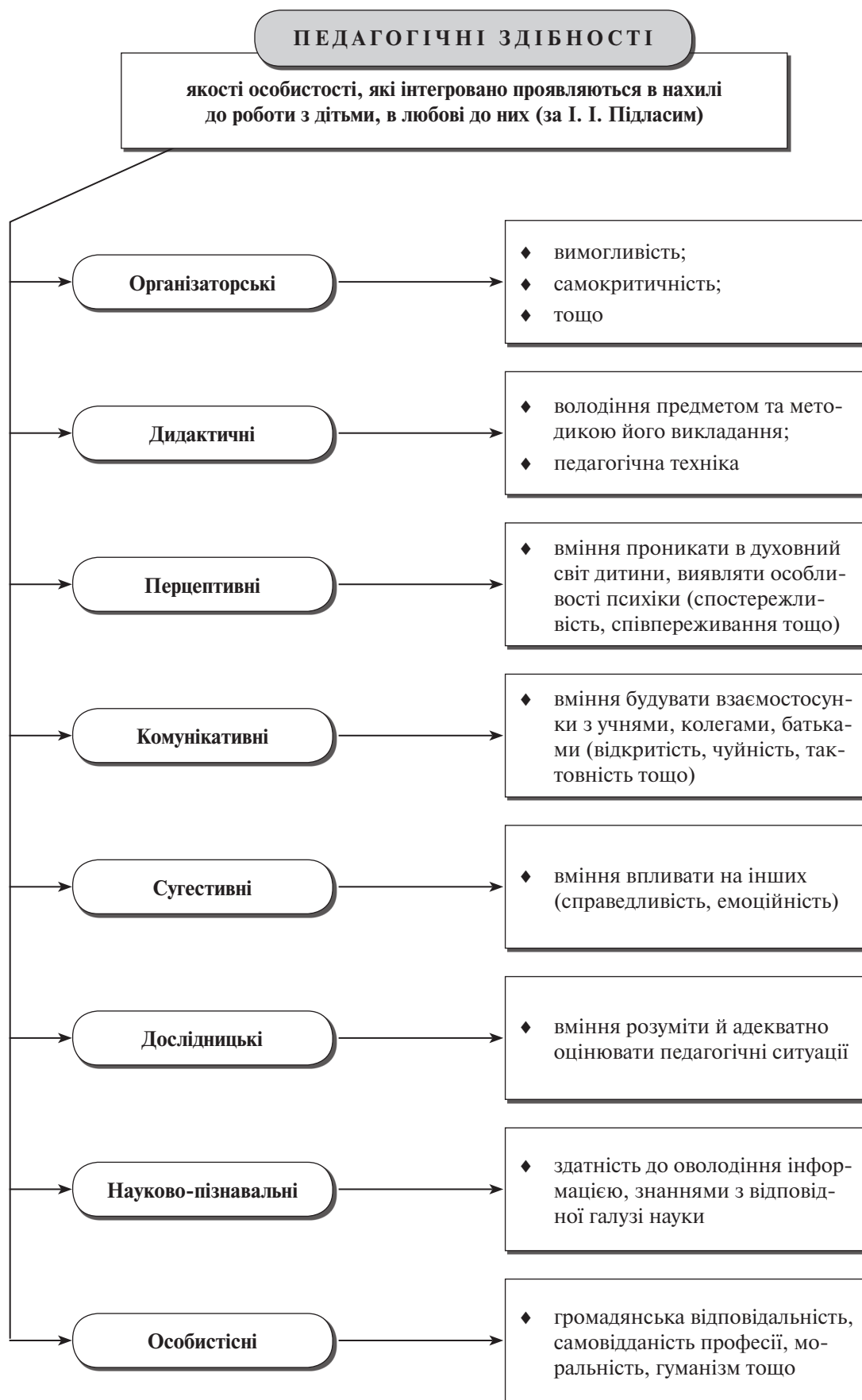
91. Стили педагогічної діяльності вчителя на уроці

92. Стили педагогічної діяльності вчителя на уроці

93. Педагогічні здібності

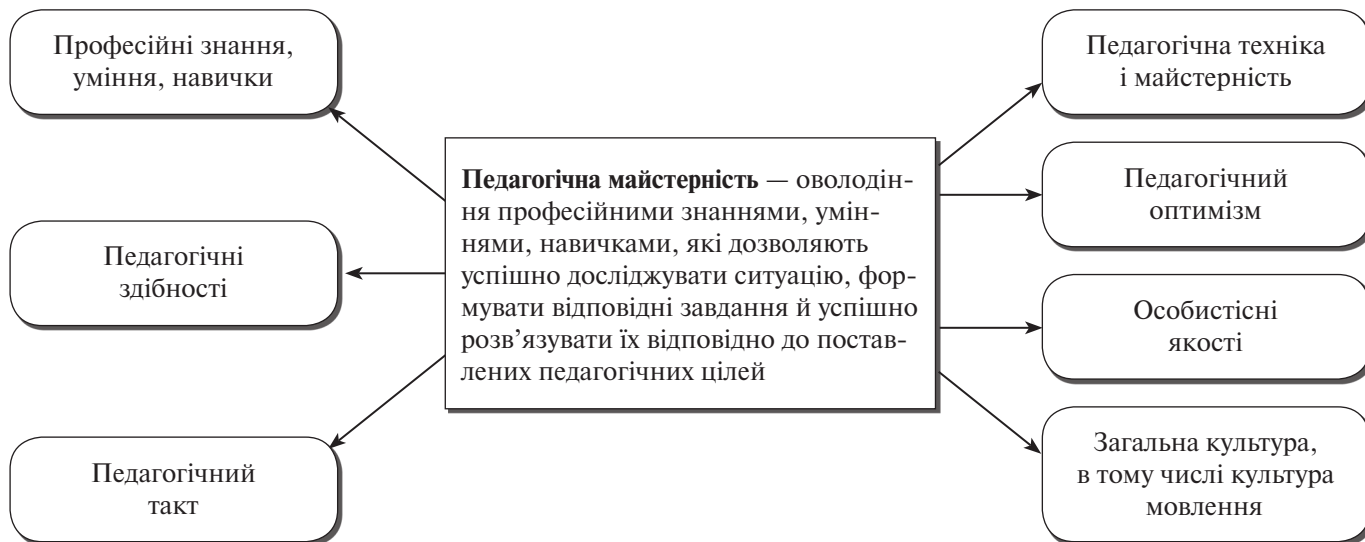

94. Основні якості сучасного педагога

95. Педагогічна майстерність

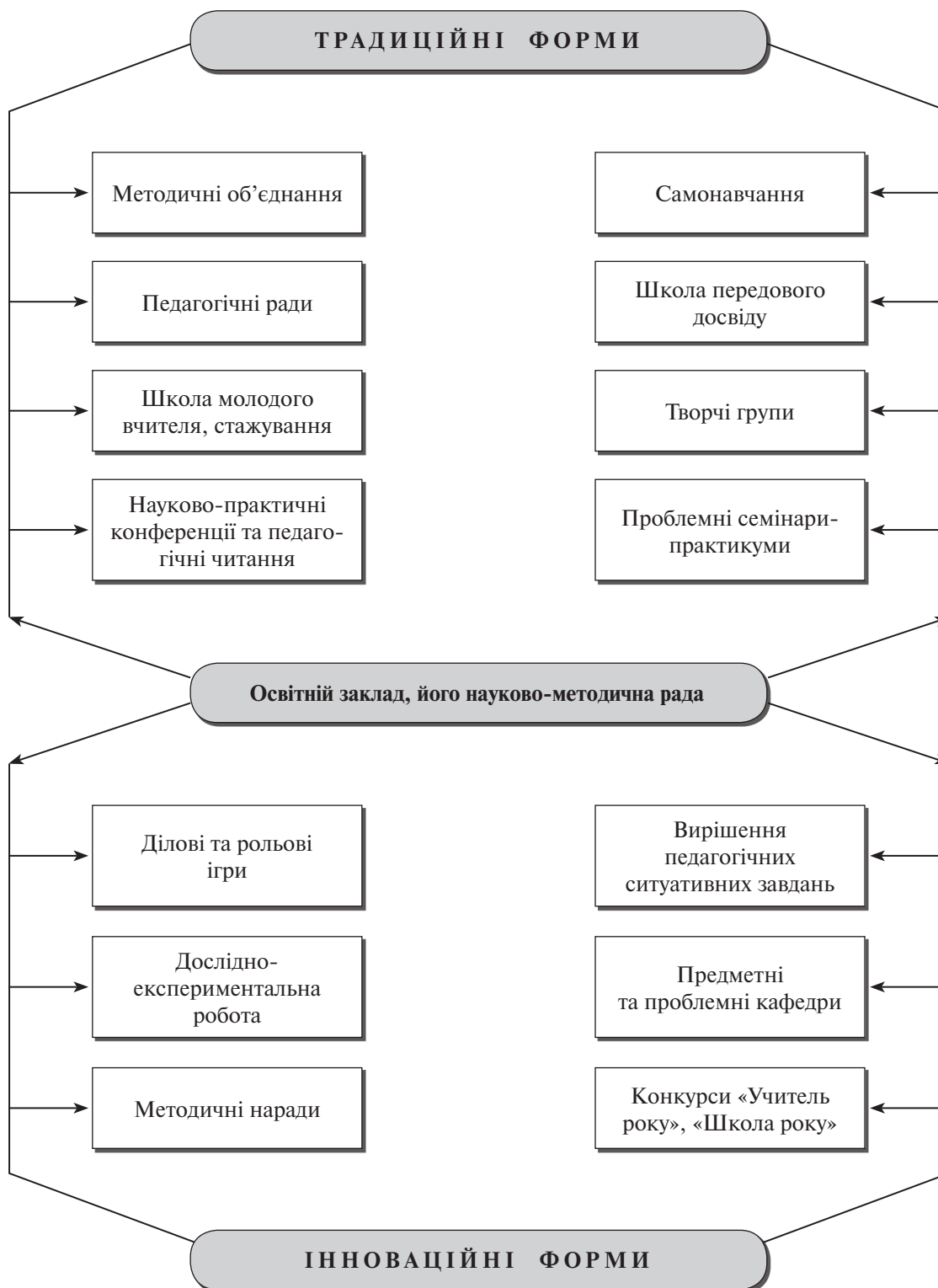
96. Рівні педагогічної майстерності (за Н. В. Кузьміною)

97. Педагогічна творчість

98. Організаційні форми розвитку професійної культури вчителя в процесі внутрішньошкільної методичної роботи

99. Модель моніторингу результативності діяльності вчителя

Література

1. *Айсмонтал Б. Б.* Педагогическая психология.— М.: Владос, 2004.
2. *Житник Б. О.* Актуалізація особистісно орієнтованого навчання.— Х.: Торсінг, 2001.
3. *Дичківський І. М.* Інноваційні педагогічні технології.— К.: Академвидав.— 2004.
4. *Лозова В. І., Троцько Г. В.* Теоретичні основи виховання і навчання.— Х.: ОВС, 2002.
5. *Крившенко Л. П.* и др. Педагогика. Коллектив авторов.— М.: «ООО Изд-во “ОВС”», 2002.
6. *Ситаров В. А.* Дидактика.— М.: Издательский центр «Академия», 2002.
7. *Андрєєва В. М., Григораши В. В.* Настільна книга педагога.— Х.: Вид. група «Основа», 2006.
8. *Підласий І. П.* Практична педагогіка або три технології.— К.: Видавничий Дім «Слово», 2006.
9. *Пометун О., Піроженко Л.* Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання.— К.: А. С. К., 2004.
10. *Туріщева Л. В.* Психолого-педагогічні аспекти уроку.— Х.: Вид. група «Основа», 2007.— 128 с.
11. *Фіцула М. М.* Педагогіка.— К.: Академвидав.— 2005.
12. *Шарко В. Д.* Сучасний урок фізики.— К., 2005.
13. *Щербань П. М.* Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб.— К.: Вища шк., 2002.— 215 с.: іл.
14. *Урок у сучасному вимірі / Упор. Ампілогова Л. П.*— Х.: Вид. група «Основа», 2006.
15. *Ягунов В. В.* Педагогіка: Навч. посібник.— К.: Либідь, 2002.— 560 с.
16. *Завуч.*— 1999.— № 1, 2.
17. *Школа.*— 1998.— № 6.

